

બાળક

(પુસ્તક ૧૦ હં.)

સે પાઠક —
બીઆસાઈ પુરુષોત્તમ વ્યાસ

૨૫૧૫ બે

સન ૧૬૨૩

સંવત ૧૯૭૬

પ્રકાશક—

લીખાભાઈ પુરુષોત્તમ વ્યાસ.

દાણાપીઠ,

અમદાવાદ.

અંશુકમણિ

મુખ્ય વિભાગ:-

લેખક

પાન

૧. બાર છાંદ	દાનાવાસ ઠવિ.	૨-
૨. સીતાછાંદ પોપટ	નરસિંહ મહેતા	૩
૩. મેલકું	કુનેર ભગા.	૪
૪. દહારકું	સૌ. સુમતિ પદ્મ	૫
૫. પ્રદશા	કાળિદાસ	૬
૬. પ્રભુ અપન દે રમું	અંબાલાલ મહેતા	૭
૭. આખીનું નમ્યું.	દશપતરામ ઠવિ.	૮
૮. શાહાની સ્તુતિ	અંબાલાલ મહેતા	૯૬
૯. કૃષ્ણનો કાવેલ	નરસિંહ મહેતા	૯૭
૧૦. બાળકનું અંતર.	નલિનીકાન્ત	૯૮
૧૧. પ્રભુ સ્તુતિ.	ખમરદાર	૯૯
૧૨. પ્રભુચરણે ધરીએ.	હરપોથી	૧૦૦
૧૩. મેલો	દાનાવાસ ઠવિ.	૭૧
૧૪. 'દસવું ને રમણું.	મેહિનીચંદ	૭૨
૧૫. મોલ મા'	શ્રીચંપાઈ	૧૨૯
૧૬. પ્રભુ બાળક બનાવી દે.	રમણિંહ મહેતા	૧૩૦
૧૭. 'મેલશેલ	(લોકમીત)	૧૩૧
૧૮. ચદ હું ચદ	હરપોથી	૧૩૨
૧૯. આજનો	મી. હરેન્દ્ર	૧૩૩
૨૦. સત્.	નટવર સ્વામી	૧૩૪
૨૧. 'શોખ.	ચંદ્રકાન્ત ઓઝા.	૧૩૫
૨૨. 'આપસો કાવેલ	દશપતરામ ઠવિ.	૧૩૬

૨૩. મળે ?	ગા. આપણી વિ. કીર્તી	૧૮૫
૨૪. સિમ્બનના હાથ.	પ્રભાસ કર ના પાઠ	૧૮૬
૨૫. વસ્તુગિયા.	સિવ દે. મો	૧૮૭
૨૬. અભ્યાસ માટે.	૨૬ ના	૧૮૮
૨૭. માણા માના.	નાનાવાસ પટેલ.	૧૮૯-૧૯૦
૨૮. દસ તે કમળો.	નગરેવાસ	૧૯૧
૨૯. આત્મ	રમણિક કા. મેના	૧૯૨

વાર્તા વિભાગ:-

રોજ

પાનું

૧. જનમેવામાં કપર મેવા	લાલ	૧૭-૨૧
૨. મહેન્દ્ર-માધુરી	મહેન્દ્ર કુમાર	૨૨-૨૬
૩. મરાઠુ	ડૉ. મોદનલાલ પાઠ	૨૭-૨૯
૪. ભાઈનદેન	અભિક મેના	૩૦-૩૫
૫. સિદ્ધિનો જલુ કરદાર	ગ્રામાભાઈ. જ. પટેલ	૩૬-૪૮
૬. તનુની બીલ	નામરાસ. ઈ. પટેલ	૪૯-૫૦
૭. પરીના સાપથી રોડો	કુ. મહેતાનસીદ્ધ	૫૧-૫૩
૮. મેલ પૂળ.	ગ્રામાભાઈ મેના	૫૪-૫૫
૯. મનુર વડ	અભ્યાસના ના. મો	૫૬-૫૭
૧૦. ગર્વનું પરિણામ	ડૉ. મોદનલાલ પાઠ	૫૮-૬૦
૧૧. મનુ	સો. વસત્વલી	૬૧-૬૬
૧૨. શરદા ચિત્ર.	બીનાભાઈ વાસ	૬૭-૬૮
૧૩. પાપનો પાપ મેલુક	કુ. મહેતાનસીદ્ધ	૬૯-૭૦
૧૪. જમરાજની કચેરી	અમીન	૭૧-૭૨
૧૫. મુસ્લિમોનું હાથ	દસ્તાખમાલ કાપડીઆ	૭૩-૭૪
૧૬. બેઠની થત	દરોહત કુવરજી	૭૫-૭૬
૧૭. સાપ મના મેલીઓડા રવા	અમીન	૭૭-૭૮

૧૮. અસતેષી ગણેશ	૩. મોક્ષમાલ પાઠક	૧૪૬
૧૯. શુક્રેશ્વરેષુ ધન દોષો	રમણસાથ નાં સાંચ	૧૫૦-૧૫૨
૨૦. ચિનારો	ભીખાભાઈ વ્યાસ	૧૫૩-૧૫૬
૨૧. ઉદરમાળા	કિરણ	૧૫૭-૧૫૮
૨૨. મોતારુ રત્ન	અશ્વિન મહેતા	૧૫૮-૧૬૧
૨૩. પશુ મિત્રોથી લાભ	"ભાળક"	૧૬૨
૨૪. દુવગાળ	"તમારો દોસ્ત"	૧૬૩-૧૬૫
૨૫. ભીમ ભવાતી	"પિયુષ"	૧૬૬-૧૬૭
૨૬. મદામા ગાંધીજી	"એક નિપાસક"	૨૦૧-૨૦૬
૨૭. ધર્મગ્રામ	રાજાભાઈ રા. મહેતા	૨૧૦-૨૧૩
૨૮. સૌ સૌની ધુભા	અમરસાથ નાં સાંચ	૨૧૪-૨૧૬
૨૯. રાગની દાનત	ભીખાભાઈ વ્યાસ	૨૧૭-૨૧૮
૩૦. અવિષ્ણવહી	"ભાળક"	૨૧૯
૩૧. મેધેશ્વરી આર્ચાકો	અમરસાથ અસારેષુ	૨૨૦
૩૨. શીખાઈ છોકરો	અંબાસેકર પંડ્યા	૨૨૧-૨૨૨
૩૩. રમણ વાળો	લાલચંદ વી. શાંદ	૨૨૩-૨૨૪

પુસ્તક પરિચય—	તારી	૭૮—૭૯
	"	૧૮૩
	"	૧૮૮
પ્રભુના દાસમાં કુચી ખાપો	"	૧૩
ખાવાખંડો પ્રવાસ	બી. યુ	૧૪—૧૫
દુ. યુ. કૃ. છ	ગિજુભાઈ	૧૬
દેશના મદાત્ત પુરખો	તારી	૮૦
પ્રાણીઓની બોધી	ગિજુભાઈ	૧૪૪
પ્રાણીઓની છાત્રી	૬૮ મે. જી. પાઠક	૭૭
	"	૧૬૬
કોયો	સૌ સુમતિ પટેલ	૨૦૦
ગુપ્ત કુચી	" વિનેષ "	૧૮૮

સીતા.—શ્રીજામજી પુરખોત્તમ વ્યાસ

૧ સીતાનો માત્મકાળ	૪૬—૫૪
૨ સીતાનાં રામદર્શન	૫૫—૬૪
૩ સીતા સ્વપ્ન વર	૧૧૩—૧૨૦
૪ સીતાનાં લગ્ન	૧૨૧—૧૨૮
૫ રાજ્યપ્રતિષેકની તૈયારી	૧૬૬—૧૮૦
૬ વનજી રાજ્ય	૧૮૩—૧૮૪
૭ રામ મનવાસ	૨૨૫—૨૩૭
૮ સીતા કલ્પ	૨૩૮—૨૪૦

સાંપ્રદિકનાં બીજાં પુસ્તકો:—

સ્રીવા વનવાસ	૦-૧૨-૦
રાષ્ટ્ર અરબી	૦-૪-૦
રાષ્ટ્ર કીર્તન	૦-૪-૦
ભયંકર ભુજંગ	૧-૪-૦

G

બાળોપયોગી પુસ્તક

બાળભજન સંગ્રહ

ભાગ ૧ સો.

(આવૃત્તિ બીજી)

મજવાન રૂબાઈ:—

નવશક્તિ સાહિત્ય મંદિર,

ગાંધી,

“બાળક સહાયક મંડળ”

ક વર્ગ

- ૧ શ. શેઠ પરમાનંદ બાલવજી—મુંબઈ
- ૨ શ. શેઠ અબાલાલ લક્ષ્મણાઈ—મુંબઈ
- ૩ વમીલ ડાહ્યાભાઈ કમ્પાનુજી—મુરત (સ્વર્ગમ્થ)
- ૪ ગ. શેઠ નગીનદાસ અમુલખરાય—પાટકોપર
- ૫ ગ્રે. નરવજીરાવ દામોદરદાસ પરીખ—ગોધરા

ચ વર્ગ

- ૧ ગ. અબાલાલ પુરુષોત્તમ, બ્યાસ—ગમપુરા
- ૨ શ. નાનસાન ઈ પટેલ—મણાર
- ૩ શ. અમલિદાસ કીશનલાલ મહેતા—અમદાવાદ
- ૪ શ. રા. મોહનલાલ જનનાથ પાટક—દક્ષાત્
- ૫ શ. અમેલાલ સવરામભાઈ દેસાઈ—અણયાળુ

શ્રી ઠમણ નામરશ્મિ પટેલ

શ્રી નાગુ ભાઈભાઈ પટેલ

[પૃષ્ઠ ૨૫૨]

ભારતને પૈર ભરત

© ૨૦૦૮ - Laxmi Art & May

બાળક

[ત્રિમાસિક]

પુસ્તક ૧.

પાપ, ૧૯૭૮

સાગ ૧.

બાર ઉઘાડ.

બાર ઉઘાડ.

— .

ૐ

પ્રભો ! પાપ લાજું ! ત્હારાં બાર ઉઘાડ.
બાર ઉઘાડ, ત્હારાં બાર ઉઘાડ;
બાર ઉઘાડ:

પાલવ ઠાણું, પ્રાણુ બોવાડું,
જેનખી પધારી ત્હારાં બાર ઉઘાડ.
પ્રભો ! પાપ લાજું ત્હારાં બાર ઉઘાડ.
'દિવસો દોઢલા વીતિયા,
મુખ ઝંખવતા માસ;
દસો વીત્યા વિતકના,
આસા યાપ નિરાશ'

બાર ઉઘાડ:
પ્રભો ! પાપ લાજું, ત્હારાં બાર ઉઘાડ.

કવિ ન્હાનાલાલ.

૨ સીતાજીનો પોપટ.

ૐ

પઢોરે પોપટ રાજા રામના,
 સ્ત્રી સીતા પડાવે,
 પાસે બાંધી પાંજરું,
 મુખ રામ જાણે—પઢોરે.

પોપટ, તારે કારણે,
 લીલા વાસ મંગલુ, ૧૮૫૦
 તેનું મધ્ય પોપટ પાંજરું,
 હીરે રવને જઠાવું—પઢોરે.

પોપટ, તારે કારણે,
 શી શી રસોઈ બનાવું ?
 સાકરનાં કરી ચુરમાં,
 ઉપર લી પીરસાવું—પઢોરે.

પાખ પીળી ને પખ ખંડુલ,
 કાટે કઠલો ઠાળે,
 નરસેયાના સ્વામીને ભજો,
 રાજ તાણી દુપાળે—પઢોરે.

નરાસહ મહેતા.

૩ નોતરું.

મારે ઘેર આવજો માવા !

ભાવે તો ઢેઝું ખાવા !

બાજરીનાં બે ઢેઝરા કીધા, તળીયાં વાટે વેલ,
તલ પાપડ ને કાચલી, માંડીં દહીંનું દહણું મેલ.

મારે ઘેર આવજો માવા !

મારા ખેતરમાં લાગડી પાકી, ગાવી કુમવડેલ,
કારીગરીનું શાક ખાજો તો જો દિસે છે વેલ.

મારે ઘેર આવજો માવા !

બાજરીનાં બે ઢેઝરા કીધા, બીજો મેથાં વાઈ,
કર લેણીને કહે કુમેરો, ભગવાનદાસનો ભાઈ.

મારે ઘેર આવજો માવા !

ભાવે તો ઢેઝું ખાવા !

કુબેર ભગત.

૪ દાતરડું.

૯૨

[એક બાલ ગીત.]

આ દાતરડું કેવું છે ? માર વાટે જોવું છે
 આ માર કેવી છે ? લેંમ ખામ જોવી છે.
 આ લેંમ કેવી છે ? દૂધ દે જોવી છે.
 આ દૂધ કેવું છે ? દહીં યામ જોવું છે.
 આ દહીં કેવું છે ? માખણ ચામ જોવું છે.
 આ માખણ કેવું છે ? ઘી ચામ જોવું છે.
 આ ઘી કેવું છે ? વાળીઓ લે જોવું છે.
 આ વાળીઓ કેવો છે ? રૂપીઓ આપે જોવો છે.
 આ રૂપીઓ કેવો છે ? સાલ્લો લે જોવો છે.
 આ સાલ્લો કેવો છે ? મામી પહેરે જોવો છે.
 આ મામી કેવી છે ? માર ખામ જોવી છે.
 આ માર કેવો છે ? જોવા જોવો છે !

સૌ. સુમતિ પટેલ.

૫ પ્રહલાદ.

૫

બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ,
 એમ હોકારે બહારે બાલે મૂઠમતિ,
 હું તો મનમાં ન રાખું કાની બીક જતી,
 બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ.
 મને શું ઠરે તારો શમ રીસ કરી ?
 મારી સન્મુખ ન શકે ધીર ધરી,
 ગયો વૈકુંઠેથી નાચી મારા ત્રાસે કરી,
 બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ.
 દેખી સ્તબને પ્રહલાદે પ્રણામ કર્યો,
 મન આનંદ આજીને પ્રદક્ષિણા કર્યો,
 એવું દેખીને જ્ઞાનવપતિ કોધે બર્મો,
 બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ.
 બાપો સ્તબશું વાહુટે ઉઠયો ખડ્ગ ધરી,
 કાઢી મૂક પછાડી દોડી દોડ દહ;
 કાઢયો કહકહ સ્તંભ ધરા ધ્રુવ રહી,
 બાળા દેખાડ દેખાડ તારો વૈકુંઠપતિ.
 હીઠો કારમો કેસરીનર પ્રકટ મયો,
 રૂપ નીહાળી જ્ઞાનવપતિ દૂર ગયો;
 ધરી લાલ ખડ્ગ આવી દલો રહ્યો,
 બુઝો પિતાજી પ્રેમે મુલ વૈકુંઠપતિ.

કાળિદાસ

૬ પ્રભુ ! જીવન દે રૂઠું બાલસમુ.

૨

ગોપક.

રસવન્તુ જાને જ્ઞાનિ પ્રેમ મર્યુ
મન નિઠપટ્ટી વચનોયોં હર્યુ;
ઉર બાવ મહી પુર હેત હર્યુ.
પ્રભુ ! જીવન દે રૂઠું બાલસમુ.

૧

જગ હાસ્ય મહી નિત નાચી રહે;
નયવે નોંજ માત પિતા ઉરને
સરલી મધુરી નિત વાર્યોં વહે
પ્રભુ બાલ સમુ રૂઠું જીવન દે

૨

જગ તાપ વિસારે નિહાજી તહે,
પ્રભુતા સુખમા ભરી નીરખોંને;
પ્રભુનું મદ્દ દેખન બાળક તું !
પ્રભુ ! જીવન દે શુભ બાલસમુ.

૩

અંબાલાલ મા. મહેતા.

૬૩

૭ માખીનું બચ્ચું

૫૬

માખી બેલી સુખ થઈ, ખ્યારા બચ્ચા પાસ;
જઈ આવું હું વ્ત્રા સુખી, ઉડીશ મા આકાશ
ઉઠ્યો છે ઉનામણે, ને તે પાસે જાય,
મૂકે કરતા ચોટ તો, છવનું નોખમ થાય
એમ કહી જો તો જઈ, બચ્ચું બુદ્ધિ બાળ;
હિલમા રહાપણ રાજવા, તે લાગ્યું તલકાળ
લરણ તો વાતો વણી, ઠરે વખારી બેઠમ,
લડી કરવા આટલે, કહો મરીશ હું કમ ?
એમ કહી છોડી ગયું, પહોંચ્યું પાણી પાસ;
અંતર્ધ એમ ૧૪મું, વળતી યમું વિનાશ
બોલ્યું મરતા બોલ તે, ને ચાલે આ બાલ;
માને નહિ માખાપનું, તો તેના આ હાલ

હલપતરામ

બાળક

જાતકજનનાં નિર્દોષ મુખ કાણે નથી અનુકર્યાં ? જાતકજનની નિર્મિત મઝા અને આનંદના મધૂર સ્વપ્નાં કોને નદિ આવતાં દોષ ? દંશર ફાપાથી નિરંતર જાળક રહેવાનું સદુચ્ચ અપ્રાપ્ત થાય તો તે અમુલ્ય સાલ જવો કરવાની મર્જતા કથે હુદિતાવ્ય મનુષ્ય કરશે ? એક દશની આકૃષ્ટ સ્વિષ્મને દીર્ઘદૃષ્ટિથી અવલોકનાર અને સ્વિષ્મનાં મધુર સ્વપ્નાં જાતે અનુભવી બીજાને અનુકવાવનાર શી પોલીસીય પેલાના મનુષ્ય માન્યા (The scourge of Christ) નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે જે આપણને દંશપાથી દંશરનો સાક્ષ્યાર થાય તો તે પ્રમુખે પ્રમુખ સ્વરૂપ જરૂર એક નાના નિર્દોષ જાળક જેવું હશે; અને આપણે જાળક જન્મ સિવાય એટલે કે જાતકજનની નિર્દોષતા અને અભેદમતતા પ્રાપ્ત થવી સિવાય કદાપિ પ્રમુખે પ્રાપ્ત કરી રહીયું નદિ જાતકજનની સદ્ગતિની અધી વધારે ઉમદા ખ્યાલ, આપણને ર્થા મળી શકશે ?

અંગ્રેજ કવિ વર્ડસ્વર્થે પોતાના કાવ્યમાં એક રમતે લખ્યું છે કે
 "The child is the father of Man." આ પંક્તિનો મુખ ભાવ એ છે કે જાતકના નાનપણના અસુદ વિચારો અને ભાવનાઓથી જીવ પર્વિચિત્તિઓ પોતાના સ્વભાવને પોત પોતનાં એવી સ્વિષ્મના મનુષ્યથી રક્ષા પરિણમશે; અને તે પ્રમુખે ઉદભવતાં ફળની મીઠાઈ અવર રક્ષાતો આધાર પામે તો જાતકના આરસી જેવા સ્વરૂપ અને પ્રકાર મળી જાય તો જરૂર સમાજે પોતા સંચારની

ઠાઈપણ દેશની ઉત્થતિ અમર અવનતિ કદાપિ એદેશી ન
 હોતા સર્વદેશી હોય છે. વ્યારે આપણે દેશ અવનતિના અંધાર
 મનમાં કુળવા સાચો ત્યારે બીજી સાર્વજનિક ઉપયોગી જાગતોની
 પોતે જાગવિચ્છે તરફ આપણા સમાજનું અધ્યક્ષ કુર્સકે ચક્ર
 નેટલી ચિંતા માખાપોને પોતાના કુમળા જાગેદાને પરજાવી પસ્તાવી
 દેશને લેવાની દલી તેટલી મલકે તેથી સોખા જાગતી ચિંતા પણ
 તેમનામાં સહવિચાર અને સહઅવનતાના ઉચ્ચ સ્વરૂપે રેડી તેમનું જીવન
 ઉત્થન અને જનમેવા મારે લાચક જનાવવાની ન દલી. આવા પ્રેમ
 એમાં દેશની ઉત્તરોત્તર અધિગતિ થાય એમાં આપણને તક કદા પણ
 નથી. આપણા પૂર્વજોના તપોમલે આપણે સાર્વત્રિક નાથ ન થયો
 અને અન્ય પ્રજાઓની પેઠે આપણાનામનિશાન પૃથ્વીના પડ ઉપરથી
 ઉખડી ન ગયા એટલું આપણું સહભાગ્ય. હવે કેટલાક સમયથી
 આપણી ઉન્નતિનો અરજોદય થકુ મયો છે. જાગેદા એજ દેશના
 જીવિખના આધાર સ્તંભો છે, તેમના દા જ દેશનો જાઓદય થક
 ચક્રી, તેમનામાંજ સ્વદેશ પ્રેમ અને સ્વાતંત્ર્યના બીજ વાવવાથી
 દેશની મુલાખીની સાંકળ તુટી શકે, એવી શુભ ભાવના દેશમાં
 ફેળવવા જાય છે, અને સત્તિનિષેધન, સત્યામદ્યમમ, મદનચર,
 દ્યુષ્ટિમર્તિ વિદ્યાર્થીભવન હત્યાદિ સ્થળોએ છુટક છુટક પ્રવાસ પણ
 એ દિશામાં થવા જાય છે, એ દેશની ઉન્નતિના સ્વરૂપ ચિહ્ન છે.

વર્ષાઋતુની શરૂઆતમાં જન્વી મેકુતની રિથતિ હોય છે તેવી જ
 રિથતિ જીવનના આરંભે દરેક જાગેદાની હોવી જોઈએ. જીવનમ
 જોને તક કહે છે તે કદા મનુષ્યને વાગવાર નેટલી નથી. એક
 વખત પણ તેને નિરાશ કરવાથી આજુ જીવન કુખમય રિથતિમ
 પસાર કરીના અનેક લાખના આપણને મળી શકે વિદ્યાર્થી
 જીવન એ દરેક મનુષ્યને ઈશ્વરે મહેલી ઉમદા તક છે. એના સદુપયોગ

અચર દુરુપયોગ ઉપર મનુષ્યની જાતિ ઉન્નતિ અચર અવનતિનો
 આધાર છે, એટલે બાળકોનાં જીવન સુધરે, તેમનામાં સદૃશિતાં બીજ
 રોપાય તથા પોવાય એ માટે જેટલા પ્રયાસ થાય તેટલા જોજાજ
 છે. બાળકોને સાધારણ રીતે વાર્તા સંજીવની વધારે અને છે છુપા
 ઉપદેશથી એમનાં જીવનને સરકારી બનાવવાની વાત આગાસ
 કુમુદવત્ર ગણી શકાય. અમત સાથે જ્ઞાન આપવાની
 પદ્ધતિથીજ સદૃશિતાં તરફ તેમનાં ચિત્ત આકર્ષી શકાયે.
 એ માટે આપણા જુના સાહિત્યમાં પણ દિતોપદેશ, પચનવ
 પ્રધામજરી જેવાં વાર્તાનાં પુસ્તકો યોજનામાં આપ્યાં હતાં. આ
 ત્રિમાસિકનો જન્મ પણ એજ દેવેથી છે બાળકોનાં તથા મોટી ઉમરના
 વિદ્યાર્થીઓની ફેરલે અસે સેવા કરી શકાય તથા તેમનામાં ઉચ્ચવૃત્તિ
 ફેરલે અસે દાખલ થઈ શકાય અને વિચાર સહજ વાચકને કરવાનો
 છે. એ ઉદ્દેશને સફળ કરવા બનતો પ્રયાસ કરવો એ અમારી ઇચ્છા
 તથા ફરજ છે. અમારી અપૂર્વતાઓનું સિદ્ધર્શન કરાવી અમને સન્માર્ગે
 દોરવા એ સુચ અને સરકારી વાચકનું કર્તવ્ય છે અમારા આ
 કાર્યમાં અમને પુત્તી સહાય થયે અને બાળકોનાં જીવન શુદ્ધ
 અને સરકારી બનાવી બાળસેવા અને દેશ સેવાના કામમાં અમારો
 વધારાકી ફાળો અને આપી શકીશ એવી શુભેચ્છા સહિત વિરમીશુ

વંચી.

ઇનામી પ્રશ્ન.

- નિયમો:- ૧. પ્રમત્તા જવાબ આઠ મંજરા પછી પદર દિનમાં મોકલવા.
૨. જવાબ સાથે એક આનાની ટિકિટ બીડવી.
૩. જેમ જાને તેમ જાણો જ જવાબ આપવો અને પોતાનો માલક નજર આવત્ય સખવો.
૪. માલક નહિ હશે તેના જવાબ રદ થશે.
૫. જવાબ આવેલા પૈકી ચાર જણને બાર બાર આનાની મેવડી મેટ મળશે. તે તેમનાં નામ બીજા આંકમાં પ્રમટ થશે.

પ્રમત્તા જવાબ તરી ઉપર મોકલાવવા—

પ્રશ્નો.

મરવાણા ૧૫,

સરવાણા ૩૦

સરવાણા ૬૦,

જમે તે જાણથી જમતાં તેજ સરવાળા આવે.

પ્રભુના હાથમાં ફુંગી આપો.

એક મહામાં મવીસ મોઝ,
 તેમાં રમે નાના મોઝ
 નાના મોઝે નાખી ચેળા,
 ભાગીરે દરજાની યેળા
 દરજુ ખામ દેરા ફેરા,
 ભાગ્યે રે દિલ્લીના ડેરા
 ફેરા ઉપર આણુ માણુ,
 ભાગી રે સોદાની માણુ
 માણુ ઉપર મેલી,
 બીજી આવે ચેલી
 બીજીના લાકમાં ઘોઠા,
 ફેડરો મીઝાતો દોઠા
 દોઠા કહે છે રામ રામ,
 જાતું મારે વીરમજામ
 વીરમજામતા આરા તારા,
 ભાગ્યે રે સોદાના ભાણા
 ભાણા ઉપર અગમી,
 સો તલવાર પાણી
 એક તલવાર ઉઘી,
 “પ્રભુના હાથમાં ફુંગી”

પાવાગઢનો પ્રવાસ.

૫૯

અમે રજ વિદ્યાર્થીઓ, ત્રણ શુરુઓ, અને એ
અમારી સાથેના તે બધા ભેરસઠથી ધોડા ખાલીમાં ભેરી
અમાસ હત્યા, ત્યા આગજાલીમા બેઠા તે આણુંદ મધ વડે
કશા દેતરીને ૧૧ મોલીશર્ધ નરસીંહભાઈને ઘેર ગયા. ત્ય
અમે બધા ખાવાનુ લાખા હતા તે જુદુ જુદું હતું. કેટલાક
-હોતા લાખા તે બધુ એકઠુ કરી સર્વને વહેંચી આપું.
તેમા મઝા સારી હતી ત્યાર્થ અમે કંગેટી બાગભેવા ગયા
ત્યા માકલાં, વાદરા, કાખાફ, સસલાં, વાધ, ચિત્તા સિંદ
દીપટો, પોપટો, બેવા ત્યાથી મુકમમ ભેવા બધા ત્ય
બધાં હથિઆર, તોપે, સોનાની જુસો, ચાંદીના ઘાળાં
લડાઈ હતી જુદી જુદી જાતના ઇડા, પથરાળો, સિંછાઓ
મોટા સાપ, કાચબા, વીછી, ને દેડકા હતા નીચલા હોલમાં
એક માણસ ઘોપડી વાંચતો હતો નના નાના ઇકરાઓ,
તથુરા, સારથી વગેરે ભેધું. ત્યાંથી બીજા હોલમાં ગયા
ત્યાં એક નાજી બાઈ હતી, તથા જુદી જુદી જાતના નાજ
મોટા ફોટાઓ ભેવા ત્યાંથી એક ભેવા ગયા. તેની સાથે
બાજુએ બાવલા હતા તે ભેવા ત્યાંથી ઘેર ગયા.

ચલ્યા લઈને સીનેમા ભેવા ગયા. સીનેમામાં
એવી કુદરત દેખી કે સામે એક માણસ ભેસે છે ને રહો
રહો શીલમ ખેંચે છે. શીલમની પાછળ હલેકટ્રીક રાખેલી
હોય છે, તે સામે પ્રકાશ પડે ને શીલમ ખેંચે એટલે માણસ
વરત દોડતો જણાય ને કેટલાક ખેવું બલે કે બાવો સાથે

માણસ છે એમ બાપીને યુગ યુગ યાય, ટાર્જન
નામનો એક માણસ પથ્થર ઉપાડીને નાખે, તે એક વાંઠરી
સાથે હથેલો હતો. એવું એવું ભેંસું પછી જમે
અધાને ઉંઘ આવતી હતી તેથી ગાડી કરી ઘેર આવ્યા.
ત્યાંથી બીજો દહાડે સવારમા મીઠા ભેવા ગયા. તે
એક પછી અપોરે ખીચડી ખાઈને પાવાગઢ જવાની ગાડીમા
એક વચ્ચે ચાપાનેરેડતા રોશને ઉતર્યા ને
બીજી ગાડીમાં બેસી પાવાગઢ ગયા સાંજે તો સૂઈ ગયા.

સવારમા વહેલા ઊઠી પાવાગઢના પર્વત ઉપર ચઢ્યા.
જમને થાક તો બહુજ લાગ્યો હતો. ત્યાં જમે દુધીઆ
તળાવમાં નાણા પડ્યાંથી માતાના દર્શન કરીને ઉપર પીરના
દર્શન કરવા ગયા. કેટલાક છાંચાઓએ નાળીયેર લીધા તે
દેડયાં. ઉપર જમે આરામ ખુબ લીધો. ને નીચે ઉતર્યા
ઉતરતાં જમને મહેનત નહોતી પડી. પછી જમે લાઠવા
ખાધા. ત્યાંથી સાંજે શિરરાજપુર ગયા ત્યાં મેં જેનીકની માતૃના
પથ્થર ભેવા ને થોડાક સાથે લાવ્યા. પછી જમે સુખડી
ખાધી ને ચણા ખાધા. ત્યાંથી સમસાયા આવ્યા, ત્યાં મમરા
સેવો ને ખીચડી ખાઈને ત્યાંથી આવવા ગયા. ત્યાં તળાવ
ઉપર એક મઠાન હતું, તેમા બેઠા ને મમરા ને કેળું ખાધુ
ત્યાં ભજન ગાયાં ત્યાં જમને બહુજ મજા પડી. ત્યાંથી
જમે વડોદરા આવ્યા. ત્યાં સાંજરે જમે જગજાસ તેવજી
સાહેબને ગાડી હાંકવા બોલા. તેમણે અમારી સાથે વાતો કરી
ને પછી અમારે ઘેર આજ્ઞો એમ કહીને પછી જતા રહ્યા.
સવારે તો ગાડીમાં બેસીને જમે અમારે ઘેર આવ્યા.

બેરસદ.

સાઈલાલ પુરુષોત્તમ.

ઉમર વર્ષ ૧૦.

પાવાગઢનો પ્રવાસ.

૫૦

અમે ૨૪ વિદ્યાર્થીઓ, ત્રણ ગુરુજીઓ, અને એક જમારી સાથેના તે જાધા ભારસદથી યોઠા ગામીમાં બેસી જમાસ ઉતરી, ત્યાં આગામીમાં બેઠા તે આજુબાજુ વડોદરા ઉતરીને રા. મોતીભાઈ નરસીંહભાઈને ઘેર ગયા. ત્યાં અમે જાધા ખાવાનું લાવ્યા હતા તે જુદું જુદું હતું. કેટલાક નહોતા લાવ્યા. તે બધું એકઠું કરી સર્વને વહેવી આપ્યું. તેમાં મજા સારી હતી ત્યાંથી અમે કમેટી બાગ જોવા ગયા. ત્યાં માકાં, વાદળા, ઠાંગાં, સસલાં, માધ, ચિત્તા સિંહ, દીપડા, પોપટો, જોયા. ત્યાંથી મુખ્યમ જોવા ગયા. ત્યાં જાધા હથિયાર, તોપે, સેનાની જણસો, ચાલીના ઘાળમાં લકાઈ હતી. જુદી જુદી જાતનાં ઇંડા, પથરાઓ, સિંહાઓ મોટા સાપ, કાચબા, વીંછી, ને દેઠકા હતા. નીચલા હોલમાં એક માણસ ઘોડાની વાચતો હતો. નના નાના ઇંકરાઓ, તજુરા, સારંગી વગેરે જોયું. ત્યાંથી બીજા હોલમાં ગયા. ત્યાં એક નાગી જાઈ હતી, તથા જુદી જુદી જાતનાં નાના મોટા ફેટાઓ જોયા. ત્યાંથી બેઠ જોવા ગયા. તેની ચારે બાજુએ ખાવલા હતા તે જોયા ત્યાંથી ઘેર ગયા.

ચણા લઈને સીનેમા જોવા ગયા. સીનેમામાં એવી મુઠવત દેખી કે સામે એક માણસ બેસે છે ને રજો રજો શીલમ ખેંચે છે. શીલમની પાછળ ઇલેક્ટ્રીક રાજેલી હોય છે, તે સામે પ્રકાશ પડે ને શીલમ ખેંચે એટલે માણસ વરત દોડતો જણાય ને કેટલાક એવું જાણે કે આવો સાચો

માણસ છે એમ બાળીને ખુશ ખુશ થાય, ટાર્જન નામનો એક માણસ પથ્થર ઉપાડીને નાખે. તે એક વાહરી સાથે ઉછરેલો હતો. એવું એવું ભેરું પછી જમે બધાને ઉઘ આવતી હતી તેથી ગાડી કરી ઘેર આવ્યા. ત્યાંથી બીજે દહાડે સવારમાં મીલ લેવા ગયા. તે ભેરું પછી બપોરે ખીસડી ખાઈને પાવાગઢ જવાની ગાડીમાં બેઠા. વચ્ચે ચાંપાનેરરોડના સ્ટેશને ઉતર્યા. તે બીજી ગાડીમાં બેસી પાવાગઢ ગયા. સાંજે તો સુઈ ગયા.

સવારમાં વહેલા ઊઠી પાવાગઢના પર્વત ઉપર ચઢ્યા. જમને થાક તો બહુજ લાગ્યો હતો. ત્યાં જમે દુધીઆ તળાવમાં નાદા પછાથો માતાના દર્શન કરીને ઉપર પીરનાં દર્શન કરવા ગયા. ફેટલાક છોકરાઓએ નાળીબેર લીધા તે ફેડયા. ઉપર જમે આરામ ખુબ લીધો. ને નીચે ઉતર્યા ઉતરતાં જમને મહેનત નહોતી પડી. પછી જમે લાઠવા ખાધા. ત્યાંથી સાંજે શિવરાજપુર ગયા ત્યાં મે જેનીજની ધાતુના પથ્થર લેવા ને ચોઠાક સાથે લાવ્યા. પછી જમે સુખડી ખાધી ને ચણા ખાવા. ત્યાંથી સમલાવા આવ્યા, ત્યાં મમરા સેવો ને ખીસડી ખાઈને ત્યાંથી આજવા ગયા. ત્યાં તળાવ ઉપર એક મકાન હતું, તેમાં બેઠા ને મમરા ને કેળું ખાધું ત્યાં ભજન ગાયા ત્યાં જમને બહુજ મજા પડી. ત્યાંથી જમે વઢોદરા આવ્યા. ત્યાં સાંજે જમે અજગ્રાસ તેજગજ સાહેબને ગાડી ફાકતા લેયા તેમણે અમારી સાથે વાતો કરી ને પછી અમારે ઘેર આવ્યો એમ કહીને પછી જતા રહ્યા. સવારે તો ગાડીમાં બેસીને જમે અમારે ઘેર આવ્યા.

બેરસદ.

લાઇલાલ પુરુષોત્તમ.

ઉમર વર્ષ ૧૦.

૧. હું રોજ શું શું કરું છું ?

હું રોજ સવારે વહેલો છું છું
 ઊઠીને હું ત્રાગાપને ખમે લખું છું.
 પછી હું ઘાતલુ કરું છું
 ઘાતલુ કરીને ન્દાલુ છું.
 ન્દાલુને ખૂન કરું છું.
 પછી હું હાથ પીઠું છું.
 પછી હું લખું છું.
 પછી હું બે સાથે રમું છું.
 રમીને હું જમું છું.
 પછી હું ઘાળાએ જઈ છું.
 ઘાળામાં હું જઈ છું.
 મરણીને હું ધેર આવું છું.
 પછી હું કાઢી જાઉં છું.
 પછી હું બેડી પર રમું છું.
 કાઢવાર મેઘાઈ દીડીએ રમું છું.
 પછી હું હાથપગ ધોઈ છું.
 પછી હું ચમચાન બોલું છું.
 પછી હું વાગું કરું છું.
 ચાલે ભાષ્યને સાથે જમું છું.
 પછી હું માની વરતા સાંભળું છું.
 પછી હું સ્વર્ગ જઈ છું.
 ચવારે હું વહેલો છું છું.

:—ગિજુભાઈ

જનસેવામાં ઇશ્વરસેવા

એક ઉનાળાની રમ્ય સાંજે નરેન્દ્ર અને રમણ નામના બે જાળમિત્રો બાવનગર શહેર બહાર ખુલ્લી અને ટાંછ હવામાં ફરવા નીકળી પડ્યા હતા. તેમની ઉંમર શરીરના બાધા તથા મુખની કાતિ ઉપરથી જાણે પંદરેક વર્ષની ધારી શકાય. તેઓ જને ગિલુશાઈની શાળાના વિદ્યાર્થી હોઈ (વાના પવિત્ર વાતાવરણમાં પોતાના ખુદિ તથા હૃદયને સંસ્કારી બનાવતા હતા. વાર્તાવિનોદ કરતા કરતા રમણે નરેન્દ્રને પૂછ્યું, “ જાઈ તે દિવસે તમારી સુખાકૃતિ બેઈ ગિલુશાઈ કહેતા હતા કે તમે ભવિષ્યમાં મોટા માણસ થશો. જર્મમાં પણ તમે હમેશા ઉપર નજર રાખો છો વગી આપણા ધર્મ સંજર્થી પણ આટલી નાની વયમાં તમે ઠીક માહિતી મેળવી છે આપણી શાળાના સઘળા શિક્ષકો પણ તમારી તરફ જલુ સારો બાવ જતાવે છે; ને વારંવાર કહે છે પણ બરા કે તમે શાળામાં ભણો છો તેથી શાળા યોગ્ય જાણિમાન લઈ શકે છે જાઈ તમે જાટલા હોશિયાર તથા પવિત્ર દિલના શી રીતે થઈ શક્યા તે મને નહિ ઝેલો? મારી પણ સુધરવાની ઇચ્છા છે, તમારા જેવા યવાનું મને બહુ મન છે મને ખરો રસ્તો નહિ બતાવો?”

નરેન્દ્રે પ્રેમથી અને જરાપણ મોટાઈ જતાવ્યા સિવાય કહ્યું “ જાઈ તમારી સુધરવાની વૃત્તિ બેઈ મને ઘણો જાનંદ માય છે હું તમને માગ્યી બનવી માફ જરૂર

કરીશ હું જાટલો સુધર્યો તેનું મૂળ કારણ તો માણે
 માતૃશ્રી છે રાત્રે વાળુ કર્યા પછી રાજ તેઓ જમને સમજા
 બાઈ બહેનોને બોલાવી રામાયણ, મહાભારત, પુરાણો તથા
 બીજા કેટલાય સારા પુસ્તકોમાથી સુંદર વાર્તાઓ કહે છે.
 બુના વખતના પુસ્તકો તથા હાલના ધાર્મિક અને પરોપ-
 કારી માણસોના દાખલા આપી નીતિના તથા ધર્મના
 સિદ્ધાંતો અમારા મન ઉપર એવા તો સજ્જડ કસાવી દે
 છે કે કોઈ વખત ભૂલીજ ન જવાય, અને આપણને પણ
 એમના જેવા સારા સારા પરોપકારના તથા બલાર્થના કામ
 કરવાનું મન થાય. માર્ગ દાલેજ એમણે જમને એક એવીજ
 સુંદર વાર્તા કહી સભગાની દત્તી. તમે પણ રાજ વાળુ
 કરીને અમારે ત્યાં આવશે તો તમને પણ બહુ મજા પડશે
 અને નિત્ય નવું નવું બાજવાનું મળશે. ”

આ સામગ્રી રમણે હ મેથા નરેન્દ્રને ત્યાં જવાનું
 કપુર કર્યું પરંતુ માર્ગ દાલે કહેલી વાર્તા સામગ્રીને એ
 એટલો બધો અધીરો બની ગયો હતો કે તેણે નરેન્દ્રને
 વારંવાર આજીજી કરીને કહ્યું, અને તેથી છેવટે એ વાર્તા
 નરેન્દ્રે રમણને કહી સમજાવી.

નરેન્દ્રે કહ્યું, “ બાઈ રમણ, તમારી બહુજ આતુરતા
 છે તો સામગ્રી અમારા દિવાનખાનામા ગ્રાપીજી, લો. વિલક,
 ટાંગોર, અક્ષવિન્દ પોષ, જગદીશચન્દ્ર બોઝ, સરલાદેવી
 ચાંધરાણી, સરોજીની નાયડુ વગેરે દિલ્હનાં મહાન્ત્રીપુરુષોના
 ફોટા છે. એ કૌંકની તરફ નજર કરી અમારા માતૃશ્રી

બોલ્યાં. “ જા જધા આપણા દેશના હીરા છે એમના વડે
 દેશ પરદેશમાં આપણું મુખ ઉજળું છે. એ દેશરત્નોના
 જેવા ધવાની તમારી હરેકની સુરાદ હોવી જોઈએ. તમે
 જો એમના જેવો ઉચ્ચ આદર્શ નજર આગળ રાખી સંસારમાં
 વર્તશો તો તમે પણ જોઈએવો જાશે એમના જેવા
 મહાન ઘર્ષ થકશે. પરંતુ તમારે એટલી વાત ધ્યાનમાં
 રાખવી જોઈએ કે મહાન ઘર્ષ હરેકના ભાગ્યની વાત નથી.
 તમે જધા પ્રવરતન કરતા છતાં મહત્તા ન પણ મેળવી શકો,
 પરંતુ સલા ઘર્ષ એટલો હરેકની પોતાની મરજીની વાત છે.
 મોટા ધવામાં આપણી પોતાની જાત સિવાય બીજી ધણી
 વસ્તુઓ ઉપર આધાર રાખવો પડે, પરંતુ સલા ધવામાં
 તેમ નથી અને તેટલે જાશે એ સહેલું પણ ઘર્ષ પડે છે.
 વળી દુનીયામાં કદાચ સલા માણસોનો કોઈ ભાવ ન પૂછે;
 તેમને આખરૂં ન મળે; ઇતિહાસના પાનામાં સોનેરી અક્ષરે
 કદાચ તેમના નામ ન પણ લખાય; પરંતુ એ ઉપરથી
 હંધરને તેઓ જોછા વહાલા હોય છે એમ કંઈ નથી.
 હંધરના હરખારમાં તો એકલી મોટાઈ જતાં સલાઈને પહેલું
 ધ્યાન મળે છે. સલાં અને પરાયકારી માણસોને દુનીયામાં
 તો કદાચ કોઈ જોગખતું પણ જધી હોતું, પરંતુ હંધરના
 હરખારમાં તેમને કેટલું સન્માન મળે છે તે નીચેની દુકી
 અને મુંઝવે વાતો ઉપરથી તમે સારી રીતે સમજી શકશો.”

“ કાશીપુરીમાં દેવદાસ કરીને એક સામાન્ય સ્થિતિનો
 માણસ રહેતો હતો. તે પોતાના ૨૦ પાસે ઘર્ષ પસાર થતા

હરેક ભૂખ્યા માણસને સોજન આપતો, તરફાને પાણી
 પાતો, રોગીને ઔષધ તથા દિવાસો આપતો, અને આંધળાં
 તથા અપંગને રસ્તો બતાવી તેમના દુઃખમાં ખરા હાજરી
 સાગ લેતો. તે કોઈની વાહવાહની પરવા કરતો નહિ, બદ-
 લાની આશા રાખતો નહિ, અને યથાશક્તિ ગુપ્તસેવા કરવામાં
 જ આનંદ માનતો. એક રાત્રે તે પોતાની બેરોશીમાં અર્ધ-
 સ્વપ્ન દશામાં પડ્યો હતો તે વખતે તેને એક મધુર
 સ્વપ્ન આંખે બંધે વીજળીના ઝગઝગાણી પેઠે એકાએક
 આખી બેરોશી પ્રકાશથી ઉભરાઈ રહી એ પ્રકાશમાંથી પીમે
 પીમે એક આકૃતિ તેના તરફ આવતી જણાઈ, પાસે આવતાં
 તેની મનોહર કાંતિ તથા પડખે રહેલી સુંદર પાંખો ઉપરથી
 તે કોઈ દેવદૂત હોય એમ જણાયું. દેવદૂતે કહ્યું “વિષ્ણુ
 ભગવાનની આજ્ઞાથી હું બધા ભક્તોનાં નામ લખવા નીકળ્યો
 છું અહીં પણ એજ હેતુથી આવ્યો છું” દેવદાસે જણાવ્યું
 “શાંઈ ભક્તોના નામ સાથે મારું નામ લખી શું કરશે ?
 મેં તો કોઈ દિવસ પ્રભુની ભક્તિ પણ કરી નથી. કોઈ
 મહિમા લાખો કે હજારો રૂપીઆનાં ઢાન પણ કર્યા નથી.
 ભગવાનને કોઈ દિવસ સારા સારા યોગ પણ ધસ્યા નથી.
 તો પછી ભક્ત તરીકે મારે સ્વીકાર કોણ કરવાનું છે ?
 મારું નામ લખશે તોપણ ભગવાન પાસે જ્યાં તમારે એ
 ઉછી નાખવું પડશે. દેવદૂત ગેટલી ત્વરાથી આવ્યો હતો
 તેટલીજ ત્વરાથી એકદમ અદરશ થઈ ગયો; અને એકાદ
 કણ પણ પાછો પાછો આવી દેવદાસને ઉંચી કહેવા લાગ્યો;
 “શાંઈ દેવદાસ, તુંતો બહુ ધનસામ્ય દેખાય છે તારું નામ
 ભગવાને બધાની ઉપર મૂક્યું, અને તને પોતાના મેષ ભક્ત

તરીકે સ્વીકારી લીધેા જગવાને કહ્યું કે - “ જેઓ માણં
 બાળકોની સેવા કરે છે, તેમના તરફ સહકાર રાખે છે,
 તેમના દુઃખે દુઃખી થાય છે, અને તે દુઃખ ટાળવાને સ્વા-
 શક્તિ પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ મારીજ સેવા કરે છે.
 જેઓ મને માત્ર મર્તિમજ પૂરી રાખે છે, મારી મૂર્તિને
 જુદા જુદા લોગ ધરાવી પોતેજ આરોગ્યે છે, પોતાની
 કીર્તિની વાસનાને સંતોષવા ખાતર લાખે કષ્ટીયાનાં દાન
 કરે છે, વખતે એશ્વરી બેસી કરી મને રાજી રાખવા
 સોયનું દાન કરે છે, અને આ પ્રમાણે દાનેશ્વરી અગર
 બહુ તરીકે દુનીયામાં નામના મેળવે છે, તેમના કરતાં
 દેવદાસ જેવા ગુપ્તદાન અને સુસ સેવા કરનારા અને બાહ-
 વાદની પસવા નહિ રાખનારા સકલો મને અતિપ્રિય છે. કેમ
 કારણસર તેઓ મૂર્તિને ન પૂજતા હોય તેથી શું ? તેઓ
 તો સાક્ષાત્ જીવતા નાશપણોની પૂજા કરે છે ” અટકું
 કહી દેવદાસ અતર્પ્યાન થયે, અને પ્રભુએ પોતાની સેવા
 સ્વીકારી એ વિચારથી દેવદાસને પણ અતિ આનંદ થયે. ”
 “ પરુ, પંખી, માનવ, વસ્તુ નાની મોટી પ્રત્યે વ્યાજનાદ
 ઇશ્વર તબી એ ભક્તિ સાચી એજ સાચી પ્રાર્થના ”

લાલ

મહેન્દ્ર-માધુરી

૫૨

જન્માષ્ટમીનો દિવસ હોવાથી મહાદેવભાઈ પોતાની પુત્રી તથા પુત્રને તે દિવસનો મેળો ભેગા થઈ ગયા. જન્મે બાઈ બેન પોતાના બાપાણનો અકકેક કાચ ઝાલી આનંદથી નેમની સાથે જતા હતા. ભાઈ રંગે બહુ મોરો હોવાથી તેને બધા 'સાહેબ' ના નામથી બોલાવતા. સાહેબની ઉમર અત્યારે લગભગ ૧૧ વર્ષની અને બેનની ઉમર આઠે છ થી આઠ વર્ષની હતી. તેણી નામ 'કનકમાધુરી' હતું, પણ લોકમાં તેને બધા 'માધુરી' કહીને બોલાવતા. માધુરી એક આનાની પૂંછ લઈ મેળો ભેગા નીકળી હતી. એટલી પૂંછ ઉપર તે જે કાંઈ રમકડું મેલી તે લેવા વીચાર મેલી. માધુરીના આ ભોળપણ ઉપર સાહેબને બહુ દસરું આવતું. જ્યારે માધુરી દય બાર ચીંચેના નામ લઈ કહેવા લાગી કે 'હું' આ રમકડું લઉં છું. 'હું' તે રમકડું લઉં છું' જ્યારે 'સાહેબ બોલ્યો વાદરે વાદ' ચાર પૈસાની મોટી પૂંછમા આટલી બધી ચીજો (રમકડાં) કેવી રીતે લઈ શકીય? માધુરી પાસે બહુ પૈસા છે, તેથી હું બધું ખરીદીશ તેનું કે કેળા, નાનની, દેવડી, જમડા, નાનખટાઈ, વિગેરે મારેજના આ ચંદોની અમર માધુરી ઉપર કંઈ પણ ના થઈ, કારણ કે તેના માએ તેને બજારી મૂક્યું હતું, કે 'બેન તું બહારથી નાની છું, એટલે તારે બાઈ કરતા હંમેશા મોટો દિરસો લેવો જોઈએ' તેની માનાં

આ વચનો તે હરનીશ યાદ રાખતી. તેમજ તેને એવો
 હૃદય વિશ્વાસ હતો કે તે ચાર પૈસામાં બધું લઈ શકશે.
 આ ઠાણથી સાહેબે ફરતી હાથી માધુરી ઉપર કાંઈપણ
 જસર ના કરી શકી. ‘સતોષી હૃદયને મળે તેટલામાંજ
 જ્ઞાન હ પડે છે.’ બીજા કરતા એની પાસે એટલું છે જગર
 તેના કરતા ખરાબ છે એવા વિચારોથી તેના મનને દુઃખ
 ચતુ નહિ. ‘આપણી સ્થિતિના જ્ઞાન હ માનવો તથા તેને
 જનુશરી ચાલવું એજ બુદ્ધિમાનનું કામ છે.’

સાહેબ, માધુરીની માંડાઈની વાતો તેના બાપને
 કહેવા લાગ્યો. તેઓ બિચારા સાહેબની મતલબ સમજ્યા
 વગર બોલ્યા કે ‘હા બાઈ, પહેલાં ગેજો બેઠો, ફરીથી
 પાછા આવતી વખત તે લઈ આપીશું તારા ઘર સાહેબ
 બેનને સમજાવવા લાગ્યો કે,—“લે ઘર જમાને ચાર
 પૈસામાં તો ચાર વીજે મળશે કે વધારે.” ફરીથી
 સાહેબ પોતાના પૈસા હાથમાં લઈ, એક ચીજનું નામ લઈ
 બીજા હાથમાં મુકતો ગયો અને છેવટે કહેવા લાગ્યો,
 “જો! હું તો બધી વીજે ખરીદી શકીશ.” ત્યારે માધુરી
 સોળપણમાં બાઈના મોઢા સાચું બેટા બોલી—“ત્યારે બાઈ!
 મું તમો મને આમથી ચોડું પણ નહિ આપો!” માધુ-
 રીની આ વાત સાંભળતા સાહેબ ચરમાયો. એણે બોલ
 પોતાની ઈચ્છાનુસાર રમકડાં ખરીદી બન્ને બાઈ બેન
 પિતાની સાથે ઘેર ગયાં.

એક દિવસ સાંજના સાહેબના મોટાભાઈ નામે સૂર્ય-
પ્રસાદ, ઘરના, ઝડખામાં બેઠા ચોપડી વાચી રહ્યા હતા.
તેવામાં સાહેબ અને માધુરી આવી તેમની પાસે બેઠા.
મોટીવારે માધુરી બેઠી - " મોટાભાઈ, બુલ્બોને, સાહેબની
ચોપડીમાં કેવું મુંઝવે રેલગાડીનું ચિત્ર છે. તમારી ચોપડીમાં
તો એકપણ આવી મુંઝવે ચિત્ર નથી. " આ સાંભળતા,
સાહેબ બેઠી ઉઠ્યો, " અરે તું તો ચિત્રમાં રેલગાડીની
વાત કરે છે પણ હું તો તને પેલી રમકડાંની રેલગાડી
જતાવવાનું બૂલી ગયો. " આમ બેઠી સાહેબ એકદમ ઉઠ્યો,
અને રેલગાડી લાવી મોટાભાઈને તથા માધુરીને ધણજ
આનંદ સાથે બતાવવા લાગ્યો. આ બેઠે માધુરી પણ
પ્રેમનું ખરીદેલું એક પૈસાનું માટીનું રમકડું લઈ આવી.
આ બેઠે સાહેબ એકદમ હસતા બેઠી ઉઠ્યો, " બેમુને, "
એક પૈસામાં બેન માટીનું રમકડું લઈ આવી, ત્યારે મારી
પાસ આનાની રેલગાડી, ચાવી આપવાથી હોઠાદોઢ કરી
મુકે છે. " આ સાંભળી સોળી બિચારી માધુરી ઉઠાસ
ચહેરે મોટાભાઈ તરફ નોંધ રહી તેથી મોટાભાઈ હસતાં
હસતાં બોલ્યા કે-તારૂં રમકડું જલુજ ચાડું છે. હા માધુરી,
સાહેબ તો મૂરખ છે. પરદેશી કારીગરને તે ખાસ આના
આપી આવ્યો. " આથી સાહેબ મૂરખ ચિંતામાં બેઠ્યો-
" પરદેશ કેવો ? હું તો રામદાસ રમકડાવાળાની દુકાનેથી
માટી વેચાતી લાવ્યો છું

સૂર્યપ્રસાદ-હા. તું વેચાતું લાવ્યો તે વાત ખરી, પણ
રમકડાંસે તો કંઈ બોધું જ તે બનાવ્યું છે એટલે જર્મન

ધરીઝરોની જનાવટ છે એટલે તારા નહિ પણ શમઢાસના
 પૈસા ત્યાં જ્યાં કે નહિ ? એ લોકો દરેક રીતે સુખી છે
 બ્યારે આપણા દેશના ધરીઝ જિયારા કુંભારો તથા ધરી-
 ઝરોનો તો આખા દિવસમાં પેટ ભરવા જેટલું પણ ઘણી
 સુરકેલીથી મળે છે એ તે લોકો જિયારા પાંચ આના
 ઠમાય તો તેમનું પેટ ભરાય, પણ સાહેબ સાંભળ, આ
 વખત તો હું તને કશું નથી કહેતો, પણ જગત પિતાનો
 એ નિયમ છે કે જે કોઈ બીજાને નીચું જોવડાવવા જાય છે
 તેનેજ બીજા આગળ નીચું જોવું પડે છે, તું ભણવામાં
 તથા શિવભાવમાં સારો છે પણ ઘણું જ અભિમાની છે
 બેચક તે દોષ તારા મોટા નામની (સાહેબથી) ઉત્પન્ન થયો
 છે. માટે જાણથી બધા, તને સાહેબ નહિ કહેતાં 'મહે-
 ન્દ્ર-કુમાર' કહીને ઘોલાવશે હવે આ રમઢા વિષે જિયાર
 વાતા કહું તે સાંભળ. એ કાણે બનાવ્યું છે તે તો તે
 ભણુને ? તો દિલગીર થવા જેવું છે કે એ ખરીદવાથી
 આપણા દેશને કેટલી હાનિ પડાય છે ? બ્યારે પરદેશને
 કેટલો લાભ થાય છે ? જાણ તું આ રમઢા વેચાતું લાંબો
 તેને તું બેચાર દિવસ પછી તોડી ફેંકી ફેંકી છંદ. આ
 પ્રમાણે આવાં નકામા વિદેશી રમઢામાં હરસાલ, લાખો
 રૂપીઆ હિંદુસ્તાનમાં ખર્ચાય છે. આ પ્રમાણે સોય, દોશ,
 વિગેરે નાની નાની ચીજોમાં ખુબી દુન્યનો નુકસાન થાય છે,
 ને તે દુન્ય મોટા જગ્યામાં વિદેશ જાય છે, કે જે બધાનાં
 ધાવી ફાટી જાય.

આમાં બીજા કોઈનો દોષ નથી, આપણે હાથે જો કે
 દિન પ્રતીદિન વધારે ધરીજ તથા અધમ મર્ઝ રફા છીએ,

તોપણ તેનાથી ચેતવા નથી. આપણા લોકોમાં બારે દોષ એ છે, 'કહે છે તેના ચેાથા બાગુનું પણ જમણમા સુકતા નથી' ભારતની આ દુર્ઘટા માટે સૌ કોઈ કહે છે કે તે સુધારની જોઈએ, પણ તેની તેવી સ્થિતિ ક્ષીટાઠવા બહુ જુદા મનુષ્યો પ્રવલ્ન કરે છે. જ્ઞાન તું એક બાળક છે, પણ ઘોડા વરો પછી તું જુવાનીઓ ચર્ચા ત્યારે જો તારી ઈચ્છા હશે તો તારા પોતાના હાથે આ દેશનું કાંઈપણ હિત કરી શકીશ તે માટે તું પૂર્વ વિચાર કર. જો જ્ઞાનથી તું એવું વચન લે, કે હવેથી કાંઈપણ દિવસ કાંઈપણ વિદેશી રમકડા ન લેતા તેનો ત્યાગ કરીશ, તો હું તને કોઈ સુદર કારિગીરીવાળું દેશી રમકડું લેટ આપું.

મહેન્દ્રકુમાર.

સ્વદેશીમાંજ જીવદયા છે.

“ મદાસુર ”

મમવન નામના એક ઋષિ હતા, તે અરણ્યમાં એક ઠેકાણે બેસી તપ કરતા હતા. આ તપ ઋષિ બધા વર્ષોથી કરતા હતા. તેમની આસપાસ માટીના ચર બાંધ ગયા હતા તેમનું શરિર પણ દેખાતું ન હતું.

એક દિવસ શર્માતિ રાજા પોતાની કુંવરી સુકન્ધા સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. આ રમ્ય સ્થાન સુકન્ધાને બહુ જ ગમ્યું. તે વનનું અવલોકન કરતી, જ્યાં ઋષિ તપ કરતા બેઠા હતા ત્યાં આવી પહોંચી. ત્યાં તેણે માટીના ઢગલાઓની વચ્ચેમાં કાર્મક ચકચકીત પદાર્થ જોયો. રાજકુમારો તોપણ બાળકજ ને ! તેણે એક કાટો લઈને ચકચકીત પદાર્થમાં બેસી દીધો. તે અજ્ઞાન બાળકી ક્યાંથી બહુ કે તે તે ઋષિની આજ હતી ?

આજમાં કાટો લાગતાંજ આજ કુટી અને ઋષિને અસહ્ય વેદના થવા લાગી. રાજાને ખબર પડતાં તત્પર તે ત્યાં આવી પહોંચ્યો. રાજાએ ઋષિ પાસે માગી માગી અને કહ્યું કે મારી પુત્રીની અજ્ઞાનતાને કારણે આ જતાવ જાન્યો છે. ઋષિએ બ્રહ્મા આપ્યો ‘હે રાજા તું એ તારી પુત્રીને મારી સેવા કરવા સુદી જ્યો, તો જ હું ક્ષમા કરીશ. ઋષિના બચથી રાજાએ પુત્રીનાં લગ્ન ઋષિ સાથે કર્યા. સુકન્ધા પણ પતિની સેવા કરવા આનંદથી ત્યાં રહી.

એક દિવસ દેવોના વૈદ અશ્વિનીકુમાર ત્યાં આવી પહોંચ્યા. સુકન્યાએ તેમની સારી સેવા કરી. વૈદશાજી પણ ખુશી થયા. તેમણે સુકન્યાને કહ્યું ‘હે સતી, તારે જે જોઈએ તે મંગી લે. સુકન્યાએ પોતાને માટે કાંઈ પણ માગ્યું નહિ પણ પોતાની મૂંઝવણી ઋષિરાજની જે આખ કુટી છે, તે ફરીથી હતી તેવી થાય એજ માગ્યું. અશ્વિની-કુમાર જોરાને માટે અખ સારી કરવી એ કાંઈ બારે ન હતું. તેમણે આખ સારી કરવા ઉપરાંત ઋષિવૃદ્ધ હતા, છતાં તરૂં જનાર્યા.

અશ્વિનીકુમારનો આ ઉપકાર ઋષિ બૂઝ્યા નહિ. તેમણે આ ઉપકારના જલ્દામાં ઋષિને ‘સોમરસ’ લાવી આપવાનું વચન આપ્યું. સોમરસ તે કાળમાં જણીજ ઉમદા અને કિમતી ચીજ મનાતી. ઇંદ્ર સિવાય કોઈપણ દેવ સોમરસ મેળવવા પામ્યો ન હતો. દેવોને પણ દુર્લભ તે તેમના નોકર અશ્વિનીકુમારને ક્યાંથી મળે ? છતાં પણ ઋષિએ પોતાનું વચન પાળવાનો નિશ્ચય કર્યો.

દુક સમય પછી સર્પાંતિ રાત્રીએ એક મોટો યજ્ઞ કર્યો. આ યજ્ઞમાં મૂખ્ય અવન ઋત્રી જ હતા. તેમણે મંત્ર વિગેરે જણીને જે પ્રમાણે સોમરસ તૈયાર કરવો જોઈએ, તે પ્રમાણે કર્યો. ઋષિએ તે અશ્વિનીકુમારને આપવા માહ્યો. ઇંદ્ર વચન આપે આપ્યો. ઇંદ્રે કહ્યું “અશ્વિનીકુમાર કોણ ? શું તે સોમરસ પીવાને લાયક છે ? હું દેવોનો પણ દેવ ઇંદ્ર છું અને સોમરસ

પીવાનો માથો એકલાનોજ હક્ક છે “ઋષિએ કહ્યું”
 હે ઈંદ્ર ! મને અશ્વિનીકુમારના શુણ્ણનો પૂરેપૂરો અનુભવ
 છે. તેમનો મારાપર મહા ઉપકાર થયેલો છે હું સોમરસ
 તેમનેજ આપીશ.

આ સાક્ષી ઈંદ્ર દોષે બસ્યો તેણે ઋષિને મારના
 માટે પેતાનું કઠોર વચ્ચ હંતુ કર્યું પણ ઋષિ કાંઈ બોલ્યા
 સામાર્થવાળા ન હતા તેમણે મંત્રના જળવડે ઈંદ્રના હાથ
 ત્યાના ત્યાંજ અટકાવી દીધા, અને હોમકુંઠમાંથી
 “મહાસુર” નામનો એક વિકાળ રાક્ષસ ઉત્પન્ન કર્યો.
 આ વિકાળ રાક્ષસનું સ્વરૂપ જોઈ ઈંદ્રને લાગ્યું કે એ હમ-
 લુજ જાણાંડ ગળી જશે તેણે બચને લીધે અશ્વિનીકુમાર
 સોમરસને યોગ્ય છે, એમ ઠગુલ કર્યું, અને ઋષિની
 ક્ષમા માગી.

ઋષિએ તેનાપર હયા કરી, યોગ્ય સોમરસ તેનેપણ
 આપ્યો. અને જાદીનો અશ્વિનીકુમારને આપી દીધો.

જો જાણકો ! ભુલ્યો, ઉપકારનો પ્રભાવ કેવો હોય
 છે ! અશ્વિનીકુમારે ઋષિપર ઉપકાર કર્યો તો તેના ફળ
 વરીકે દેવોને પણ દુર્લભ વસ્તુ તેમને પ્રાપ્ત થઈ.

હા. મોહનલાલ જગન્નાથ પાઠક.

બાઈ જહેન

૪૭

(૧)

મોહને પોતાની જહેન ચાંતાનો હાથ પકડી એક દિવસ
 ઠહું “ જહેન ! અહીં રહેવું એ સારું નથી, માતાના મરણ
 પછીથી આપણા નસીબમા સુખ નથી નવી માતા વારે બધીએ
 આપણને મારપીટ કરે છે, આપણે તેની પાસે જઈએ છીએ
 તો તે આપણને હડધુત કરી ઠહાડી મૂકે છે ખાવા માટે
 કેવળ મુકી અને વાત્રી રોટલી સિવાય બીજું કંઈ આપતી
 નથી હાથ ! આપણા કસ્ટા તો કુતરાની છાંદની ચારી,
 કારણ કે ઠહાક વાર તો તેને સારો ખોરાક પણ મળે છે
 હા, એ જાજ મા જીવતી હોત, તો શું આપણે બાટલું
 બધું દુખ સહન કરવું પડતું ? હવે મધ્યર સિવાય આપ
 ણને મદદ કરનાર કોઈ નથી પિતાજી પણ આપણી સંભાળ
 રાખતા નથી આણ, આપણે અહીંથી કોઈ બીજો ઠેકાણે
 જઈ રહીએ.

ઉપર મુજબ વાતચિત થયા પછી એક દિવસ તે
 બન્ને જણ છાની રીતે ઘરમાઘીનીકળી ગયા. બાઈએ દિવસ
 આશ્વા પછી સાંજના વખતે તેઓ એક વનમાં જઈ
 પહોંચ્યા, બાઈએ દિવસ આશવાથી તેઓ બહુ થાકી ગયા
 અને તેથી એક જાડની નીચે સૂઈ ગયા.

ત્યારે તેઓ જાણ્યાં ત્યારે સવાર થયું હતું. તેઓ
 ઈઠા ત્યારે હાથ મોં ધોવા માટે પાણીની જરૂર પડી મોહને
 શાંતાને કહ્યું. “ જો અહિં કાંઈ પાણીનું જરૂર હોત તો
 તેમા હાથ મોં ધોઈ આગળ ચાલતા આ અવાજ આવેથી
 સંભળાય છે તે કદાચ પાણીનો હોય એમ લાગે છે માટે
 ચાલ, આપણે જો બાબુજીને જઈએ. તે જાને જાણ પહેલ
 પાણીની તપાસ કરવા ચાલ્યા.

પરંતુ તેમની નવી માતાએ આ પણ જાણી લીધું તે
 જંતર મંતર બહુ જાણતી હતી. (મંત્ર) મંત્રના બળથી
 તે જાણી શકી કે તેમને પાણીની જરૂર છે. તેથી પાણીના
 બધા કરણો ઉપર જોઈ જાણ કર્યું તે બંને જાણ પહેલ એક
 જાણ અને મીઠા પાણીના કરણો આગળ જાણ્યાં, અને
 મોહને નીચા પડીને પાણી લેવા ગયો. શાંતાએ એક અવાજ
 સાંભળ્યો. “ જો કાંઈ આ પાણીને અડશે તે વાલ જની
 જશે ! ” શાંતાએ જુમ પાડીને મોહને કહ્યું “ જાણ !
 જો પાણીને અડશે તહિં તેને અડવાથી તમે વાલ જની
 જશે, અને મને મારી નાખશે ”

મોહને બહુ તરસ લાગી હતી પણ તે અટકી ગયો,
 બીજા વહેળા પાસે ગયો. અહિં પણ શાંતાએ સાંભળ્યું કે,
 “ જો કાંઈ આ પાણી પીશે તે રીંછ જનશે ” આથી તેણે
 મોહને જો પાણી પીવા ના પાડી. મોહને કહ્યું “ વાલ
 પણ હવે પછી આગળના વહેળામાંથી તો હું જરૂર પાણી
 પીવાનો અને બહુજ તરસ લાગી છે.

આગળ બીજા વહેળા આગળ ચાંતાએ સાંભળ્યું કે
 “ આ પાણી પીનાર માણસ હરણ બનશે । ” ચાંતાએ
 ફરીથી મોહનને પાણી પીવાની ના પાડી, પણ મોહને તે
 ન ગણતારતાં પાણી પીધું. પાણીને અડતાંજ તે હરણ બની
 ગયો. બાકી ચાંતાને બહુ દુઃખ થયું, અને તે રોવા લાગી
 તે હરણ રૂપધારી મોહનની આંખમાં પણ આસુ ભરાયાં,
 અને તે ચાંતા પાસે જઈ બેઠું. ચાંતાએ જહુ પ્રેમથી તેની
 પીઠ પર હાથ ફેરવ્યો, અને પોતાના ગળામાંનો હાર કાઢી
 તેની ઠાકમાં નાખ્યો. પછી એક દોરડું વણી તેને બાંધીને
 સાથે લઈને આગળ ચાલી.

પણે દૂર ગયા પછી તે વનમાં એક ઝુપડી મળી,
 તે સાવ ખાલી હતી. ચાંતાએ તે ઝુપડીમાં રહેવાનું પસંદ
 કર્યું. તેણે લીલાં પાદડાં એકઠાં કરીને પોતાના કાઠ-હરણ
 રૂપી મોહનને માટે પથારી બનાવી. હરણે તે તાલાં લીલા
 પાદડાં અને ઘાસ પોતાના લાઈને માટે અને ફળ અને
 ઠંડમૂળ પોતાને માટે લાગતી. ચાંતા હરણને પોતાના હાથે
 ખવડાવતી. હરણ પણ તેની પાસે ને પાસેજ રહેતું. ચાંતા
 પોતાના લાઈનેજ વિચાર હંમેશા રાખતી અને તે તેના
 પહેલાના રૂપમાં આવે તે સારૂ તે પ્રભુની પ્રાર્થના
 કરતી.

આ રીતે તે જન્ને, ઘણાં દિવસ સુધી તે ઝુપડીમાં
 રહ્યું. એક દિવસ તે દેશનો રાજા વનમાં શિકાર ખેલવા
 આવ્યો, ત્યારે હરણે શિકારીઓનું શીઘ્ર, કુતરાનું બસવું

અને બુમો સાંભળ્યા, ત્યારે તેને બહાર આવવાની મરજી થઈ. તેણે શાંતાને કહ્યું “જેન ! હું અહિં રહી શકતો નથી, મને બહાર જવાડે” શાંતાએ તેને ના પાડી પણ હરણે હઠ લીધી, તેથી શાંતાએ કહ્યું “ભલે, પણ સાંજે પાછા આવજો. હું બારણુ બંધ રાખીશ ત્યારે તમે ખખ-ઠાવશો અને કહેશો કે “જેન ! બારણુ ઉઘાડ” ત્યારેજ હું બારણુ ઉઘાડીશ તેણે હરણને જવા દીધું.

હરણ છલંગ માવતું ત્યાંથી નાહું રાજા અને તેના સાથીઓએ આ સુંદર હરણને જોયું, ત્યારે તેની પુઠ પકડી, પણ હરણ નાસી ગયું, પકડાયું નહિ સાંજે હરણ છુપડી આગળ આવ્યું અને જોઈતું જોઈને, બારણુ ઉઘાડ !” શાંતાએ બારણુ ઉઘાડ્યું, અને હરણ અંદર ગયું. તેને કુશળ અને સહિસલામત પાછું આવેલું જોઈ માનંદ પામી. બહુ દોષવાળી હરણ થાણી ગયું હતું, તેથી તે વરતજ કામળા પાદદાના બિછાનામાં ઉઘી ગયું.

(૨)

બીજે દિવસે ફરી શિકાર જોવાનું થયું. હરણે ત્યારે શી જાનો અવાજ સાંભળ્યો, ત્યારે વરતજ તે ઉઠ્યું અને શાંતા પાસે જવાની રજા માગી. શાંતાએ આગળ દિવસની માફક જવાબ દીધો. હરણ ગયું રાજા અને તેના શિકારીઓએ પહેલાની માફક તે હરણનો પીછો લીધો. હરણ ઘાયલ થયું, પણ તે છટકી ગયું, સાંજે તે ઘેર આવ્યું.

તે માણસે તેને ધાવણ કર્યું હતું, તે પણ ત્યાં આવ્યો; અને તેણે હરણને, જ્ઞેન । બારણ ઉપાડ એમ કહેતા સામ-
જ્યુ અને સાથે સાથે તેના કહેવા મુજબ જુપડીનું બારણ
ઉપડનું જોઈ તેને નવાઈ ઉપજી તે વરતાજ પાછો ગયો,
અને રાત્રી પાસે આવી સઘળી હકીકત કહી

રાત્રીને પણ નવાઈ લાગી અને કહ્યું “ કાલે ફરીથી
તેનો પીઠો પકડવો ” આ જાગૃહરણને ધાવણ થયેલું જોઈને
ગાતા હુ ખી થઈ અને ઘણી વાર સુખી રહતી રહી. આખરે
જગણી ખુટી થોડી લાવી ને તે ઘસી તેના ઉપર
થે પડી ઘા બહુ ઉઠા નહોતો તેથી તેને એક રાત્રીમાજ
આગમ થઈ ગયો.

સવારમા ફરીથી ચિકારીઓનો અવાજ સાંભળી હરણ
હકી ઉઠ્યું થયું તેણે જ્ઞેનની પાસે જવા માગી. શાવાએ કહ્યું
“ ના હું નહિ જવા હઉં તમને આજે ઠાઈ મારી નાખશે
અથવા પકડશે, એ બીકથી હું ખેંચી જઈ છું ” હરણે જવાન
દીધો, “ નહિ હું તો જરૂર જઈશ, યોગાનો અવાજ સાં-
ભળી હું અહીં રહી શકતો નથી ” પોતાના ઘાઈની હઠને
લીધે લાચાર બનીને શાવાએ તેને જવા દીધું. હરણ ખુશી
થઈ ત્યાંથી નાહું.

રાત્રીએ હરણને જોઈને ચિકારીઓએ કહ્યું “ આ
હરણ પકડાવ, ત્યાંસુખી તેની પાછળ પડે. પરંતુ ખબરદાર ।
તેના પર ઠાઈ ઘા ન કરશો ” સાજ પડી પણ હરણ ન
પકડાયું. રાત્રીએ ચિકાર કરવાનું બંધ કરી દીધું, અને પેલા
ચિકારીને તેની જુ પડી બતાવવાનું કહ્યું સઘળા તે જુ પડી

પાસે આવી ઉભા. રાજાએ બારણું ખજડાવીને કહ્યું. “
 જ્ઞેન ! બારણું ઉઘાડ ! ” બારણું ઉઘાડ્યું રાજા આ દર
 ઝયે, અને એક સુંદર સુશીલ બાળાને ઉઘેલી બેઠ.

હરણને બહલે એક મુઝટ ધારી રાજાને બેઠને શાતાને
 નવાઈ લાગી. પરંતુ રાજાએ તેને કહ્યું “ બીનીશ નહી,
 કહે કે તું કોણ છે ? અને આ જાજકમા આમ શા માટે
 રહે છે ? શાતાએ સમગી હકીકત રાજાને કહી સમજાવી
 બાઈ જ્ઞેનનો પ્રેમ જાણી રાજા બહુ આનંદ પામ્યો, અને
 તેમને પોતાની સાથે લઈ ગયો. રાજાએ બીજે દિવસે શાતા-
 હરણની નવી માને પકડી મળાવી અને સખત રંજ કરી
 તેણે પોતાનું બહુ બંધ કર્યું, અને હરણ મોહનના રૂપમાં
 ફેરવાઈ ગયો.

આ પછી રાજાએ શાતાની સાથે પોતાના પુત્રનું લગ્ન
 કર્યું, અને મોહનને સારી નોકરી આપી. તે બંને જણા
 પોતાના દિવસો સુખમાં પસાર કરવા લાગ્યા.

રમણીક મહેતા.

સિંહોનો પાણુ સરદાર.

સપ્તા વર્ષ ઉપર, જેતપુરનો એક કુંવાર એક ગમેટા લાગ્યો. અધેટા એક દિવસ ખાનંદમાં ખાવી ગયો અને ચરતા ચરતા ગિરમ આવી ગયો. પુષ્કળ ચરવાનું ભેદ તેનો તો હરખ માય નહિ, અને તેથી તે એટલે મોટેથી બૂકવા લાગ્યો કે તેથી એક સિંહ જાગી ઉઠ્યો. તે ઉઠી ઉઠો ગયો અને આ લાખા કાનવાળા નવીન જનાવર ઉપર હુમલો કરવો સહિષ્ણુભવ છે કે કેમ, તે વિષે વિચાર કરતો, ચક્રિત અને શાન્ત ઉઠો ચર્મ રહ્યો. થોડી વારે તે બોલ્યો ” તું કોણ છે ?

અધેરાએ જવાબ દીધો, “ તું કોણ ? હું સિંહોનો સરદાર. તેં મારો શબ્દ સાંભળ્યો નહિ. ”

સિંહે કહ્યું, હા, હા, પણ આપણે લડવું નથી, આપણે મજી જઈશું અને બીજાં બધા પ્રાણીને કબાલતા રહીશું. ”

પછી તેઓ સાથે આવી નીકળ્યા, ત્યાં એક નદી આવી. સિંહ તો એક દૂરકે તે પસાર કરી ગયો, પણ અધેટા તો મક્કા મુસ્કેલીએ તરવા લાગ્યો.

સિંહ બોલ્યો, “ બોહ, તને તો બરાબર તરતાં પણ આવડતું નથી. ”

મને વરતા નથી આવડતું ? હું તો બતકની માફક વરું છું. ‘પૂછડીથી એક માછલું પકડાયું હતું’ તે મને નીચે જેમણે હતું, પણ વમારી ધીરજ રહી નહિ એટલે મેં તેને જવા દીધું ”

આ પછી તેઓ એક ખંડેરની ભીંત આગળ આવ્યા સિંહ તે ફરી ગયો પણ ગધેડો કૂચવા જતાં તેના બે પગ પેલી બાલુ અને બે આ વરફ રહ્યા.

સિંહ બોલ્યો, ‘ કેમ ભાઈ, શું ચાલે છે ? ’

ગધેડો બોલ્યો “ તમે દેખતા નથી ? હું માફ તોલ કરું છું મારા આગલો ભાગ, પાછલા ભાગ કરતાં ભારે છે કે હલકો, તે હું બેઠું છું ” થણી મહેનતે ગધેડો ભીંતની બીજી બાલુએ આવી શક્યો. સિંહ બોલ્યો “ તારામા તો કાંઈ બળ નથી. ચાલ લડવા તૈયાર થઈ જા. ”

ગધેડો બોલ્યો “ નેવી વારી મરણ પણ આપણે આપણા બળની અજમાયશ કરીએ. હું એકલો હોઉં છું ત્યારે ભીંત પરથી કૂદતો નથી પણ ભીંતને તોડી પાડું છું બેઠાં, તારામા તે શક્તિ છે ! ”

સિંહ ભીંત પર પંજ લગાવી ભીંત ખોતરવા લાગ્યો. પણ તેથી તેના પંજ છોલાવા લાગ્યા, તેથી તે બધ પછી ગયો.

ગધેડો પોતાના લોખંડી પગથી ભીંતને લાતો લગાવવા મઠી પડ્યો અને પેલી ગૂની ભીંત તેણે તોડી પાડી.

“ બોલો, તું તો બટો જબરો છે ” છોલામલા

તતુએ સમજાવ્યું હતું કે બાપુજી જેમ બીલ કરાવે છે, તેમજ મહેં પણ કંઈ છે. વેપારી હીએ બીલ કરવાના પૈસા નથી લેતા, પણ સોલીસીદરે તો બીલ કરવાનો પણ ચાલ્યું હતું છે.

રાત્રે તતુ મહારે ઘર આપ્યો. મહને કહ્યું કે “નાગર-
રાસલાખ, આજે તો જળારી થઈ !”

“કેમ ચાલ્યું ?” મહેં પૂછ્યું.

“પેલી બીલની વાતરતો. મહેં બીલ કરીને બાને
આપ્યું. સાંજે મારા દેખાલ ઉપર એક રૂપીએ પડ્યો

હતો અને બાબુ પર બીલ પણ હતું.”

“ખરી વાત ? એમણે શાનું બીલ કંઈ હતું ?”

“અરે જુઓને, આ રહ્યું” એમ કહી મહને એક
બીલ તેણે આપ્યું. તેમાં નીચે મુજબ લખાણ હતું.

‘ નવમાસ પેટ રાખ્યો. તદ્દન મરેલ

‘ નાનપણમાં કુખ વેળી છંદરો. તદ્દન મરેલ

‘ નિશાને બેસારી બચાવ્યો. તદ્દન મરેલ

‘ મદવાડમાં ચાલી કરી અને બચાવ્યો. તદ્દન મરેલ

‘ ડોરટરોનાં બીલ, બરાવવાનો ખર્ચ વેઠ્યો. તદ્દન મરેલ

“એમને ! માણસે મારી ખોટ લૂલાવી. તે બધુંયે
તદ્દન મરેલ ! હું કેવો ગર્વિતો બન્યો કે મહેં બીલ કંઈ !
ખરેખર ! માત્ર પિતાના ઉપકારજીવી શકાય એવા હોતાજ નથી.

હવેજ તતુએ પોતાની છુલ જોઈ. તે ખરે માવ-
અને પિતૃલક્ષ થયો.

પરીના શાપથી હેડકે થયેલો રાજકુંવર.

એક રાજા હતો. તેને એક રૂપાળી કુંવરી હતી. આ રાજાનો મહેલ એક વિશાળ બગીચાની મધ્યમાં આવેલો હતો. તેની આસપાસ એક રમણીય જંગલ પણ આવેલું હતું. આ જંગલમાં એક ગુલમહોરનું મોટું ઝાડ ઉગેલું હતું. તેની પાસે એક મોટું તળાવ હતું. કુંવરીને અહીંયાં આવી રમવું બહુજ ગમતું, તેથી તે ઘણી વાર સાંજનો વખત અહીંયાંજ રમત ગમતમાં પસાર કરતી.

એક દિવસ કુંવરી સોનાનો ડોલ સફતે ત્યાં રમવા ગઈ. ડોલને આમ તેમ ઉછાળતી, પાછો મોલી લેતી એવી અનેક પ્રકારની રમત કરતી કરતી તે પેલા તળાવ પાસે આવી પહોંચી. અહીંયાં તે અગાઉની માફક ડોલને ઉછાળવા લાગી. ઉછાળતાં ઉછાળતાં ડોલ હાથમાંથી સરી પડ્યો, અને તળાવમાં ગળડી ગયો. આથી તે ઘણી દીલગીરી અને પાળ ઉપર આવીને રોવા લાગી. તેના માણસોએ તેને ધાની રાખવાને તથા ઘેર જવાને બહુએ સમજાવ્યું, પણ તેણે માન્યું નહિ, અને ડોલ લીધા સિવાય ઘેર નહિ જવાને હઠ પકડી તેના માણસોએ તળાવમાં પડી ડોલની ઘણીએ શોધ કરી પણ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ.

તેને રોતી સાંસળી તળાવમાંથી એક મોટો ડોકો બહાર આવ્યો, અને બોલ્યો “ રાજકુંવરી રોઝના મા, હું તને તારો ડોલ હમણાંજ આણી આપું છું પણ તે પહેલાં તારે મારી સાથે એક સરત કરવી પડશે. તે એ કે, એ હું ડોલ આણી આપું તો તારે મારી સાથે સખ કરવું. એ તારે આ સરત કનુલ હોય તો હું તારો ડોલ તળાવમાંથી કઢી આપું. ”

કુંવરી તો હેડકાને ઘ્યા પ્રમાણે બોલતો સાંભળી છક થક ગઈ તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે “ ઘ્યા હેડકો અને કેવી રીતે પરબુવાનો છે ? લાવને હું મારો દડો તેની પાસે મંગાવી લઉં. ” આમ વિચાર કરીને બોલી “ મારે તારી સરત કણુલ છે, માટે મારો દડો આપ. ” હેડકો આ સાંભળી તળાવમાં પડ્યો ને તળીએ બધ થોડી વારમાં દડો સાથે ઉપર આવ્યો. તેણે દડો કુંવરીના હાથમાં મૂક્યો, ને તેને પોતાનું વચન પાળવાને કહ્યું. જેવો દડો કુંવરીના હાથમાં આવ્યો કે તુરતજ કુંવરી કંઈ બોલ્યા ચાલ્યા વિના એકકમ પોતાના ઘર તરફ દોડી ગઈ.

આવી રીતે કુંવરીને જતી બેઠ રહેલી બેઠ બીજી સવારે હેડકો રાત્રીને ત્યાં જવા નીકળ્યો. રસ્તો હેડકો જેવા મોના પ્રાણી માટે ઘણાજ લાંબો હતો, તેથી તે જ્યારે કિલ્લા નજીક પહોંચ્યા ત્યારે ઘણાજ થાકી ગયો હતો. જે ઓરડામાં રાત્રી અને કુંવરી જન્મવા બેઠાં હતાં તે ઓરડે જઈ તેણે કમાડ ખખડાવ્યું. તે બેવાને કુંવરીએ કમાડ ઉઘાડ્યું, તો તેણે પેલા હેડકાને દીઠો. તેને બેતાંજ તેણે ગભરાઈથી બારણું ખુલ્લું કરી દીધું, અને તેના પિતા બોડે જન્મવા બેસી ગઈ. તે ખાવા તો બેઠી પણ મનમાં ચિંતા લેવાઈ ખાવાનું ગમે દેતું નહિ. તેનું ચિંતાતુર વદન બેઠ રાત્રીએ પૂછ્યું “ બેઠ, તું કેમ ઉઘાસ જમ્યાય છે ? બે કંઈ હોય તે મુખેથી કહે. હું કોઈ પણ યત્ને તારી ચિંતા દુર કરીશ. ”

કુંવરી મરમાતી મરમાતી બોલી “ પિતાજી ગઈ કાસે હું પાસેના જંગલમાં મારો સેપનાનો દડો લઈને રમવા ગઈ હતી. રમતાં રમતાં દડો તળાવમાં પડી ગયો તેથી મેં રોવા માંડ્યું અને ગતી સાંભળી એક મોટો હેડકો તળાવમાંથી બહાર આવ્યો. મારે તેની સાથે લગ્ન કરવું એવી સરતે તેણે તળાવમાંથી દડો બહાર કાઢી આપ્યો, તે હેડકો અત્યારે બહાર આવેલો છે, ને તેને બોલેજ હું ગભરાઈમાં પડી ગઈ છું. ”

રાજા બોલ્યો “ પુત્રી બે એમ છે તો તારે તારૂં વચન પાળવું જ બેઠ્યે સતીને એક જ પતિ હોય છે તું તેને તારા પતિ તરીકે માન અને તેની સેવા ચાકરી ઉઠાવ. તારા નસીબમાં જેમ લખ્યું હશે તેમ થશે. ” પિતાની આજ્ઞા કુંવરીને માથે ચઢાવવી પડી. દેડકાને કુંવરી બેઠે રહે ત્રણ દિવસ વીતી ગયા. ચોથી રાતે તે દેડકો બહારાબીને એક સ્વસ્થવાન કુંવર થઈ ગયો. સવારમાં ઉઠીને કુંવરી તેના પલંગમાં બેઠી છે તો એક યુવાન પુરુષ તેમાં ચુલેલો માલમ પડ્યો. તેને બેઠે તેને ઘણીજ નવાઈ લાગી. તેને નવાઈ પામતી બેઠે પેલો કુંવર બોલ્યો “ કુંવરો મને બેઠે તમને નવાઈતો લાગતી હશે, પણ મારી વાત સાંભળો. તમારા પિતાના રાજ્યની હદ પછી જે સરહદ આવે છે, તે મારા રાજ્યની છે. ઘોડાંક વધે ઉપર હું પેલા ગુપ્તમહોરવાળા તળાવે શીકાર કરવા આવ્યો હતો. ત્યાં મેં એક માછલીને બેળી લગાવી. મરતાં તે મને શાપ દેતી ગઈ, કે તું આ તળાવમાં દેડકો થઈને અને ત્યારે કોઈ રાજ્ય કન્યાના સહેવાસમાં તું ત્રણ રાત દેડકા સ્વસ્થ રહીશ ત્યારે ચોથી રાતે તારું અસહ સ્વસ્થ ધારણ કરી શકીશ. તે માછલી પણ એક શાપીત પરી હતી, તેથી તેનો શાપ ખરો પડ્યો. ”

દેડકો એક સ્વસ્થવાન કુંવર થઈ ગયો છે એમ ત્યારે રાજાએ જાણ્યું ત્યારે તે ખુશી થયો ને પિતાની પુત્રીના નસીબને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. પછી ઘણાજ સપકા સાથે રાજાએ તેમનું લગ્ન કર્યું કુંવરના આવવાથી તેની પ્રજા ઘણીજ ખુશી થઈ. તેણે પ્રધાન પાસેથી રાજ્યની લગામ પિતાના હાથમાં લીધી, ને તેઓ જ્યાં ત્યાં ચુધી ઘણીજ મુખી જીતી ગાળી.

કુમારશ્રી મહોબતસિદ્દહ. (ઘોડાસર)

બાલ વિજ્ઞાન

ગોવિંદ—(નિશાળમાં વર્ષના જોરમાં પૃથ્વીના ગોળા સાથે
જોઈ મનુને વિચાર કરતે જોઈને), કેમ ! બાઈ મનુ,
ત્ય વિચારમાં ઉભો છે !

મનુ—આવ, બાઈ આવ. જોતે, આપણા મહેતાજીએ ગણાસે
વર્ષમાં ભૂગોળ સમજાવતી વેળાએ કહેલું કે બૂં જોડે
પૃથ્વી, અને ગોળા જોડે દડાના જેવી ગોળાકાર;
જોડે કે પૃથ્વીનો ગોળો, અને તે ઉપર આપણે રહીએ
છીએ. એમ કહી આ પૃથ્વીનો ગોળો તેમણે આપણને
બતાવ્યો, તેથી હું આ ગોળા જોઈ રહ્યો છું, અને વિચાર
કરી છું કે આ ગોળા ઉપર આપણે થી રીતે રહી શકીએ
છીએ.

ગોવિંદ—ચાલ વાલ ! મનુ, તું તો ઠીક આજે મહાવે છે !
આવા ગોળા ઉપર તે રહેવાનું હશે ? આ ગોળા તો એ
જાતનો નક્કી જોડે પૃથ્વીનો નમુનો છે.

મનુ—બાઈ, ત્યારે તું સમજાવે દેશ તો જ્યાં મને સમજાવ, કે
મારા મનની ચાલ દૂર થાય મને તો મહેતાજીના કહેવામાં
કંઈ મમજ પડી નહિ, હું તો કહું છું કે આપણે અમદાવાદમાં
રહીએ છીએ.

ગોવિંદ—હા, જરામં છે, મારા પિતાજી પણ મને તેમજ કહેતા
હતા. પણ તે તો શહેર કહેતા, અને તે પૃથ્વી ઉપર
એશિયાખંડમાં, હિંદુસ્તાન દેશમાં, ગુજરાતમાં.

ગુજરાત પ્રાંતમાં આવેલું છે; તેથી અમદાવાદ શહેર પૃથ્વી ઉપર આવેલું કહેવાય, અને આપણે પૃથ્વી ઉપર વસીએ છીએ એમ કહી શકાય છે.

મનુ—આ બધું તું ક્યારે અને ક્યાંથી શીખ્યો ? તે કહે, અને ખંડ, દેશ, હજારો પ્રાંત શહેર એ બધું શું છે ? તે મહેશ્વરની કરીને મને સમજાવ.

આવિંદ—મનુ, મને જણાય છે કે આજે કાંઈક તને સારો વિચાર આવ્યો છે. આટલા દિવસ સુધી તું આ બધું જાણતો નથી તેનું કારણ માત્ર એજ છે કે તારું ચિત્ત ભણવા તરફ બીજાકુલ ન હોતું. આજે હવે તું જાગ્યો છે, તો કંઈ શિક્ષક નથી. કહેવત છે કે “ જન્યા ત્યાંથી સજ્જાર ” અને “ જૂઠા સુધારી જ્ઞાન હઈ સાંભળ, અને જરાજર સમજાવ ”

મનુ—સાચ, હવે તો તું કહે છે તેમજ જણવા તરફ પુરતું જ્ઞાન આપીશ. આટલો વખત મારી નાશાનીથી જૂઠા થઈ ગઈ, તેનો કંઈ દયાગ નથી, પણ તું મને જણાવી સમજાવ કે આ બધું જ્ઞાન તને શી રીતે મળ્યું ?

આવિંદ—માહ, મારા પિતાજીએ મને ઘેર જુદા જુદા પ્રધારનું વૈજ્ઞાનીક તેમજ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન આપવાને એક શિક્ષક રાખેલ છે, તે આ બધું શીખવે છે. હાલમાં મારા એ શિક્ષક મને જુગોળ તથા ખજોળ :વિષા સબંધી જ્ઞાન આપે છે, તેમાં ખંડ, દેશ વિગેરે પૃથ્વીની દરખાત આવે છે.

મનુ—ખંડ, દેશ એ બધું શું છે ?

મોવિંદ—સાંભળ, ભૂગોળ સજ્જનો અર્થ ભૂ એટલે પૃથ્વી અને ગોળ એટલે દ્વા જેવો ગોળાકાર ગોળો એટલે કે પૃથ્વીનો ગોળો ધામ છે. આ પૃથ્વીના ગોળા ઉપર પાણી તથા જમીન છે તેમાં જલ્મ ભાગમાં પાણી અને માત્ર એક ભાગમાં જમીન છે અને તે જમીન ઉપર આપણે રહીએ છીએ.

મનુ—ત્યારે તો, આપણ આ અમદાવાદ તે જમીનમાંજ રોવું નેહ્યો, અહીં કે નહિ ?

મોવિંદ—હા દરજો આગળ સમજવાનું છે સાંભળ, એ જમીનના પાંચ ભાગ વિભાગો પડેલા છે આ દરેક વિભાગને ખડ કહે છે

મનુ—આ વિભાગો કાણે પડ્યા હશે ?

મોવિંદ—આ જમીન વિભાગો કુદરતી રીતેજ પડેલા, નદીઓ અને સમુદ્રો વિગેરેથી એક જમીનથી બુદા બુદા પડતા હોવાથી ભૂગોળવેત્તાઓએ તેમને બુદા બુદા નામ આપેલા છે.

મનુ—તેનાં નામ તને શાદ દોષ તો કહે

મોવિંદ—સાંભળ, મનુ. એકલે આપણે જેમાં વસીએ છીએ તે એશિયા ખંડ; બીજે જ્યાં આપણા પર રાજ્ય કરતા અંગ્રેજ સોફા વમે છે તે યુરોપ ખંડ, ત્રીજે આફ્રિકા ખંડ કે જ્યાં જંગલી દંડસી સોફા રહે છે. ચોથો અમેરિકા ખંડ જે પૃથ્વીના ગોળાના બીજા ભાગમાં આવેલો છે, અને પાંચમો એશિયાનીઆ જેમાં માત્ર નાના નાના ભેદ તથા ભેદો એરેસીઆ નામનો બેટ આવેલો છે.

મનુ—ત્યારે પૃથ્વી ઉપરનાં પાણીનાં કઈ વિભાગ કે નામ કહો કે નામ કહો કે નહિ ?

ગોવિંદ-હા, તેનાં પણ નામ છે આ પાણીનાં વિશાગને મહાસા-
ગર કહે છે આવા પાંચ મહાસાગરો છે એકતો પાસિ-
ફિક મહાસાગર, બીજો એટલાંટિક મહાસાગર, ત્રીજો
હિંદી મહાસાગર, ચોથો ઉત્તર મહાસાગર, અને
પાંચમો દક્ષિણ મહાસાગર.

મનુ-ગોવિંદ, આ બધું તને કેમ શાદ રહે છે ? હું તો
જૂલી જાઉં.

ગોવિંદ-મારા શિષ્યે આ વિષે મને નકશો બતાવી સમજાવેલું છે;
અને પાછળથી મેં પણ નકશો જોઈ બધું શાદ કરેલું છે,
એટલે જુલ્યામ તેમ નથી.

મનુ-આપણા મહેતાશ્રમે તો એક વખત નિશાળનો નકશો
જતાવ્યો હતો તે મને શાદ છે.

ગોવિંદ-હા, તે જેમ નિશાળનો નકશો ચિતરેલો હતો તેવીજ રીતે
પૃથ્વીનો નકશો ચિતરેલો હોય છે.

મનુ-હીક, હવે હું સમજ્યો કે નકશો એ પૃથ્વી ઉપરનાં જમીન
તથા પાણીના વિભાજનનું ચિત્ર છે.

ગોવિંદ-હા હવે સંજ્ઞા, જમીનનાં મોટા વિભાજનને જેમ ખદ કહે
છે, તેમ ખંડનાં વિભાજનને દેશ કહે છે.

મનુ-આપણે ક્યા દેશમાં છીએ ?

ગોવિંદ-આપણા દેશને હિંદુસ્તાન કે ઇન્ડિયા કહે છે. તેની
ગુણ જાવસ્થા માટે જે વિભાજન પાડવામાં આવેલ છે તેને
ઈસ્ટાકાનું નામ આપેલું છે. તેથી આપણે મુખ્યત્વે ઇસ્ટા-
કામાં છીએ, અને આવા ઇસ્ટાકાની જમીનની ખેતી વિષે-

રેની પેઢાશ સભાજવા તથા તેનો વહિવટ કરવા જે વિશ્વાસ
પાડેલ હોય છે તેને પ્રાંત કહે છે. એટલે આપણો ગુજ-
રાતપ્રાંત કહેવાય છે. આ પ્રમાણે જે પ્રતિ પાડેલા હોય
છે તેની સારી રીતે દેખરેખ અને વ્યવસ્થા જાળવવા ખાતર
જીલ્લા અને તાલુકા કરીને નાના જાગે કરેલા હોય છે.
આવી રીતે તાલુકા કેટલાક શહેરો અથવા ગામોનો
બનેલો હોય છે, અને શહેર કે ગામ કેટલાએક ધરોની
વસ્તીનું ધોરણ હોય છે.

મનુ-એહો ! મોર્વિંડ, તે તો ખુબ વાદ રાખ્યું છે. આપણું
ધર પશુ અમદાવાદ શહેરમાં આવેલું હોવાથી, આપણે
પૃથ્વી ઉપર રહીએ છીએ તે દબે હું જરાજર સમજીશ;
અને આ એવો તો માત્ર પૃથ્વીનો નકશો છે.

મોર્વિંડ-મનુ તું જુઓ, આ એવો પૃથ્વીનો નકશો છે, તેમજ
પૃથ્વીનો આકાર પણ આ એજાની મારફતે એજ છે

મનુ-આ હું ન સમજીશ. પૃથ્વી એજ કેમ દેખાય છે ! અને
તે જમીન સપાટ દેખાય છે.

(આ પ્રમાણે મોર્વિંડ મનુને સમજાવતો હતો તેવામાં
મહેતાજી આવી લાખા, તેમણે મનુનું બોલેલું સાંભળી કહ્યું)

મહેતાજી-કેમ મનુ, તું શું નથી સમજીશ ! પૃથ્વી તને તો સપાટ
દેખાય છે, પણ તે ખરેખર એજ છે તે વિશે હજી સમ-
જાવવાનું જાણી છે તે જ્યારે શીખવવામાં આવે તે વખતે
જરાજર લક્ષ્મી સમજાય તો તને ખાતરી થશે કે પૃથ્વી
એજ છે, અને તે સપાટ હોવાનો તારો જામ દૂર થશે.
આ વિગત તમને આવડી કાશે શીખવવાનો છે

શીતા

શીતાનો બાલ્યકાળ

૧

પિ હાર પ્રાંતનો દેતર વ્યાગ આજ તિરહર નામથી પ્રસિદ્ધ છે; પરંતુ ઘણા કાળ પહેલાં તે 'મિથિલા' નામથી ઓળખાતો. હજી પણ ત્યાંના ઘણા માણસો મિથિલ નામથી ઓળખાવે છે, અને તેમની ભાષા મિથિલી કહેવાય છે. આ પ્રમાણે એ પ્રાંતની પુરાણી ઓળખાણ આપણને થાય છે.

ત્રેતા યુગમાં મિથિલા દેશમાં 'જનક' નામના મહા વીર, ધીર, ગંભીર અને પ્રતાપી રાજા શાસ્ય કરતા હતા. તેમના ન્યાયી કારભારથી પ્રજા સુખી હતી, કોઈ પણ સ્થળે રોજ-ચોકતું નામ ન હતું. સર્વત્ર આનંદ, સુખને સ્મૃતિ એવામાં આવતાં. રાજા જનક રાજા જ હતા, તેવું ન હતું. તે શાસો જાણતા હતા, ખર્મનાં રહસ્યો સમજતા અને અદિક અને પરસૌકિક ગૂઢ તત્ત્વોને સમજનાર હતા. તે રાજા છતાં મહર્ષિ હતા; મુદ્ધરથે છતાં વૈરાગી હતા. તે હરેક કામ કાર્ય સમજીને કરતા, અને સંસારની વિષય વાસનામા

તેમનું મન જરાપણ લપટાયું ન હતું. તેમને સઘળા લોક
'રાજર્ષિ' કહેતા અને મોટા મુનિ તથા પડિતો તેમની
પાસે ચર્ચા કરવા આવતા. ખરેખર, તે સમયમાં તેમના જેવા
નર્વ રીતે ચોખ્ખીને કોઈ રાજા ન હતો.

૨

પરંતુ સઘળા દિવસો સરખા જતા નથી. આવા ન્યાયી
અને ધર્મિષ્ઠ રાજાના રાજ્યમાં પણ એક વખત મોટો દુકાળ
પડ્યો ! ચોપાસથી વરસાદની ખૂંભો પડી ! પ્રાણીઓ કંઈપાંત
કરવા લાગ્યાં ! અનાજના અસાવે અનેક જીવો કાળના મોંમાં
સપડાવા લાગ્યાં.

પ્રજાની આવી માઠી દશા જોઈ રાજા ઘણા દુઃખી થયા.
તે વિચારવા લાગ્યા કે " રાજાનાં પાપે પ્રજાદુઃખી થાય છે.
એ રાજા અધર્મી અને અન્યાયી હોય, તો તેના રાજ્યમાં
દુઃખ, દર્શિદ્ય, રોગ અને શોક વધી પડે છે. પણ મેં જાણીતે
તો એક પણ ખોટું કામ કર્યું નથી, પછી મારી આ પ્રજા
જેવી પ્રજા આમ કેમ દુઃખી થાય છે ? " અનેક વિચારો
કરતાં પોતાની ખૂંટ પોતે શોધી શક્યા નહિ. ત્યારે વિચાર્યું
કે " પોતાની ખૂંટ પોતે જોઈ શકતા નથી. " અનેક ઋષિ
મુનિ અને વેદના જાણનારને તેનાં કારણો પૂછ્યાં, પણ કોઈ
કંઈ શોધી શક્યા નહિ. છેવટે કષ્ટરની સીતા અને પૂર્વ-
જન્મનું કંઈ સમજી, સર્વાનુમતે એ નિશ્ચય કર્યો, કે આવા
મયંકર દુકાળના નિવારણ મારે યજ્ઞ કરવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે નિર્ણય થતાં યજ્ઞની તૈયારી થવા લાગી.
પડિતો, સાધુઓ, બ્રાહ્મણો વગેરે જણ પરદેશથી જનકપુરમાં
આવવા લાગ્યા. ને પામપૂમથી વિાધ પૂર્વેક યજ્ઞ શરૂ થયો.

કોળી શાહ]

સીતા.

[૪૪ પા.

‘ એક પગ નુરુ આસિમ ગમી ગ્દી હે ’

પ્રજા પૂર્ણાદ્યુતિની વાદ બેતી હતી; કેમકે તેને ખાતરી હતી, કે આ યજ્ઞના દુગધી અવશ્ય ભગવાન કૃપા કરશે ને વરસાદ વરસાવશે અને પોતાનાં દુઃખો દૂર થશે.

યજ્ઞ પૂરો થતાં, બ્રાહ્મણોના કહેવાથી, રાજા જનક પોતે-જ સોનાનું હજી સર્પ ખેતર ખેડવા તૈયાર થયા. આ વખતે તે ભૂલી ગયા કે “હું ક્ષત્રિય છું, રાજા છું-કાંઈ ખેડત નથી હજી ખેડું” પ્રજાના કહ્યાજુ મારે, તે માનાપમાન બચી ખેતર ખેડવા તૈયાર થયા ! આમ કરતાં તેમના મનમાં જરા પણ સંકેત કે શરમ આવી નહિ ! ખેતરમાં જઈ, જ્યાં ખેડવા સાચા કે તરત બ્રાહ્મણોમાં વાદળ ઘડી આવ્યાં, ખેડતોના સુકા માણમાં ચેતન આવ્યું અને તેમની નિરાશા આશાના રૂપમાં બદલાઈ.

૩

આ શુભ શુકન બાણી, રાજાને આનંદ થયો અને વિધિ પૂરી કરી; ઘેર પાછા વળવા તૈયારી કરતા હતા; ત્યાં તેમણે બોલ્યું, “તો એક પરમ સુંદર બ્રાહ્મણ તે ખેતરમાં પડી પડી, હાથ પથ પછાડતી, પોતે રમી રહી છે !” આવી સુંદર કોમળ બાળકીને આવા નિર્જન સ્થાનમાં પડેલી બોધ, રાજાના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. તેમના હૃદયમાં વિરમય સાથે મમતા ઉત્પન્ન થયું; જેથી તે બાળકીને પોતાની જાદમાં ઈપાડી લીધી. લેતાં વારજી કુદસ્તી રીતે જ હર્ષીત થયા, ને વિચારવા સાચા કે ‘આ બ્રાહ્મણ કેાની હતો ? કેણું એવો કઠોર હતો, કે જેણે આ ખેતરમાં નાખી લીધી છે ? અથવા તો ખુદ ભક્ષ્મી શરીર ધારણ કરી બ્રાહ્મણ રૂપમાં મને કૃતાર્થ કરવાને વૈકુંઠથી તો નથી આવી ? બહા ! શુ એની સુંદરતા છે ! તેના શરીરની

સ્વના દેવી મનોહર છે ! ” તેને બોલ બોલને રાગ આનંદમાં ખરેખર “ વિદેહ ” બની ગયા.

તે ઘણા આનંદ સાથે તે બાળકીને લઇ રાજમહેલમાં આવ્યા અને તેને રાણીની શાદમાં આપતાં, તેના મળ્યાની હકીકત કહી સંભળાવી. આ બાળકીના રૂપે, રાજાની પહે રાણીને પણ આનંદમાં મગ્ન કરી દીધી; લેધી તે વારંવાર તેનું મુખ મુંબવા લાગી, છતાં તેને વાતી થઈ નહિ.

રાણીએ કહ્યું-“ મહારાજ, આ બાળકીને બોતાં, કોણ બોલે કેમ, મારાહૃદયમાં માનુસ્નેહની નદી દેશરાધ જાય છે-એમજ લાગે છે કે મારી કુળે આવતરેલી બાળકી હોય. હું આનું ઘણા પ્રેમથી પાસન પાલન કરીશ, અને પાતાની પુત્રી જાણીશ. આપ શારા રાજ્યમાં આ વાતનો હરેને પિગવે, કે આજથી દરેક આ બાળકીને મારી પુત્રી માને, અને બસથી પણ બીજી વાત ન કરે; કેમકે આજ પછી હું કોઇ પણ વખત કોઇના મોટે એ સાંભળવા નથી ઇચ્છતી કે આ મારી પુત્રી નથી, પણ ખેતરમાં પડેલી, જઠી આવેલી અજ્ઞાત કુલની આસિદ્ધ છે. બે આવી કઠોર વાળી સંભાળીશ તો મારે પ્રાણત્યાગ કરીશ.”

રાણીની આવી અતૈકિક મમતા બોલ, રાજા મનમાં ઘણો આનંદ પામ્યા, અને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે હરેને પીઠાવ્યો. સર્વ આ બાળકીને રાજાની પુત્રી જાણવા લાગ્યા, અને મૂળ હકીકત ધીમે ધીમે લોકોની સ્મૃતિમાંથી ખસવા લાગી. કન્યા ઘણાં લાસન પાસનમાં દેહરવા લાગી. જનક અને તેમની રાણી સ્વપ્નમાં પણ એ બાવ ન આવતાં, કે આ કન્યા આપણી પુત્રી નથી.

હજી ખેડવાથી જમીનમાં જે સીરા-રેખા પડે છે, તેને “સીતા” કહે છે. તે રેખામાંથી મળેલી તે મારે તે બાળ-
 ‘કીડું’ નામ ‘સીતા’ રાખ્યું. જનક રાજાની કન્યા થવાથી
 અનેક લોકો તેને ‘બનકી’ કહી બોલાવતા. જનક સ્વાભા-
 વિક વૈરાગ્યવાળા હોવાથી તેમનું નામ “વિઠેહ” (અથવા
 જે દહથી પર છે; જેને શરીરનાં મુખદુ ખતો વિકાર અસર
 નથી કરી શકે) પડ્યું હતું. એ કસબથી કાઢી સીતાને
 “વેરહી” પણ કહેતા હતા.

૪

રાજકુમારી સીતા દિનપર દિન શુક્રપક્ષતા ચંદ્રપેઠે
 વધવા લાગી. માત પિતાતા અતિ રેતેહ અને અપાર યત્નથી
 તેનો બાલ્યકાળ ઘણા મુખ અને લાડમાં વીત્યો.

માઠી થતાં તેને શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું. તેણે ઘણા
 ઉત્સાહથી સજ્જવાનો આરંભ કર્યો, અને થોડા વખતમાં
 પોતાની પ્રતિભાનો એવો અમત્કાર બતાવ્યો કે તેની શિક્ષી-
 તઓ પણ મુઝ થઈ ગયા. તેને જે કંઈ બતાવવામાં આવતું,
 તે તરત સમજી જતી, અને પોતાનો પાઠ જલ્દી મુખપાઠ
 કરી લેતી. તેણે જોતજોતામાં ઇતિહાસ-પુરાણોની અનેક
 પ્રત્યે યાદ કરી નાખી, અને નીતિનાં દુબરો વચ્ચે તેની
 જ્ઞાના દરે રહેવા લાગ્યાં. સાથે સાથે શિવનું, શરતું
 ‘પીપ્પી સીધું’; ઘરકામનો અસ્થાસ કર્યો, અને સ્ત્રી ધર્મનું
 ‘પુરેપુરું’ જ્ઞાન મેળવ્યું. બાળવયમાં તેણે પોતાની જુદિમાં જે
 યાગતા બતાવી, તે બોધ દરેક કહેવા લાગ્યા કે આ બાળકી
 ની રૂપમાં સફળી જેવી છે, તેવીજ ગુણમાં પણ સાક્ષાત
 સ્વતીનો અવતાર છે એવી વિશ્વજ્ઞ વ્યવૃત્તિ એ બાળ-

કીના મુખમંડળપર વિરાગતી હતી, લેથી જોનાર ચક્ષિ-
ચિસ્મિત અને સ્તબ્ધ થઈ જતા. પ્રબળ સરકારી આત્મા
સિવાય, એક નાની બાળકીમાં એ તેજ, એ પ્રતિભા, એ
ચમત્કાર, ક્યાંથી જણાય ?

સીતાના ગુણોથી માત્ર માતાપિતા અને તેની શિશુ-
કાંચા ખુશ રહેતી, એકદુ' જ નહિ પણ તેની સાથે બાલુતી,
નમતી, તે બધી બાળકીઓ પણ તેના ગુણો પર મોહિત
થઈ હતી. સીતા દરી કોઈને કડકું કહેતી નોંહ, કોઈકું
કંઈ બગાડતી નહિ, સર્વ સાથે સખી જાળીને રહેતી
પછી કહો તેની સાથે કોને ના બને, અને તેનાથી કહો કોનું
જરાપણ બગર ?

આવી મુક્તકળી અને રૂપ ગુણમાં એકદો એવી કન્યા
મળ્યાથી માતાપિતાના આનંદની સીમા ન રહી; અને
તેથી તે પરમ આનંદશાળી સમજવા લાગ્યાં. ખરેખર, તે
વખતે સીતા જેવી ગુણવંતી બાલિકા જનકપુરીમાં બોલ
હતી જ નહિ.

સીતાનાં રામદર્શન.

૧

સીતા જેમ જેમ મોટી થવા લાગી, તેમ તેમ તેણે કુપ્ત અને બુદ્ધિ પશુ વધવા લાગ્યાં. બાલ્યાવસ્થા વીતીને 'કુ' વાવન આવવા લાગ્યું હવે જનક રાજાને તેના વિવાહની ચિંતા થઈ અને સીતાને યોગ્ય વર મેળવવા રાત્રી દિન વિચારમાં રહેતા. ઘણા રાજકુમારોની તપાસ કરી, પણ સીતાને યોગ્ય વર મળતો નહિ. તેમણે કેટલાં એક, કેટલાં બે, એમ અનેક રાણાં બોલ્યાં જેથી મનમાં મનમાં ખેડ કરતા; કેમકે તેમને એક પણ રાજકુમાર એવો ન મળતો કે જે સર્વ રાણાને સુરિધી વિમુખ હોય.

ત્યારે હવે શું કરવું ? ઘણા વિચારો કર્યા બાદ રાજાએ એ નિમિષ કર્યો કે " ગમે તેમ થાય પરંતુ પુરતી તપાસ કર્યા સિવાય, સીતા ગમે તેવા પાત્રના હાથમાં સોંપવાનો નથી. મજા સોના સાથે શાલે કાઢાય સાથે નહિ. શું કંઈ મારી અસિદ્ધાપા પૂરી નહિ કરે ? શું સીતાને યોગ્ય પૃથ્વીમાં વર નહિ મળે ?

તે સમયમાં કન્યાના વિવાહ મારે પાત્ર પસંદગી જુદી જુદી રીતે થતી. માતાપિતા જુદી જુદી જગાએ તપાસ કરી પોતાની પસંદગીથી કન્યાનાં લગ્ન કરતાં; સ્વયંવર કરી ઝુલા જુલા સ્થળોમાંથી રાજા અને રાજકુમારોને નોતરવામાં આવતા, બાદ કન્યા સર્વ સમક્ષ પોતાને મન પસંદ ઇચ્છીત વરની પસંદગી કરી વરમાળ પહેરાવતી; કેટલાં જગાએ એમ પણ હતું કે વિવાહની ઈચ્છાવાળા યુવરાજાની

વીરતાની પરિક્ષા થતી, ન તેમાં જે વિજયી નિવડે તે, તે કન્યાનો સ્વામી થતો.

જનક રાજાએ પણ પોતાની પુત્રી માટે ત્રીજી રીત પસંદ કરી. તેમને ત્યાં શિવજીનું આપેલું એક ધનુષ્ય પુરાણ હતું. રાજાએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે આ ધનુષ્ય જે થકાવશે તેને મારી કન્યા એપીશ. આમ નક્કી વિચાર કરી સ્વયંવર મડપની તંવારી કંચા માંડી; અને નિમંત્રણ પત્રિકાઓ મોકલાવી. આ સમાચાર સર્વત્ર વિજયી થઈ પ્રસરી ગયા.

૨

આ સમયે અયોધ્યામાં દશરથ નામના પ્રતાપી અને ચક્રવર્તી રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને ચાર પુત્ર હતા. રામ, લક્ષ્મણ, બાળ, અને શત્રુઘ્ન. ઘડપણમાં રાજાને પુત્ર મવાથી ઘણા મુશી હતા. પુત્ર ઉભરના થયા છતાં કંઈ સતતિ ન હોવાથી તેમના મનને બલ્લે ક્ષેશ થતો; પરંતુ હથેલી રથા; શાહુલ, સપિઓની આગળ અને યજ્ઞ વગેરેથી તેમની મનોહામના પૂરી થઈ, અને ચારેય પુત્રના પિતા કહેવાયા. રાજાને ત્રણ રાણીઓ હતી. કંકાલ્યા, કુંકેયી અને મુમિત્રા. કુંકાલ્યાથી રામ, કુંકેયીથી બરત અને મુમિત્રાથી લક્ષ્મણ અને શત્રુઘ્ન પેદા થયા હતા. ચારેય રાજકુમાર કપ શુભ માં રૂવ જેવા હતા. ધારી વયમાં તેમણે ક્ષત્રિયને ઘટી વિષા મળવી લીધી. તે એટલે મુશી કે પ્રત્યેક માણસ તે ચારેય પેલાકના વખાણ કરતાં.

જે સમયે દશરથ પુત્રો વિધાથી અવસ્થામાં હતા, તે સમયે વિદ્યામિત્ર ઋષિ વડાના અનુગ્રાહમાં મન્યા હતા, પરંતુ . . . અને મારિય નામના સૂક્ષ્મ તેમના યજ્ઞમાં લગ

ક્રૂતા ને યજ્ઞ પૂરો થવા દેતા નહિ. તે રાક્ષસો કોઈ વખત યજ્ઞ વેરી પર માંસના ટુકડા લાવી નાખતા, તો દેવ વખત લોહીની ખારા વરસાવતા. ઋષિનું ક્ષેત્રું જ થતું. મુનિ તેથી-અભર થા. તેના નિવારણનો કોઈ ઉપાય થોડો શક્યા નહિ. તેમણે લોકેના મોઢે સાંભળ્યું, કે અયોધ્યાના રાજા દશરથનો પાટવી પુત્ર રામચંદ્ર બહુ બહાદુર છે; અને નાની વયમાં એવું તો શૂર અને તેજ છે, કે મોઢા મોઢા વીરો પણ તેમનાં જીજ્ઞાસ કરે છે. મુનિએ સમાધિમાં બાંધ્યું કે એજ રાક્ષસોનો નાશ કરી શક્યો. બ્રામ વિચાર કરી, તે રામચંદ્ર-છત્રી માગણી કરવા અયોધ્યા ગયા.

વિદ્યામિત્રે બ્યારે રાજાને પોતાની મુશ્કેલીઓ જણાવી અને રામચંદ્ર-છત્રી તે મોઢે રક્ષણ કરવા મોકલવા કહ્યું, ત્યારે પૃથ્વ અને પુત્રવત્સલ રાજાને હર લાગ્યા. “ક્યાં તે પ્રબળ પરાક્રમી રક્ષક અને ક્યાં ક્ષેત્રમળ રાજકુમાર ! મુદ્ધમાં રામ ગમે તેટલા હોશિયાર હોય પણ રાક્ષસોનો પક્ષજય સંભવિત નથી” રાજાએ ઋષિને કહ્યું.—“આ બાળકેને લઈ જઈ આપ શું કરશો ? આજ્ઞા હોય, તો હું આવું અને રાક્ષસોને નસાકું” પણ મુનિએ માન્યું નહિ, અને રાજાને કહ્યું:—“તમારે રાજકુમારોને મારી સાથે મોકલવાજ પડશે અને વિદ્યાસ છે, કે વયમાં નાના છતાં આપના પુત્રો અસૈદ્ધિક બળવાળા છે- તેમના તેજ આગળ રાક્ષસો ટકી નહિ શકે એ આજ પુત્ર સ્નેહના કારણે મારું નહિ માને, તો હું તમને સ્વંકર આપ આપીશ.”

મુનિને બ્રામ ખિલવણા બેઠું, રાજા વિચેય ગભરાયા, અને ઇચ્છા ન કરતાં રામ વિદ્યામિત્રને સોંપ્યા રામ-છત્રી

નાનો ભાઈ લક્ષ્મણ તેમનો અનુયાયી હતો-તે એક કણ પણ રામથી વિખુરો રહી શકતો નહિ. જેથી તે પણ મહર્ષિ અને પિતાની આજ્ઞા માગી રામ સાથે તપોવનમાં ચાલ્યો.

રસ્તે ચાલતાં મુનિને બે ક્ષત્રિય કુમારો સાથે લઈ જતા જોય, મહર્ષિની મા “ તાડકા ” રાક્ષસીએ વિચાર્યું કે અવશ્ય મુનિરાજ આ વીરકુમારોને રાક્ષસોને મારવા માટે લઈ આવ્યા છે. જેથી ક્રોધમાં તે એકદમ ધસી આવી, તે રાક્ષસણી બળવાન હતી, અને તે પ્રજાને ઘણી હેરાન કરતી. રામચંદ્રજીએ એકજ બાણમાં તેને પાટી દીધી. આ જોઈ, મુનિ અત્યંત ખુશી થયા. વિચાર્યું કે મારી બે મારણા હતી, તે અવશ્ય ફળીશુવ થશે.

(૩)

આમમમાં જઈ ઘણા પ્રેમ સાથે રામ-લક્ષ્મણને રાખ્યા, અને લુટી લુટી જાતનાં અન્ન રાત્ર બેઠ કર્યા. મુનિએ આપેલાં કંદમૂળ અને ફુલોનો જન્ને ભાણેએ પ્રેમપૂર્વક આદાર કર્યો અને ગંગાજીવું નિર્મળ પાણી પી ઘણા સંતુષ્ટ થયા.

બીજે દિવસે પ્રાતઃકાળ થતાં મુનિ નિલકર્મથી પસ્વારી પદ્મભૂમિમાં આવી વસંતી તૈયારી કરવા લાગ્યા. રામ-લક્ષ્મણ તેની થોડી દસ્તા. મુનિના વસંતી રાત્રઆત, અને તાડકાના અંતની ખબરે બાળી મહર્ષિ અને મુજાદુ સૈન્ય સાથે આવ્યા અને ઉપદ્રવ મથાવવા લાગ્યા. આ સમયે જન્ને ભાણેએએ એવી તો વીરતા બતાવી, કે તે પાખંધ રાક્ષસોના

હોંશ લીધી ગયા. અને એકેક કરી ફરેકના પ્રાણ લીધા. મુનિની ધાસણ પૂરી થઈ અને તેમનો યજ્ઞ સંપૂર્ણ થયો.

આવા ઉપદ્રવી શક્તિઓના નાશથી વિદ્યામિત્ર એકલાને ખુશી ન ઉપજી, પણ આસપાસના સર્વ ઋષિ મુનિને આનંદ થયો અને તેમનાં રાણે રાણાં રામ-લક્ષ્મણનાં ફરશિન મારે આવવા લાગ્યાં. સર્વ તેમને આશિર્વાદ દેતાં અને આશ્વિગન કરતાં કરતાં ધરાતાં નહિ. આ પ્રમાણે તપોવનનો આનંદ - સોગવતાં ઘણા દિવસ થયા. છેવટે ઘણા વ્યાધર અને વિતયથી શમે મુનિ પાસે અયોધ્યા જવાની રજા માગી.

રાજા જનકની કન્યા સીતાના સ્વયંવરની અને શિવલના ધનુષ્યની વાત સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ હતી. તપોવનમાં આ સમાચાર પહોંચ્યા. કેમકે તે સમયમાં સર્વ પ્રસિદ્ધ ઋષિમુનિઓને પણ નોતરવામાં આવતા. બે સાહજિયાએ રજા માગી, કે તેજ વખતે મુનિને સ્વયંવરની વાત યાદ આવી અને જનકની પ્રતિજ્ઞા સંભળાવી ઠહું—“ તમે બન્ને સાહજિયાં મારી સાથે ચાલો તો સારું. કેમકે સ્વયંવર બાહુ ઉચ્ચ રીતિનો થયે અને તેમાં મોટા મોટા દ્વિત્રય વીરોની પરિક્ષા થયે. બેઝઝે, કે કોણ એવો નીકળે છે, બે શિવલના ધનુષ્યની પ્રત્યજ્ઞા ચક્રાવે અને સીતા જેવી રમણી રત્નને પ્રાપ્ત કરે ”

મુનિનાં આ વાક્યો સાંભળી રામચંદ્રને મહેલ કુતુહલ થયું અને તેમની સાથે જવા તૈયાર થયા. સારો દિવસ બેઝ ત્રણે જણા જનકપુરી તરફ ચાલ્યા. રસ્તામાં અનેક દેશ નમર અને ગામો વાવના તથા પર્વત, નદી, વન, બાગ વગેરેની કુદરતી શોભા બેતા આનંદ કરતા ચાલ્યા. મુનિઓ

બુદ્ધી બુદ્ધી વાતો કાઢી બાળકોનાં મન રંજન કર્યું તે સ્ત્રોત ,
કપાષો તે બાળકાનું નહિ.

(૬)

યાત્રા પૂરી કરી રામ-લક્ષ્મણ સહિત વિદ્યાભિન્ન જનક-
પુરીમાં આવી પહોંચ્યા. નગરની ભાત ભાતની શોભા જોઈ
એમ સાગરું કે સ્વયં લક્ષ્મીએજ અહીં નિવાસ કર્યો છે.
મકાનોની શોભા પરથી સદૃશ સમજાવું, કે જનક એક
ધર્માત્મા છે; અને તેની સારી પ્રજા પણ તેવાજ બાવવાળી
છે. સર્વ જોતા જોતા રાજમહેલ પાસે આવ્યા. રાજમહે-
લની શય્ય વિશાલતા જોઈ પોતાનું ઘર યાદ આવ્યું. ઠાર
પાસે આવી મુનિએ પોતે આવ્યાના સમાચાર રાજાને
હદાવ્યા.

સાંજગતાં વાર રાજા પોતેજ આવ્યા. મુનિ રામ
લક્ષ્મણને સાથે લઈ અંદર ગયા. ઘટિત આસને બેસાડી
કુરાળ પૂછ્યા. મુનિએ પોતાના આવવાનું કારણ જણાવ્યું
અને જન્મે રામપુત્રોનું ઓગળાણ આવ્યું. રાજાને જ્ઞાનકં
ધરો. તેમના ઉત્તારાની સવડ કરી લીધી. રાજકુમારોને જોઈ
તેમનું ચિત્ત આકર્ષાયું અને મનમાં ફરારથ રાજાના બામ્બને
બંધવાદ આપવા લાગ્યા.

વિદ્યાભિન્ન તથા રામ-લક્ષ્મણના ઉતારે ઘણી સારી
સવડ હતી. અને જે જોકે તે સાધન આગતાં વાર મગતાં
હતાં. તે દિવસે મમિત હોવાથી આરામ લીધા.

બીજે દિવસે સવાર થયાં સહમણે મોઢાભાકને કમું-
 “ મારી ઈચ્છા છે કે આપુ’ શહેર સારી રીતે બોધ આવવું
 મને બહુ ગમે છે. સાથે એ પણ ઈચ્છા છે કે આપ પણ
 આવો. આ સાંભળી રામચંદ્રજીએ મુનિની આજ્ઞા લીધી.

બન્ને ભાઈ શહેરમાં ફરતા હતા. તેમને બોધ જનકપુર-
 વાસીઓને ઘણો આનંદ થતો. તેમણે રૂપ, હાવભાવ, અને
 વાતો એવી મધુરી હતી કે આજ્ઞાસૂત્ર તેમની સાથે
 થાઈનિ વાતો કરવા ઈચ્છતો. આમ પ્રજામાં એક બીજામાં
 વાતચીત થતાં લોકોનાં થોડે થોડે તેમને જોવા તકસી આવતાં.
 જાણે તે બન્ને ભાઈઓ શહેરીઓને દર્શન આપવાજ ન
 આવ્યા હોય !

જરૂરમાં બેઠેલી મીઝો ખુશી થતી તેમને જોઈ
 પ્રીતિથી માંહોમાંહે કહેતી—“ સખી ! આ ગોરાને
 રથામ રંગની બોલી કેવી સુંદર છે ! ખન્ય છે તેમનાં માત
 પિતાને ! બલે દેવતાઓનાં બાળક ન હોય ! નહિ તો
 આણું રૂપ માણસમાં ક્યાંથી ? ” કોણ કહેતી—“ બહેન
 મેં સાંભળ્યું છે, કે તે અધ્યાધ્યાના રાજા દશરથના પુત્રો છે.
 જેણું શરીર રથામ છે, તે રામ છે; અને જે ગોરા છે, તે
 સહમણ છે. નાની વયમાં તેમણે મોઢા મોઢા શક્તિને માર્યા
 છે. હવે તે સ્વયંવર જોવા આવ્યા છે. “ આ સાંભળી બીજી
 બાઈ બોલી—“ જેવી રાજકુમારી સીતા પરમ સુંદરી છે,
 તેવો આ રથામ રંગી રાજપુત પણ સુંદર છે. પરમાત્મા
 કરે, ને આજ સીતાનો વર થાય. પછી તો એ સોનાની
 વીંટીમાં આ રથામ નગ એણું શાસરો કે શું કહું ? ”

બુદી બુદી વાતો કાઢી બાળકોનાં મન રંજન કર્યું ને રસ્તો
કપાષો તે બાળાણું નહિ.

(૮)

યાત્રા પૂરી કરી રામ-સદ્ગુણ સદિત વિધિમિત્ર જનક-
પુરીમાં આવી પહોંચ્યા. નગરની ભાત ભાતની શોભા એમ
એમ લાગતું કે સ્વયં સદ્ગુણોએ અહીં નિવાસ કર્યો છે
મહાનોની શોભા પરથી સદ્ગુણ સમજાતું, કે જનક એ
ધર્માત્મા છે; અને તેની સારી પ્રજા પણ તેવાજ ભાવવાળી
છે. સર્વ જોતા જોતા રાજમહેલ પાસે આવ્યા. રાજમહે-
લની ભવ્ય વિશાલતા જોઈ પોતાનું ઘર યાદ આવ્યું. દાર
પાસે આવી મુનિએ પોતે આવ્યાના સમાચાર રાજાને
હદાવ્યા.

સાંમગતાં વાર રાજા પોતેજ આવ્યા. મુનિ રામ
સદ્ગુણને સાથે લઈ અદર ગયા. ચરિત આસને બેસાડી
કુરાળ પૂછ્યા. મુનિએ પોતાના આવવાનું કારણ જણાવ્યું
અને બન્ને રાજપુત્રોનું ઓળખાણ આપ્યું. રાજાને આનંદ
થયે. તેમના ઉત્પાદાની સવડ કરી દીધી. રાજકુમારોને જોઈ
તેમનું ચિત્ત આકર્ષાયું અને મનમાં દરારથ રાજાના લાભને
પન્થવાદ આપવા લાગ્યા.

વિધિમિત્ર તથા રામ-સદ્ગુણના ઉતારે ઘણી સારી
સવડ હતી. અને જે જોઈએ તે સાંપન માગતાં વાર મગતાં
હતાં. તે દિવસે મમિત હોવાથી આરામ લીધે.

બીજે દિવસે સવાર થતાં લક્ષ્મણે મેઘાસાધને કહ્યું—
 “ મારી ઈચ્છા છે કે આપું શહેર સારી રીતે જોઈ આવવું
 મને બહુ ગમે છે. સાથે એ પણ ઈચ્છા છે કે આપ પણ
 આવી. આ સાંભળી શમથંદ્રજીએ મુનિની આજ્ઞા લીધી.

બન્ને બાઈ શહેરમાં ફરતા હતા; તેમને જોઈ જનકપુર-
 વાસીઓને મજા. આનંદ થતો. તેમણે રૂપ, હાવભાવ, બને
 વાતો જોવી મધુરી હતી કે આજ્ઞાસરૂદ તેમની સાથે
 વાહીને વાતો કરવા ઈચ્છતાં. આમ પ્રજામાં એક બીજામાં
 વાતચીત થતાં લોકોનાં ઘાંઘે ઘાંઘે તેમને જોવા તકસી આવતાં.
 જાણે તે બન્ને ભાઈઓ ગહેરીઓને દર્શન આપવાજ ન
 આવ્યા હોય !

હરખામાં બેઠેલી શ્રીઓ ખુશી થતી તેમને જોઈ
 પ્રીતિથી માંહોમાંહે કહેતી—“ સખી ! આ ગારાને
 રયામ રંગની બોડી કેવી સુંદર છે ! પત્થ છે તેમનાં માત
 પિતાને ! જાણે દેવતાઓનાં બાળક ન હોય ! નહિ તો
 આપું રૂપ માણસમાં ક્યાંથી ? ” કોણ કહેતી—“ બહેન
 મેં સાંભળ્યું છે, કે તે અપોધ્યાના રાજા દારણના પુત્રો છે.
 જેવું સારી રયામ છે, તે રામ છે; બને લેગાશ છે, તે
 લક્ષ્મણ છે. નાની વયમાં તેમણે મેઘા મેઘા શક્તિને માર્યા
 છે. હવે તે સ્વયંવર જોવા આવ્યા છે. ” આ સાંભળી બીજી
 બાઈ બોલી—“ જેવી રાજકુમારી સીતા પરમ સુંદરી છે,
 તેવો આ રયામ રંગી સજ્જપુત્ર પણ સુંદર છે. પરમાત્મા
 કરે, તે આજ સીતાનો પર ધાય પછી તો એ સોનાની
 વીંટીમાં આ રયામ નખ એવું ચોક્કસ કે શું કહું ? ”

આ સાંભળી બીછટ બોલી—“ પરંતુ રાજાનું પણ છે, જે શિવચર્યા વિશાસ મનુષ્યને ચલાવશે, તે મીતાને પરજુશે. ક્યાં દેવમળ કિશોર અને ક્યાં તે કમિન મનુષ્ય. ”

આવી અપ્રિય શંકા સાંભળી પેલી ખિન્નકાને બોલી “ તું કેવી વાતો કરે છે ? બેવામાં નાનું હોય પણ તેના હામનો પ્રભાવ મોટો હોય છે. હમણું તો તે દષ્ટું કે તેમણે મોટા મોટા ગમ્મોને માર્યા છે. પરમાત્મા કરે, તો બેબે કે મારી વાત ખરી પડે છે કે નહિ ? આ પ્રમાણે સર્વના મુખમાંથી એકજ વાત નીકળતી કે આ શ્યામમુદર કિશોર રાજકુમાર, સીતાનો સ્વામી થશે !

બન્ને સ્પર્ધા શહેરની સહુલ કરી આનંદ પામતા સાયં-સાંધ્યા વદન કરી, વાળુ કરી ઝૂપિના પગ દાખવા બેઠા. મીઠી મીઠી વાતો કરતા કરતા રાજર્ષિ નિદ્રાધીન બન્યા, કે બેઠું સ્પર્ધા શયન કરવા ઉપયા.

(૫)

સાચરે ઉઠીને બે સાહસ્યો મુનિની રજા માગી કુલ લેવા ગયા, અને જનક રાજના રાજમહેલ પાછળ મુશોભિત બાગ હતો ત્યાં ગયા. તેમણે બાગમાં પેસતાં બેસું, તો વસંતના પ્રભાવથી વૃક્ષો નવિનતા ખાર કરી રહ્યાં હતાં નવાં ફુલ અને પાનની બહાર આવી હતી. ફળ, ફુલને પાંદડાં પવનથી ફૂલતાં હતા, નાના પ્રકરનાં પાંદડાં આ ઝાડથી આ ઝાડે ઉડી કહોલ કરતાં હતાં. બાગની વચ્ચે એક મનોહર તળાવ હતું. જેમાં કમળો ખીલ્યાં હતાં. આ બધું લેઈ આનંદ પામતા બન્ને સ્પર્ધા કુલ મુરવા સાચ્યા.

આ સમયે સંયોગાવશાત્, જનકપુત્રી જનકી પણ પોતાની સખી સાથે માતાની રબા લઇ, પાર્વતી પૂજન માટે બાગમાં આવી. ઉપર જણાવેલા તળાવ ઉપર પાર્વતીજીનું સુંદર વિશાળ મંદિર હતું. સર્વેએ તળાવમાં સ્નાન કર્યું, બાદ ગિરિજાના પૂજન માટે મંદિરમાં ગઈ. સીતા સાથે આવેલી સખીઓ ઋતુરૂપ સુંદર અને મીઠા બોલી હતી તેમાં એક તો ઘણી ચમત્કૃત હતી. તે પૂજા કરવાની મુઠી બાગની શાશ્વત જોતરા ગમ્મ. દરેક સખીએ પ્રેમથી પૂજા કરી, અને મનની અભિલાષાની માગણી કરી. બાદ સર્વેએ સાદાંગ કથા: ત્યાં તો પેલી ચમત્કૃત સખી મલમલતી આવી ઠહેવા લાગી:— ‘સખી ! શું જુઓ છો ? બાગમાં રાજકુમાર કુસલેવા આવ્યા છે; તેમને જોઈ મારી આંખતો કરી ગઈ. એ પાતો તોએવી મીઠી મીઠી કરે છે, કે શું કહું ? સખીઓ એ રાજકુમાર જોડાનાં શાં વખાણ કરે ? તેમનાં સૈન્યર્થે એ આંખોથી જોવાની ચાલ છે ! તેમનું વર્ણન અકલ્પનીય છે.

આવી આનંદાપક ખાત સાંભળી, સર્વ સખી આનંદમાં આવી ગઈ. અને હર્વપૂર્વક મંદિરમાંથી નીકળી; પર જવાની તૈયારી કરવા લાગી. રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં સખીઓ, એ રાજકુમારોના સૈન્યર્થનું વર્ણન કરવા લાગી, જે સાંભળીને સીતાના હૃદયમાં પ્રીતિ, આનંદ અને ઉત્કંઠાની તરંગ ઊઠી.

આ સમયે કંઈક અંતર આદિના મધુકાર સાંભળી રામ અને લક્ષ્મણે સ્થિતિ બની મંદિર તરફ જોયું; તો સખી સાથે સીતાને મંદિરમાંથી નીકળતી જોઈ. સીતાનું સુંદર

૩૫ જોઈ રામનાં નેત્રોને શિતળતા યદ્યપિ તે એકીડસે ચોકર પેઠે તે મુખચંદ્રનું અમૃત પાન કરવા સામ્યા બાદ રમિ સફમજુને કહ્યું—“ભાઈ! જો મને લાગે છે, કે આજ મનક રાત્રની કન્યા છે, જેને મોટે સ્વયંવર રચાયો છે. વિધાતાએ શી સુંદરતા ઘડી છે! ભાઈ! આપણે રઘુવંશી, કોઈની બેન હીકરી તરફ જોતા નથી; પરંતુ મારી દૃષ્ટિ સ્વયં આ બાલિકા પર જાય છે, અને એની વિલક્ષણ સુંદરતા જોઈ, ખસેડી ખસતી નથી.”

આમ બન્ને ભ્રાત્ર વચ્ચે વાતચીત ચાલે છે. ત્યાં તો રામ અને સફમજુનાં વેશની પાટળથી સુખીઓએ સીતાને દર્શન કરાવ્યાં. મરદખટુના મનોદ્વર ચંદ્રને જોઈ જેમ ચોકરી આનંદમાં મગ્ન થઈ જાય છે, તેમ રામનું ૩૫ જોઈ સીતાની એજ અવરજા થઈ. સુખીઓ પણ વારંવાર તે ૩૫ જોવા લાગી. પરથી આવે વધુ વખત થવાથી, ઈચ્છા ન છતાં જલદી સર્વ મહેલ તરફ ચાલી; પરંતુ તે રયામ સુંદર મૂર્તિ સીતાના દૃશ્યમાં અસ્તિ થઈ અને વારંવાર નેત્ર સમક્ષ આવવા લાગી. રામચંદ્ર પણ સીતાની સૌન્દર્ય મૂર્તિ દૃશ્યમાં મારી સફમજુ સાથે મુકામ પર આવ્યા, અને બાગની સર્વ વાત મુનિને કહી બતાવી રામના મનમાં કંઈ જગ-ફપટ કે ખોટી વાસના ન હતી, જે કહેવામાં સંકેત થાય; કેમકે જેમાં શાપ અને જુરું છે, તે વાતો જુપાવાય છે

ફલ મળતાં મુનિએ સુધ્યા પૂજા કરી અને બન્ને ભાઈને આશીર્વાદ દીધો, કે તમારા સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થાઓ. આજ બે ભાઈ સુધ્યામાં રોકાયા.

બાળક.

[ત્રિમાસિક]

પુસ્તક ૨

મેચ, ૧૯૭૬

ભાગ ૨

૧૭૦

૧૦. બાલકનું અંતર.

૫

[સોધવશ મંદિરા કહેને સ્વામને-એ રાગ.]

(૧)

ઉકેલો બહાણો ! અંતર બાળનાં,
 એ અંતર અમૃત રસથી ઉભરાયલો !
 નિર્મલ કાચ સમા એ મોંઘા ઉરમાં !
 ઝીણા અક્ષર પ્રભુલતાં પરખાયલો !

ઉકેલો બહાણો ! અંતર બાળનાં.

(૨)

‘આ મંદાર’ આ પરનું’ હરય દિસે નહી,
 લેલ વિહાણો બાલકનો વ્યવહારલો !
 હસવું મધુરં, રમવું મધુરં બાલનું
 બાલકકાથી ઉજળો આ સંસારલો !

ઉકેલો બહાણો અંતર બાળનાં.

(૩)

શુભ દ્રુપ સમ જોતા ઉર પ્રવાહમા,
 વિચરે મોંઘા હંપતી જીવન નાવલો !
 અખંડ વાગ્ય પ્રભુનો એ ઉર મન્દિરે,
 બહાણો હો ! લેને પુરવ પ્રસાદલો !

ઉકેલો બહાણો ! અંતર બાળનાં.

(સ્વર્ગસ્થ) “ નલિનીકાન્ત ”

૬૬૩

૧૧. પ્રભુ સ્તુતિ.

જાહો નાય । ઉભા જમી હાથ બેઠી ।
 કશે રંકે સામે કૃપા દ્રષ્ટિ મોઢી,
 સદા તાપ ને પાપથી તો ઉગારી,
 જમી માગીયે ઇશ જો । પ્રેમ તારો.

ઉઝો સૂર્ય તો પૂર્વમાં પૂર તેજે,
 મહં શત વીતી, જુઓ વાત રહેજે.
 પ્રસો ! તું વિના ઠાણુ સંભાળનારો ।
 જમી માગીયે ઇશ જો । પ્રેમ તારો.

પશુ પક્ષિ ને પ્રાણીઓ કામ લાગ્યા,
 પછી જીમ ઉલોમમાં સુખ માગ્યા,
 જમારી પ્રસો ! બુદ્ધિ, વિદ્યા વધારો,
 જમી માગીયે ઇશ જો । પ્રેમ તારો.

કુઠા કુખ કાપી દહા સુખ આપો,
 અમારા શિરે નાથજી હાથ ધાપો;
 સુજો જાય આ આશનો દિન સારો,
 જમી માગીયે ઇશ જો । પ્રેમ તારો.

ખખરદાસ.

૧૨. ' પ્રભુ ચરણે ધરીએ ! '

૫૪

આવો " બાળક " વાતો કરીએ !
 કુલવાડીમા આમે કરીએ !
 ભેળાં ચર્મ સૌ હરિ શુભ ગઈએ !
 સંપી સૌ આપસમા વહીએ ! ૧
 નિશ્ચો નયને વાડી લીલી !
 મનહરણી તે રહી છે ખીલી !
 બહુરળી પૂર્યો છે ઠવાં ?
 સૌ ઠેના મન રંએ તેવાં ! ! ! ૨
 કર્તા ઠાણ હરો ઠહો લેનો ?
 વિચારો ઉરમાં ભાઈ ખેનો !
 પ્રભુ પીતાએ વાડી કીધી !
 આપણને ફરવા તે કીધી ! ૩
 રમો ! ભમો ! સૌ જાણે જાણાં-
 રમો નહિ ! રજ કુલદાં ઠાણાં !
 શિખવે બહુમુદા તે મંત્રો !
 સત્ય ! નીતિનાં સોપે ચંત્રો ! ૪
 તારો ચમકે નભમા બીજો !
 આવો ! બહાવાં પૂર્યો વિજો !
 વિજી પૂર્યો માળા કરીએ !
 બહાવે તે " પ્રભુ ચરણે ધરીએ " ! ! ! ૫

" હૃદયચેત્તી. " (ઘોડાસરકર)

૧૩. ચલો !

ચલો શૂરવીર ! ચલો, જાણે,
શુભટનો યથા મારગ લઈએ. ૧

મુણે, સૂતા કેસરી જાણે,
કે રણના રણશીમલાં વાળે. ૨

ઉઠ્યા સ્થળ સ્થળ ક્ષત્રિય જાણે,
શ્રીકૃષ્ણે વરદ યજ્ઞ વાણે. ૩

શૂરોએ શસ્ત્ર કવચ લીધાં,
કે બીજે સિંહનાઠ દીધા. ૪

પ્રહલાદ રણ રથે ચપ રાણા,
મહાભારત વગી મહાણાં. ૫

જાણે ! જાતની હાઠત વાળે,
જાતના શૂરવીરો જાળે. ૬

ઉભી ને ! લઈને યથાભાણે,
અમરને દ્વાર અમરભાણે. ૭

ચલો, ઝટ ચલો, વીરજા !
અમર મારગ દો રણકંઠા. ૮

કવિ ન્હાનાલાલ.

૧૪. હસવું ને રમવું.

બાળક સહિ હસનાર જામે તો હસી હસી રમનાર,
ધૂળ પડી આ ધરણી ઉપર તે સાથે હસનાર;
જામે તો હસી હસી રમનાર.

ઉંચે ઉઠે કિલકિલ કરતા પંખી રહે જાન,
જાન સૂણીને સાથે ગાતું જાન મહી ગુસ્તાન,
જામે તો હસી હસી રમનાર. ૧

આવું પીવું ફરવું હવું જો અમનું છે કામ,
માની બોલે રમવું રમવું રહવું નહિ 'કેા કામ;
જામે તો હસી હસી રમનાર. ૨

આખો દહાટો મરતી મચાવી ઠપ ઠપ ફરતું ખેલ,
કુદરત માતા જોઈ હરખારો સાથે કરશે ખેલ;
જામે તો હસી હસી રમનાર. ૩

બાળક સહિ રમનાર જામે તો રમી રમી હસનાર,
ધૂળ પડી આ ધરણી ઉપર તે સાથે રમનાર;
જામે તો રમી રમી હસનાર. ૪

“ગાહિનીચંદ્ર.”

આવો વાતો કરીએ.

બહાલા બાળકો ! ગર્ભ વખતે તમારાં માબાપો સાથે વાતો કરી, હવે આપણે વાતો કરીશું.

આ તમારા દોસ્ત “ બાળક ” ની શરૂઆત, ને તે મારફત તમારી સેવા કરવા હગલગ ચાર પાંચ વર્ષથી ઇચ્છા હતી. તમારા આ દોસ્તની ઇચ્છા શુદ્ધ ને સાદી. તમારી સેવા તે કરે, ને તે બદલ હિવાળી ખર લેટ વરીકે રૂપીઓ, સવારૂપીઓ માગે. તે તમારી સેવા અદર્શ રીતે કરવા ઇચ્છે છે. તમે બધાએ તેને પહેલી દોસ્તીમાં ફીક બધાઈ, પણ બાળકની જન્મક્રિયા પહેલાં ને તે પુખ્તબયનું થાય ત્યાં સુધી તેને ઘણું સંભાળવું પડે છે.

પોતાનું શરીર વધારવાનું. શરીરના અવયવો પુરા કરવાનું. નવી ભાષા શીખવાનું, લોકપ્રિય થવાનું અને તે સાથે કુદરતના પરિક્ષા લેતા, પ્લેમ, ફોલેરા, બળીઆ, કોળી, ઉટાંટીયું, વગેરે જેવા રોગ સજ્જસોથી પણ સંભાળવું પડે છે, તે બધાનો માર જીલતા જીલતા પોતાનું જીવન આગળ ધપાવે જાય છે. એ સ્થિતિ બાળકપુત્રો તમોએ સહી છે એવી જ હયા તમારા આ દોસ્તની છે.

બાલસેવા મારા મગજમાં ઘણા વખતથી રમ્યા પડેલી. મારા શિક્ષક તરીકેના આઠ, નવ વર્ષના અનુભવમાં જણાયું છે કે સમાજમાં સચોટ છાપ પાડવાને સૌથી સરસ

પાત્ર તે બાળકો જ છે ‘બાળક તે પ્રભુ છે, પ્રભુની સાથે સમીપ છે.’ હજી તમારામાં જન્મતના પાપોએ વાસ નથી કર્યો. મારા પ્રિય વિદ્યાર્થી બાળકો ઘણી વખત નવું નવું શીખાવે છે, અજબ ચેતન આપે છે, ને બાળકગાય બનાવી દે છે. આ બધું કાંઈ પણ રીતે સમાજની ઉપયોગીતા સાધી શકે છે. બાળકમાં કવિતાઓ ધર્મની વાતો, હસ-વાની વાતો, વિજ્ઞાન, ઇતિહાસ, રામાયણ કે મહાભારતની વાતો સાથે ઇનામી બુદ્ધિના પ્રત્યેક તમને ગમત મળશે.

આ માટે તમારા દોસ્તના દોસ્તોની સંખ્યામાં વધારો થાય, તો વધુ ગમત પડે. જો કે તમારા માબાપો તમને વિચારી દે છે. આ ધમ્મણીયા શુભમાં તેઓ તમને સર્વ રીતે વીસરી જાય છે. જોતું હુંય તમને કહું. પણ તેણે સર્વત્ર નથી ફેટલાક માબાપો બાળક માટે ઠીક કાળજી રાખે છે. જોડેથી આ તમારા દોસ્તે તો નિશ્ચય કર્યો છે કે જમે તેવા કઠિન કાળમાં, દુકાળમાં અનેક રોગોની આફતો વચ્ચે, ધનાઢ્યોના ધનમંદની કઠલી નજર આગળ પણ આ રંક, કામળ બાળક તમારી સેવા કરવા સતત્તન પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કર્યે જાય છે.

કાંઈ પણ બારીક પ્રસંગ, દુઃખીર બની બીજા માગીને, આજ્ઞામાથી અર્ધુ બચાવી આ ઉછરતું ‘બાળક’ તમારી સેવા કરવાની પવિત્ર ધન્ય છીપાવાનું નથી. તે તમને કઠલી, મીઠી વાતો કહેશે હુલાવશે-હસાવશે બોધ કરશે.

તમે દિવાળી, હોળી, જળેષ, ઉત્તરાષ્ટ્ર જેવા તહેવારોમાં મગવી વાપરવાની રૂકમમાથી તમને બામ કરનાર, રૂઝા દેનાર મિત્રને કંઈક બચાવી મદદ કરવાનું વિચારી

જ્યો ? તેના લવાજમ નેટલી એક આપી તેની મિત્રતા નહિ આપી ?

તમે તમારા દોસ્તો વધારો, તે એમા આ દોસ્તના પણ દોસ્તો વધારો. પિતાઓને વિનવો કે મારા આ મિત્રને સહમદદ અને સુદૃઢ માતાઓને કંઠો કે માતા ! આ મારા દોસ્તની કાળજી રાખ, વિશેષમાં કંઠો કે માતા ! બાપુ ! આ 'બાળક' ની હું બાઈબંધી કરીશ. તેનાથી હું વિખુટો નહિ પડું, ને તેનાથી નહિ રિસાઈ, કે તેને રિસાવા નહિ હશે !

ચેડીઆઓને મનથી વિનવો, કે ચેડજી ! આ તમારી અભિધ્યની દોલતને સપ્રેમ જોઈ મદદ કર્યા વાળો.

તમારા આ દોસ્તમાં કંઈ મૂલ્ય જૂઓ, તો કપડો દેશો, સેવામા ખામી કરે, તો જલ્લાવો કે તું અમુક અમુક પ્રકારની સેવા કેમ નથી કરતું ?

તમારા દોસ્તને કવિતા લખી, વાતો લખી, ઇનામી પ્રસન્ના જવાબ આપી ચોભાવો. ચિત્રો તમને આછાં મળે છે. તેનું કારણ ચિત્ર એ તો હાગીના છે. હાગીના, કિરા, માલેક, મોટી ધનાઢયોને હોય ! છતાં આ દોસ્ત એકાદ, બેવડે પોતાનું સૌદર્ય બજાવે છે તેથી તેને ના પસંદ કરશો નહિ બહુ મિત્રો ધતાં તમને મન ગમતું થઈ જશે.

આ તમારું દોસ્ત છે. તમારા માબાપોનું એક સ્વૃણ રૂપે-આપણી રૂપે બાળક છે, તેને આશિષ આપો. સહ-મદદ અને.

દોસ્તો પ્રજ્ઞામ ! જય હય ! ! ! વધુ આવતી વખતે—
તંત્રી.

ઇનામી પ્રશ્ન.

૨૩

નિયમો:—પુસ્તક ૧, જ્ઞાન પદ્ધતિ પ્રમાણે.

પદ્ધતિ જ્ઞાનમાના પ્રશ્નના ખરા ઉત્તર. (૧૩) મધુઓએ આપેલા તે પૈકી (૪) ને બાર બાર આપનાની ચોપડી ભેટ મળે છે. તે આ બંધ સાથે મોકલી છે

નામ.

૧. મધુભાઈ નાનાશાહ અમદાવાદ. (૩૦૬)
૨. વલ્લભદાસ મેવિંદા ૪૨૭ દુમરા (૫૨)
૩. શ્રી. મધુમતી મોતીલાલ રતલામ (૧૦૮)
૪. રેવમણાદ હોદાલાલ અમદાવાદ (૨૪)

નવો પ્રશ્ન:—

એવાં ચાર જુદા જુદા વજનનાં કાટલાં હોય, જે વડે ૧ શેરથી ૧ મણ સુધી ગમે તેટલા શેર લેખી શકાય. તેા તે કાટલાં (વજનનીઆં) કેટલેટલા શેરનાં હશે ?

તંત્રી.

ચુચના:—આ નવા પ્રશ્ન માટે જાણ ગીરખરણાલે ૩ ૧) ઈનામ આપવા ઇચ્છા બતાવી છે,

કંટલાંક પ્રાણી અને પક્ષીઓની જાંદગી

મેટું હથ વરસ જીવે છે
 બિલાહી પંદર વરસ જીવે છે.
 ચિંક વીસ વરસ જીવે છે
 લિંટ માળીસ વરસ જીવે છે.
 કુતરો ચૌદ વરસ જીવે છે.
 ખીસકોલી આઠ વરસ જીવે છે.
 બળદ પચીસ વરસ જીવે છે.
 ઘોડો પચીસ વરસ જીવે છે.
 કાચબો એક વરસ જીવે છે
 પોપટ સેવાસો વરસ જીવે છે.
 હાથી વારસો વરસ જીવે છે.

ડૉ. મોહનલાલ પાઠક

ચોપડીઓ કેવી વાંચવી ?

જે ચોપડીની છાપ, કાગળ સારાં ન હોય, હિંમત વધારે લાગતી હોય, જેમાં ગ્રામીણની જાતો હોય; ધર્મરૂં નામ, ઇશ્વરનું નામ લેશ પણ ન હોય; જેમાંથી તમને નવું શીખવાનું ઘોડું પણ ન મળતું હોય; માત્ર કમાવાની જાન-તથી ગમે તેવી ચોપડી લખી-લખાવી પ્રકટ થતી હોય; તેવી ચોપડીઓ કદિ વાંચતા નહિ.

જે ચોપડીની હિંમત વધારે પડતી હોય; છાપેલી હિંમતપર થિફી મારી વધારે પૈસા લેવાતા હોય; છાપેલી હિંમત કરતાં વધુ પૈસા વેચનાર માજતો હોય; તે પુસ્તક ગમે તેટલું સારું હોય છતાં ખરીદતા નહિ ! પણ તેની સામે તમારો વાધો રબુ કર્યો કે “લેખક કે પ્રકાશક વિચાર કરીનેજ તેની હિંમત રાખી છે. તેથી વધારે ગમે નહિ આપીએ” પૈસાના લોભી વેચનારા, પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ચોપડીની જરૂરીયાત અને સરસતાને લીધે વધુ પૈસા માગે તો તે પુસ્તક વિના ચક્ષાવી લેશે વા તમારાં વહિવેની સલાહ લેશે.

તમારું વર્તન, ચારિત્ર્ય, જાણ, મુધરે તેમાં સારું, સસ્તનિ આદર્શ પુસ્તક અવશ્ય વાંચ્યો-ખરીદ્યો.

આ બાબત તમારું દોસ્ત (બાળક) તમને વારંવાર ઉપયોગી સૂચના કરશે, છતાં તમારા વહિવે, વિદ્યાન, શુદ્ધ હૃદયની સલાહ લેશે.

‘ બાળક ’ કાર્યાલય તરફથી ઉપયોગી પુસ્તકોની
સલામત કરીશું.

આસિદો.

બાલમિત્ર (વાર્ષિક લવાજમ રૂ. આર) ચરોતર એન્સુકેશનલ
સોસાયટી આણંદ

બાલજીવન (વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ત્રણ) ચુનીલાલ કુબેરદાસ
આદિ મુંબઈ

પુસ્તકો.

૧ મેવાડ મેમલ બાગ ૧. રૂ. ૨-૦-૦ } શ્રી માણેકલાલ બાઈચંદ
બાગ ૨. રૂ. ૧-૮-૦ } પુનભાઈ શાહ અમદાવાદ
૨ બાળલજ્જન મું. બાગ ૧. રૂ. ૦-૫-૦ } એવિંદલાલ બાલામુંદર દાકર
બાગ ૨. રૂ. ૦-૬-૦ } ચંદુલાલ કશીરામ ડવે. અ.
૩ બાલા ગીત મું. બાગ ૧. રૂ. ૦-૪-૦ } રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.
મુંબઈ

૪ મહિલા મહોદય ૧ રૂ. ૨-૦-૦ આલિશ ખોશીસ બાવનગર
૫ સીતા વનવાસ ૨. રૂ. ૦-૧૦-૦ નવચક્તિ સાહિત્યમંદિર,
ગ્રાધરા

૬ રાષ્ટ્ર ગરબી ૩ રૂ. ૦-૪-૦ ”
૭ રાષ્ટ્ર કીર્તન ૨. રૂ. ૦-૪-૦ ”
૮ હીન્ના હીરા ૩ રૂ. ૧-૪-૦ લાલચંદર કવચજી ભેળી

સૂચના—આમોપયોગી પુસ્તકોની જ નોંધ લેવામાં આવશે. લેખક
કે પ્રકાશક ચોપડી જોઈતી આપશે તો સત્ત્વ તપાસી
અધિગ્રામ આપીશું.

તાંત્રી.

દેશનાં મહાન સ્ત્રી પુરુષો.

શાશ્વતાર્ધ નવરોણ
 લોકમાન્ય દિગ્ગજ
 ગોપાળકૃષ્ણ ગોખલે
 મહામહાજીવી
 શોકતમલી
 લાલા લક્ષ્મણરાય
 દેશબાહુ હામ
 મોતીલાલ નહેરુ
 પંડિત માલવીજી
 સુરોજની નાર્મડુ

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ
 સ્વામી રામતીર્થ
 સ્વામી વિવેકાનંદ
 સ્વામી હયાનંદ
 મહાત્મા ગાંધીજી
 બાબુ અરવિંદચોપ
 કવિ રવિન્દ્રનાથ ટાગોર,
 ડૉ. પ્રફુલ્લચંદ્રગોષ
 પ્રો. જમદગ્નિચંદ્ર ગોષ
 મંજુશક્તિ હાલ

શ્રેષ્ઠ પૂજા.

(બ્રહ્મપુરણ.)

જંગાલને દક્ષિણ કિનારે શ્રીપર્વતની ઉત્તર બાજુએ મહાદેવનું એક મંદિર હતું. સિન્ધુદીપ મુનિના બાપ ‘વેદ’ દર્શાવે ત્યાં જઈ મહાદેવનું પૂજન કરતા પૂજા કરી તેઓ આસ્થા જતા ત્યાર પછી, મહાદેવનો પરમભક્ત એક શિકારી પણ ત્યાં જાવી પૂજા કરતો તેના પુત્રની સામગ્રી બહુ આશ્ચર્યકારક હતી. તે એમ કરતો કે શ્રીપર્વતની નજીકના વનમાં દરરોજ શિકાર કરી બહુ ઘાડી જતો ત્યારે મરેલા પશુ પક્ષીઓ ધનુષ્યપર લટકાવી મહાદેવના મંદિર નજીક આવતો. પશુ-પક્ષીનો જાર મંદિર નજીક મૂકી જંગાલમાંથી મોઢામા બજારી લાવતો અને કોઈ પણ માદનાં શોભા પાઠમાં એક હાથમાં અને બીજા હાથમાં શેડુ માંસ લઈ મંદિરમાં પેસતો.

ચોવીવાર પહેલાજ વેદ મહાદેવની પૂજા કરી ગયો હતો. મહાદેવ ઉપર ચંદાવેલા ચંદન, પુષ્પ, બીલીપત્ર વગેરે વસ્તુઓ મહાદેવના મસ્તકેજ હતી શિકારીએ તે વસ્તુઓ પગવડે ઠેલી હીપી અને મોઢામા ભરેલું પાણી મહાદેવને માથે રેડી સ્નાન કરાવ્યું. તે પછી હાથમાંના પાંદડાં મહાદેવને મસ્તકે મૂકી પૂજન કર્યું અને બોલ્યો કે ‘હે પ્રભુ ! મહારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ.’ એટલી પ્રાર્થના કરી તે મહાદેવને માસનો પ્રસાદ ધરાવતો. શિકારીની પૂજાની

સામગ્રી આશ્ચર્યકારક હોવા છતાં તેના હૃદયમાં મહાદેવ પ્રત્યે બહિષ્કાર અતિશય હતી તે મહાદેવને ઈશ્વરજ્ઞ સમજતો અને તેટલો પ્રેમ કરતો. તેથીજ મહાદેવ ઘણું સંતોષ પામતા એટલુંજ નહિ પણ ત્યાં સુધી તે પૂજા ન કરતાં ત્યાં સુધી મહાદેવને જ્ઞાનંદ થતો નહિ:

વેદ નિત્ય પૂજા કરવા આવતો ત્યારે તેના જોવામાં આવતું કે તેની પૂજન સામગ્રી મહાદેવના માથા પરથી કાઢી દૂર દે દે છે. એ ઉપરથી તેને ઘણું ગુસ્સો ઉપજ્યો. તે વિચારવા લાગ્યો “ હું આવી ખુદશ સામગ્રી વડે, શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે પૂજા કરું છું ત્યારે કયો પાપી માણસ આવીને તે દૂર દે દે છે ? એટલુંજ નહિ પણ ગમે તેના પાંદડા તથા મરેલા પ્રાણીઓનું માંસ અર્પણ કરી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વસ્તુઓ વડે પૂજા કરે છે. એ દુષ્ટને પકડવો જોઈએ અને તેને શિક્ષા કરવીજ જોઈએ. ” એમ કહી તે એક દિવસ ગઢિરમાં સત્પાત્ર રહ્યો.

એટલામાંજ પેલો શિકારી આવી પહોંચ્યો અને તેણે પૂજા કરવાનું શરૂ કર્યું. એટલે મહાદેવજીએ તેને દર્શન કંઈ કંઈ કે “ જરે, શિકારી ! જાને તું આટલો બધો મોઝા કેમ આવ્યો ? તું જત્યાર સુધી આવ્યો નહિ તેથી મૃતને ઘણી ચિંતા થઈ હતી. ” આ સાંભળી વેદને મહાદેવ પર ક્રોધ બઢ્યો, પરંતુ તે વખતે તો તે કાંઈ બોલ્યો નહિ.

શિકારી બધી પૂજા કરી પાલ્યો ગયો ત્યારપછી વેદે મહાદેવને કહ્યું કે. “ મહારાજ ! આ શિકારી રોજ પશુ-પક્ષી મારતો કરે છે, એ મહા પાપી છે, - તેનામાં વિદ્યા-બુદ્ધિ પણ કાંઈ નથી, કંઈ વસ્તુઓ વડે, કયે પ્રકારે

દેવતાઓનું પૂજન કરવું તે પણ તે બાંધતો નથી, એવા પાપીની પૂજાથી તમે સંતોષ પામી તેને દર્શન લીધાં અને હું શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે તમારું પૂજન કરું છું તોપણ તમે કોઈ દિવસ મ્હને એક શબ્દ પણ કહેતા નથી. પ્રભુ ! તમારાં એ આચરણ બહુ આશ્ચર્યકારક છે. તમારું એ કૃત્ય હું કોઈ પણ પ્રકારે સહન કરી શકીશ નહિ. ઠીક, આજે તમને કંઈક શિક્ષા કરીશ એક પત્થર વડે તમારું માથું ભાંગી નાખીશ. ”

વેદના એવા શબ્દો સાંભળી મહાદેવે હચ્ચીને કહ્યું “ વેદ, શાંત થા. તું જાવડી કાલ સુખી થાશ, ત્યાર પછી મહાર્ મ્હારું માથું ભાગવા યોગ્ય જણાવ તો તેમ કરજો. ” એ સમયે વેદે કહ્યું કે : “ ઠીક તેમ કરીશ. ”

ખીજે દિવસે સવારમાં સ્નાન વગેરે કરી વેદ મહાદેવની પૂજા કરવા બેઠો. બેઠલામાં તેણે જોયું કે, મહાદેવના માથાપર એક ગોહાટું શુભડું ચડ્યું છે. તેમાંથી લોહીની ખાસ વહે છે ! એ જોઈ વેદને આશ્ચર્ય ચડ્યું ! તે બોલ્યો “ આ શું ? મહાદેવના માથા પર હું આ શું બેઠું છું ? કાલે બાણે આજે જેવો ભયંકર બનાવ બન્યો ! એમ ન હોય તો આ પ્રમાણે મહાદેવને માથે શુભડું થાય નહિ. ” વેદ કિલગીર બેતો માટી છાણ, કુચ અને અંગાઝગા ભર્ષ આંચો અને તે વડે મહાદેવના માથાપરથી લોહી ધોઈ નાખી પૂજન કર્યું,

આ સમયેજ પેણે ચંકર-ભજત ચિકારી પણ આવી પહોંચ્યો. તેણે મહિરમાં પ્રવેશ કરી સંકર સ્થાને જોયું તેજ

સભે તેનું ગદા ઉતરી ગયું તેને બેઠક ફાળ ચડ્યું ચકરના
માથાપર શુભઠામાંથી નીકળતી દોહીની ધારા જોઈ તેને
જીવ ઊડી ગયો । તેણે ધનુષ્ય નીચે ફેંટી લીધું અને ઘોઠાંક
અણીવાળાં બાણ દ્વાયમાં લઈ તે વડે પોતાના શરીર પર
વા પાડતો બોલ્યો કે : “ હાય । હું જીવતો હોઉં છતાં
મ્હારા શત્રુ સમ્રાજ્યની આવી દુર્દશા, હવે મ્હારે જીવીને
શું કામ છે ?

આ વખતે બક્ષત-શિકારીના શરીરમાંથી અનેક દોહીની
ધારાઓ નીકળતી હતી તે મહાદેવજીના આંખો ઉભો ઉભો
રહતો હતો.

‘બક્ષત-શિકારીનું બાણ દૃત્ય જોઈ મહાદેવને અતિથય
આશ્ચર્ય થયું તેમણે વેદને કહ્યું કે વેદ ! જો આ શિકા
રીની બક્ષિત કેવી છે ? મ્હારું ફાળ જોઈ પોતાના બાણ
સરી નાખવા તત્પર થયો છે. હવે તું જ વિચાર કરી જો કે
હું જો શિકારીની પૂજાથી શા માટે સંતોષ પામું છું ?

મહાદેવના જો શબ્દોથી વેદ મુનિને જ્ઞાન થયું તે
સમજી શક્યા કે “ દેવજ શાસ્ત્ર-વિધિ પ્રમાણે અનેક
વસ્તુઓ વડે પૂજા કરવાથી જ કંઈ ફળ નથી પણ જો પૂજાતમા
શુદ્ધ-બક્ષિત એકનિષ્ઠા હોય, દેવદેવને સાક્ષાત્ ઈશ્વરનું
સ્વરૂપ સમજી તેમના પ્રમાણે અદ્વૈત પ્રેમ હોય તેજ પૂજન
મેષ છે અને તેથી જ દેવતા પ્રસન્ન થાય છે.

હાસ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.

ચતુર વહૂ

એક ગામમા એક માણસને ત્યા તેના દિકરાની નવી વહૂ થોડાક દિવસથી આવેલી હતી. એ વહૂ બહુજ હોશિયાર, હસમુખી અને પ્રથમિબલ હતી અને બધાને એ ગમતી. તેની સાસુ રોજ સવારના રાખવા માટે ઢાળ, બોખા, લોટ, ધી, ગોળ, મસાલો, વિનેરે સીધું કાઢે ત્યારે તે વહૂ કોઈ ન બાલે એમ અંદરથી રોજ એકેક સુઠી અનાજ કાઢી લે અને માળીયામા જઈ ત્યા એક ખાલી કંઠી પડેલી તેમાં સંભાળીને ભરે ચાર પાચ વરસ થઈ ગયા ત્યાંથી વહૂએ આ રિવાજ આજ રાખ્યો. ચાર માંચ વર્ષ એટલે આશરે ૧૫૦૦ થી ૧૬૦૦ ઠંઠાડા અને તેનો અર્થ એ કે ૧૫૦૦ થી ૧૬૦૦ સુઠી અનાજ એકઠું થયેલું.

ઈશ્વરનું કરવું કે એ હેયમા એક વર્ષ મોટો દુકાળ પડ્યો. વરસાદ આવેલો નહિ એટલે દોરડાખરને પણ ત્રાસ અને અનાજપાણીની તંગી એટલે માણસના ત્રાસની પણ વાત કરવાની ન રહી. પેલો માણસ કુટુંબનું પોષણ કેમ કરવું એની ચિંતામા પડ્યો. ઠારણ અનાજના ભાવ એવા સખત હતા કે તેટલા નાણાની એમવાઈ નહોતી. આમ ચિંતામાં તેઓ વખત ગાળતા હતા, ત્યા વહૂએ આવી સાસુને વાત કરી કે બા ! તમે મુંઝારો મા આપણા

માળિયા પડની કાઠીમા ઢાળ્યા, ફાળ વિગેરે નેમુંતું જનાજ
 છે, એ વતી વરસ નવતું જયે. મને કાંતવાની ટેવ છે
 એટલે મેં ચારપાચ વરસમાં થઇને પુષ્કળ સુતર રેટિયાજર
 કાઢી રાખેલું છે તે વણકરને ત્યાં આપીશું એટલે કપડાંની
 ચિંતા પણ ટળી જશે. આમ જનાજ અને કપડાંની
 ચિંતાનો છેડો આવશે અને ભગવાન કાંઈ આવશે વર્ષ
 મેહુલો મોકલ્યા વગર રહેવાનો છે ।

સાસુ સસરા તો વઢૂની ચતુરાઈથી આજના જની
 ગયાં. એક કુળવતી ચતુર વઢૂએ ઘરનું નાક ચૂંકેલું. કરક-
 સર એ આપણા સગા બાઈથી પણ વધારે છે એમ બધી
 છાકસળોળે નાનપણથી જ કરકસરની ટેવ પાડવી નેમીએ.
 તેથી તેમનું જરૂર બહુ થવાનું.

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

ખરે! ત્રેવડ ત્રીજો બાઈ છે ।

“ ગર્વનું પરિણામ ”

રાત્રીનો સમય હતો. જંગલમાં રહેતાં સર્વ ઘાણી પ્રાણીઓ આખા દિવસના તારથી તપેલા હોવાથી રાત્રીના શીતળ પવનમાં પોતાનો શ્વેત જોળવા નીકળી પડ્યા હતાં. એક ‘મમ્મર’ પણ એવી રીતે નીકળી પડ્યો હતો. થોડો સમય તે આમતેમ રખડ્યો. એવામાં એકાએક વનના શ્વેત ‘સિંહ’ ની ગર્જના તેના સાક્ષાત્કારમાં આવી. ‘સિંહ’ પોતાના બેપગની વચ્ચે પુંછડી ઢબાવતો ત્યાં મમ્મર બેઠો હતો. ત્યાં આવી પહોંચ્યો. મમ્મર મગફળીથી એક પાંદડાપર બેસીને ગણ ગણ કરતો હતો. તે સિંહને કહેવા લાગ્યો “ કેમ રે સિંહ ! તારાથી સુપ બેસાતું નથી કે ? નકામાં બરાડા પાડી ત્યાં માટે માત્ર મગજ લખાવે છે ? ”

“ મને આવા હલકટ શબ્દથી બોલાવનાર કોણ છે ! ” એમ વિચાર કરતો સિંહ આંતુબાંતુ એવા લાગ્યો. તેણે શુભ શુભ કરતાં મમ્મર તરફ નજર ફેરવી અને બોલ્યો “ કેમરે મમ્મર ! તેં અત્યારે કોણ અપમાન કર્યું તેનું તેને જ્ઞાન છે કે ? તું કેવું જુદું પ્રાણી ! હું આ વનનો

રાજા અને મારા વચ્ચે તારું આપું વર્તન ! જા, તારા અપરાધ માટે આ વખતે તો હું તને મારી આપું છું, પણ હવે પછી આપણાથી વધિલે હોય તેની સાથે કેમ વર્તવું તે બરાબર ધ્યાનમાં રાખજે. ”

આ સાંભળી મચ્છર હસ્યો અને બોલ્યો, “ તું રાજા હોય તો તારા ઘરનો, મારી આગળ તારું રાજાપણું વ્યવસ્થે નહિ, શું તું રાજા થયો તેથી બીજાં પ્રાણીને દુઃખ આપવાનો તને અધિકાર છે ? ”

સિંહ બોલ્યો, “ અલગત ! રાજાને મરજીમાં આવે તેમ વર્તવાનો હક્ક છે. ગમે તે રસ્તે પ્રજાને દાનમાં રાખવી એ રાજાની દરજ્જા છે. ”

મચ્છરે કહ્યું, “ ખરી વાત છે, પણ એ સિંહરાજ ! જે પેલાના મનપર કાળુ રાખી શકતો નથી, તે પ્રજાના પર કેવી રીતે કાળુ સખી રાખ્ય કરવાનો ? ”

સિંહ બોલ્યો, અને ક્રોધથી બોલ્યો, “ શું મારું અપમાન ! શુષ્ક બેસે છે કે નહિ ? એ હવે એક પણ વધુ શબ્દ બોલ્યો તો તારું બક્ષણ કરીશ અને તને ફરીથી ચેતવણી આપું છું કે હું રાજા છું. મારી મરજીમાં આવશે તેમ કરવાને હું મૂળતઃપણે છું શું તને મારી-શક્તિની ખબર નથી ! માગ્યો અનેક પ્રાણીઓ ત્રાસે છે, તો પછી તું માત્ર કોણ ? ”

મચ્છર બોલ્યો, “ જ્યાં સુધી મારા જેવાં તારાથી ન બચ પામનાર અને સ્પષ્ટ ભાવનારા છે, ત્યાં સુધી તને શાન કોણ કહે ? ”

મચ્છરના આ શબ્દો સિંહને ઘણા લાગ્યા. સિંહે વિચાર, ક્યો કે હવે મારે જોને મારું બળ બતાવવું જોઈએ. “ જો મચ્છર ! હવે હું જોક શબ્દ પણ તારો સાંભળીશ નહિ. જો, તારી છાત્રમા જેટલું જોર છે જોટલુંજ શરિરમાં હોય તો લડવા તૈયાર થા ”

મચ્છર ઘણો જ મુશ્કિતમાલ હતો. તે બહુતો હતો કે અંજબળમા સિંહ લાખો મચ્છરને હઠાવે જોવો છે. પણ મુક્તિ શક્તિને છોડે છે. તે બોલ્યો ‘ જોટલુંજને ! લડવા કોણ ના પાડે છે ! ચાલ હું તૈયાર છું ’

મચ્છરની આ બહાદુરી સિંહ ઘણો જ કોપે ભરાયો. હવે તે મચ્છરને પંજામાં પકડી ચીરી નાંખવા ધસ્યો. પણ મચ્છર તેના પંજામાં આવેજ ચેતો ! મચ્છરે જોક મુક્તિ અભાવી. તે સિંહના જઠરામાં ન સપડાતા નાકમા ધુસ્યો અને સિંહના નાકમા ગુણગુણ અવાજ કરવા લાગ્યો. સિંહ ગભરાયો, અને જમીન પર જાછાડા પછાડા માસ્વા લાગ્યો. મચ્છર છૂટ્યો. સિંહ જેવા બળવાન પ્રાણીની કનેલી કરી. આખરે સિંહને ઘણો દુઃખી કરી મચ્છર તેના નાકમાંથી હડી ગયો.

‘ હું કેટલો બળવાન છું ’ જોમ મચ્છરને જર્વ થયો. તે બાકપર બેસી પોતાની બહાદુરીના ગુણગાન કરવા લાગ્યો. તે અભિમાનથી જોવો તો અમ બન્યો હતો કે પોતાની

આબુબાબુ શું થાય છે તેનું પણ જ્ઞાન તેને ન હતું. તે
 બેઠો હતો તેની નજીક જ ઓઠ કરોળીઓ પોતાનું ઘર
 બનાવતો હતો. તેણે વિચાર્યું કે હવે આજે તૈયાર ખોરાક
 મોકલી આપ્યો છે તો શા માટે છોડી દઉં. મચ્છરશાહ તો
 બહાદુરીના જ્ઞાનમાં ગુલવાન હતા. કરોળીઓએ સમય ન
 ગુમાવતા તરતજ પોતાની બાજમાં મચ્છરને સુપઠાવ્યો. અને
 ભક્ષ કરી ગયો.

બાળકો કેવી ગમ્મત ! સિંહ જેવા બળવાન પ્રાણીની
 જેણે હરકાર ન કરી તે મચ્છરનો ઓઠ કરોળીજાના બીણાં
 તાંતુની બાજમાં નાશ થયો. એ શાનું પરિણામ, તે બાળકો
 તમેજ સમજાવ્યો.

ડૉ. મોહનલાલ જગન્નાથ પાઠક.

વડવાણુ યહેરમા એક નાની કીડી રહેતી હતી. તેણે એક મોટા આખલાને જન્મ આપ્યો. ત્યારે તે મોટો થયો. ત્યારે પોતાના બામની આંખુબાંખુ ૪૦૦, ૫૦૦, બાકે ઉજડ કરવા લાગ્યો. એક વખત વડવાણુથી પોતાની ઠોક લાંબી કરી અમદાવાદમાં માધુબાગને નુકશાન પહોંચાડ્યું. આથી તેના માળીએ બાગમાં તપાસ કરવા રાતવાસો રહેવા માર્ફુ. રાત મોટે ખાવા સાથું લીધું. તેની બીજે તેને રોટલા અને ચીસકાનાં તળેલા બીજાં આખ્યાં. સતે તે ખાટલી પર સૂતો. પેલા સોડે તો ખાટલી સાથે ઉચકીને વડવાણુ પાસેના યોગાવામાં નાખ્યાં.

સવારે તે બગ્યો, તો બેયું તો તેને અચાનક ઉપ-
જ્યો. તેના સાધાનાં બીજા યોગાવાના કિનારા પર વેસયાં
હતાં. તેમણી વેલા ઉખીને ચીસકાં લાગેલા બેયા. “ચીસકાં
બાર હાથનાં અને તેનાં બી તેર હાથનાં.” આ વાતનો
સાર એવોજ છે.

હાલજી કરીને રોટલા તથા ચીસકા ખાઈ બૂખ મટાડી
તેનામાં બે મુસાફર થોડા પર ભેસી ત્યાં આગળથી જતા
હતા, તેઓ આખી રાતના મુસાફરી કરવાથી થાક્યા હતા.
એથી ઉતરીને યોગાવામાં નાહી થોડે ખાવા થોડેથી નીચે

હત્યાં તેમણે એક જમવાના બે પગે બેઠે લોકા બાબ્યા
જણે તે વઠની વઠવાઈ ન હોય. તેમની આખો દુરબીનની
હતી, તેથી જમવાના પગને વઠવાઈ જાણી.

જગલો ઘણા વખતનો ત્યાં બેઠેલો તેથી યાત્રી જયો
હતો. તે જાને ઘોડા સાથે હડયો આં દેખાવ મંદ્રના વિમાન
જેવો જણાતો હતો. મુસાફર પગવારી લોકા લેવા ગયા, પણ
મોડા મળ્યા નહિ તેતો જમવા સહિત સામે માંડે બિના-
રમા પડેલા માળીના પગની ચિરાડમાં પેસી ગયા હતા
ઘોડાની લગામો બહાર હતી મુસાફરો માળી પાસે આઆ.
માળી તો ચુપચ રહ્યો, કેમકે તેને પોતાના પગમા પેસી,
જાણેલો જમલો તથા ઘોડાની ખબર નહોતી. મુસાફરે
લગામ લીધી, તે જેથી તો જાને ઘોડા જમવા સાથે બહાર
નીકળી પડ્યા.

માળીનું મન તો અમઢાવાદમા રાકાયતું. જાણે નીકળતાં
વાર હડી ગયો, તેની પાંખોના જવાજ સાથે માળીનું મન
પણ અમઢાવાદ આવ્યું.

મુસાફરે ઠણું બાઈ તમે તો બહુ જળણ છો, પણ
અમારા ગામના બોધા પડેલ જેવા તો નહીંજ. તમે તેમની
સાથે દુસ્તી કર્યો? માળી બોલ્યો. બાઈ, હું તેમને જોળ-
જતો નથી. જોળજતો હોઈ તેને માફ જોર બતાવું.

એક મુસાફર બોલ્યો બાઈ! ઠાળી તરફનો રસ્તો
પકડો, આ સાંભળી માળીએ પાસે હસતા ઉસેલા બીજા
મુસાફરનું જણું પકડી ખૂબ હસમચાળ્યો. બીજાએ તેને
છાડાવ્યો નહોત, તો તે બિચારો સમસરણ થઈ બેત.

માળી કહેવા લાગ્યો બાઈ ! તમે કહ્યું તેમ કર્યું, હવે
મચાવ શાનો કરો છો ?

મુસાફરે કહે તમે તો હિંદુના સરદાર છો.

માળી હસતો કહે ! ના બાઈ ! હું તો ચુલાનો સર-
દાર છું. આમ કહી તેણે વિદાય લીધી. આમળ ચાલતા
તેને સો ગાઘ ખેંચતો એક માણસ જોયો. માળીએ તેને
કુસ્તી કરવા કહ્યું.

પેલા સામા માણસે જવાળ દીધો, કે આપણી કુસ્તી
એનાર કોઈ માણસ જોઈએ કેમકે હારજીતની ખબર કેમ
પડે ? તે બન્નેએ એક રસ્તે જતી ગોવાળણને કહ્યું. ગોવા-
ળણ પોતાના ધણી માટે શામુ લઈને જતી હતી. તેણે
કહ્યું કે મારે હતાવળ છે તો જોમ કરો કે તમે બન્ને
માંસ બે ખલા પર બેસીને કુસ્તી કરો. હું તમારો પઠછાચો
જોઈ સામુ હશે તે કહીશ. આથી બન્ને જણ ખસે બેસી
લડવા લાગ્યા. લડતાં લડતાં એક જણ તેની હઠીની માટ-
લીમાં પડ્યો. ગોવાળણની વિચારમાં હતી, તેથી લડાઈ
જોવાની વાત મૂલી ગઈ. તેણે જઈને પોતાના ધણીને હઠીને
ચેટલા ખાવા આપ્યા. ખાતા ખાતા પેલા એક જણ તેની
શઢમાં ભરાઈ મર્યા.

ગોવાળે તેમને કઠારા સમજી બહાર નાખી દીધા.
બહાર નીકળ્યા ત્યારે પણ તે બેય લડતા હતા. તેવામાં
ગોવાળે એક આડામાં વાસ લરી મૂક્યું હતું, તે ગાડું એક
સમડી આવી ઉપાડી ગઈ, તે સમડી ફર જતાં, એક રાબાની

કર્ણુ કાશી જવાનું મોકુફ રાખી તે નાયકાને ઘર રહ્યો નાયકાએ તેને ખાવા પીવાની સારી સોંપ કરી આપી.

ખીએ દિવસ થયો ને રાત પડી એટલે નાયકાએ કહ્યું “ મહારાજ, હું આપને મારા હાથે એક કૌળીઓ અન્ન જમાવું તે જમો, તો હું આપને એક હજાર રૂપીઆ આપું. ” પહેલા તો પ્રાણજી ના પાડી, પણ હજાર રૂપીઆનું નામ સાંભળી તેનું મન ઘર્ણુજ લલચાતું. અહીંયાં તેમના બેના સિવાય કોઈએ હતું નહિ. આવો એકાન્ત પ્રસંગ જોઈ આખરે હા ના કરતા તેણે નાયકાનું કહેવું કબુલ રાખ્યું. નાયકાએ એક સુંદર યાળમા રસોઈ કાઢીને હાથમાં એક કૌળીઓ અન્ન લઈ પેલા પ્રાણજીના મોં પાસે ધર્ણુ તે ખાવા બોલ્યો છે એટલામા તો નાયકાએ તેને ગાલ ઉપર એક સજ્જ તમાચો ખેંચી કાઢ્યો. પ્રાણજી તો આ જોઈને હોંઝ ધર્મ જયો, ને તેણે આમ થા માટે કર્ણુ હતું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. તે કઈ પૂછે તે પહેલા તો નાયકા બોલી ઉઠી, “ મહારાજ, હવે આપને બજાર તો પડી હશે કે પાપનો ખાપ લોશ છે, મેં તમને પૈસાની લાલચ દેખાડી તેથી તમારી નાત બંત બૂલી ઈશ્વરનો ડર રાખ્યા સિવાય તમે મારા હાથનું અન્ન ખાવાને તૈયાર થયા હતા. હવે ઘેર જઈ સીને કહેજો કે પાપનો ખાપ લોશ છે, તે મેં બંતે બનું- લગ્યું છે ” પ્રાણજી તો આ જનાવ જોઈ વીલે મોઢ મનમાં નાયકાની ચતુરાઈના વખાણ કરતો કરતો ઘર તરફ પાછો ફર્યો. કહેવત છે કે, “ લોચે લક્ષ્ય બાય, ને લોચ પાપનું મૂળ છે ”

કુમારથી મહોબતસિંહજી (લોકાસર.)

યમરાજની કચેરી.

ગર્હ કાલનો આખો દિવસ મેં બહુ જ વિચાર કરવામાં પસાર કર્યો હતો. રાતના હથ વાગ્યા. પચારીમા પડી ઉઘવાને ઘણું તરફડીયાં માર્યાં, પરંતુ કેમ કરીને મન શાન્ત આવ નહિ, અને ઉઘ આવે નહિ આખરે ઠેકલોય પ્રયત્ન કર્યા પછી મધ્યરાત્રને સુમારે નિદ્રાસ્થિત સહેજ કૂપા કરી. દિવસના યમથી કટાણેલા શરીરના અવયવોને પુરતા આરામની જરૂર હતી. પરંતુ ભમતા ભૂત જેવા માણ અંતઃગ મનને સ્થિર રહેવું કેમ પાડવે ? તેણે તો પોતાનું કામ આણું જ રાખ્યું. હું એક અનેક સ્વપ્નમાં ઘેરાયેલ બંધે હું અંધાનક મોઢો પડયેલ અનેક ઉપચાર કર્યા છતાં શાંતિ નિર્ભૂળ થયો નહિ. મારા મરણકાળ સુમીપ આવ્યો. યમદૂતોના પત્રલાંબા બહુકાર મારા કાનમાં અથડાવા લાગ્યા. મેં ગીતાશ્રમા વાંચેલું કે 'મરતી વખતે માણસની જેવી મતિ હોય તેવી તેની ગતિ થાય' પરંતુ આખો જન્મારો દુરાચરણમા જાળ્યો હોય તેને મરતી વખતે ભગવાનનું નામ ક્યાંથી યાદ આવે ? મેં તો હમણેને પગલે હાથરના અપશાધ-કરેલા તેનો તો વળી મિશ્ર હોય ! પરંતુ મારાથી જે કંઈ ખસબ કામ થએલા તે બધાં બાણીશુણને નહિ પરંતુ મારી નિર્જનતાને લીધે. તેથી યમદૂતોએ આવીને મને અતિશય ત્રાસ આપ્યો નહિ. જેની સુધરવાની તૃત્તિ હોય તેને હાથરને ત્યાં પુરતી તક આપવામાં આવે છે એવું મેં એ દૂતોને મોઢે જ સાંજણ્યું. તેઓ જે વિમાનમા

મેસીને આવ્યા હતા, તેના એક ખૂણામાં મને બેસવાની
 રવા આપી તેઓએ વિમાન ચલાવ્યું. વિવિધ ભવતા
 અનેક અદ્ભુત સ્થળો વટાવી અમે યમપુરીમાં આવી પહોંચ્યા.
 ત્યાંની બહોળાલી બેઠ હું તો ડીંગ થઈ ગયો.
 એક વિશાળ જોરડામાં ત્રીંજાસન ઉપર યમદેવ
 બેઠા હતા. તેમના વદન ઉપર ગંભીરતા અને શાંતિ છવા
 એલા હતા તેમની જમણી બાજુએ મનુષ્યોના પાપપુણ્યનો
 હિત્રાખ રાખનાર ચિત્રગ્રંથ બેઠા હતા. જમણી બાજુની
 હારમાં કેટલાક ઉજળા વર્ણના અને દોમળ દિલના યમદૂતો
 પોતાના પ્રભુની આજ્ઞા હિંકાવવાને તૈયાર થઈ ઉભેલા હતા.
 ત્યારે તેમની સામેની હારમાં કેટલાક સ્ત્રીધી જેવા કાળા,
 બિહામણા, પ્રચંડ આકૃતિવાળા, તરવાર, બરછી વગેરે જુદાં
 જુદાં ભયંકર આયુધો હાથમાં ધારણ કરનાર યમદૂતો પોતાની
 વીજળીના જેવી ઝમ્કતી ચચળ આંખો આમ તેમ ચમ-
 કાવી રહ્યા હતા. મૃત્યુલોકમાંથી આવેલા બધા મનુષ્યોની
 સાથે સાથે મને પણ જોરડાના એક ખૂણામાં બેસાડવામાં
 આવ્યો. બધા પોતપોતાને ઠેકાણે બેસીને જોઈવાઈ ગયા.
 પછી યમદેવતાએ પોતાનું ન્યાય આપવાનું કામ આરંભ્યું.
 પાદડું પડે તો તેની પણ ખબર પડે એવી ગંભીર શાંતિ
 સમગ્રે પથરાઈ ગઈ.

અમારામાંના એક જણને યમદેવે પોતાની પાસે બો-
 લાવ્યો, અને તેની ઉઘટ સુઘટ તપાસ કરવા માગી.

સ૦ તમે ઠાણ છો અને શું ધધો કરો છો ?

જ૦ હું એક વિદ્વાન પઠિત છું; મેં ઘણા શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ
 કર્યો છે, સ્થળે સ્થળ વ્યાખ્યાનો આપી લોકોને સુમા-
 રવાનો ધધો કર્યો છે; લોકોને પ્રેમ અને સ્વાર્થજુના

પાઠ પઠાવ્યા છે, કામ, ક્રોધ, લોભ વગેરે છ ચતુષ્કો
કે જે નરકના દ્વાર છે અને માણસને સન્માર્ગ ઉપ-
રથી જેચી પાઠી કુમાર્ગે લઈ જાય છે તેમનો ત્યાગ
કરવાનું તેમને સમજાવ્યું છે હું એક ઉત્તમ વક્તા
ગણાઉં છું. લોકો પ્રેમથી મારા વ્યાખ્યાનો સાંભળતા,
અને મને હર્ષનાદથી વધાવી લેતા હતા આ રીતે
મેં ઘણા માણસોને સુધાન્વિતો પ્રયત્ન કર્યો છે

સૌ પરંતુ તમારી બધી ચતુરાઈ બીજાને બોધ દેવામાં જ
વપરાઈ ગઈ હોય એમ જણાય છે તમારૂં ખાનગી
જીવન અનેક દોષોથી ભરપૂર છે. તમે તમારા માતા-
પિતાની ઘડપણમાં સેવા કરી નથી જેણે તમને દુઃખ
વેઠી ઉઠેર્યા, બીજા માગી જાણાવ્યા ગણાવ્યા, દેવું
કરી પચાવ્યા, તેમની ઘડપણમાં સાકરી કરવાને બદલે
તમે તો તમારી લાડીને વસાબૂપણેથી ચણગારી, ગાડીમાં
બેસી વાડીમાં ફરવામાં જ તમારું બધું જીવન વીતાવ્યું છે
ગરીબાઈને લીધે તમારા ભાઈના છોકરા મુકારોટલીના
દુકાને બજાવે ટળવળતાં હતા ત્યારે હોટમેમાં ફરી
મોજમજા કરવામાં તમે કંઈ રાખ્યા રાખી નથી.
તમારા દેશના સાખો માણસો અન્નદત્તથી ઊંચા
રહેતાં હતાં ત્યારે તમે તો ફેન્સી કપડા પાછળ
લપલટ ખર્ચ કરતા હતા તમારા ઉપદેશનો કેટલો
અમલ થાય છે તે જોવાની તમે દરકાર કરતા નહિ.
અને માત્ર લોકોની વાહવાહ અને તમારા માનમાં
થતા મેળાવડાઓની જ પરવા રાખતા. તમારું
જમાણસુ શૂન્ય અને ઉધારપાસુ ગળુ બારે છે
બીજાને ઉપદેશ દેવામાં અને સુધારવામાં તમે જેટલી

શક્તિ વેઠકી નાખી તેનો સોમો ભાગ પણ તમારી
જીવને સુધારવા પાછળ જાણ્યો હોત તો પરિણામ
સુંદર આવત. આનો તમે શું જવાબ આપો છો ?
જા. ગાંધી બાળતોનો વિચાર કરવાની મને કુશલ
મળી નહિ. હરવા કરવામાં, મિત્રોને મળવામાં અને
વ્યાખ્યાનો તૈયાર કરી આપવામાં મારો બધો સમય
ચાલ્યો જતો હતો. આત્મસુધારણા શું એની મને
ખબર જ ન પડી.

સ. તો પછી તમારે પાપનું પ્રાપચિત કરવું પડ્યો. ત્યા-
રપછી સુધારવાની તમને બીજી તક આપવામાં
આવ્યો. તમારે બહુવું જોઈતું હતું કે જેણે આત્મ
સેવા કરી નથી તેના સોકસેવા કરવાના સમગ્ર પ્રયત્ન
નિષ્ફળ નીવડે છે. જાણે અબજો કરેલી ભૂલનું પરિ-
ણામ સોમવ્યા સિવાય છુટકો નથી.

ઉપરનું વાક્ય પુરું થતાની સાથે જ ડાબી હારના
ચર્મફોલોએ વીજળી વેગે આવી સુધારક મહાશયને હાથ જાલી
તેમના જીવંતના સર્જને ચોક્કસ તેવે સ્થળે તેમને ઘસડી બધા
ન્યાય દેવતાએ પૂછેલા પ્રશ્નો સામળી હું તો આવોજ
બની ગયો. મારા હાંસલ મગધી બધા એવા સવાલ મને
પૂછવામાં આવે તો શો જવાબ આપવો તેની બારે મુંઝવ-
ણમાં પડ્યો. હવે કોનો વારો આવે છે તેની રાહ એવા
લાગ્યો. જોડવામાં પ્રતિપાળનો એકાંત કાંટો ટીક, ટીક, ટીક
વાગવા લાગ્યો. હું એકદમ ઝબડી ઉઠ્યો, અને—

“ જાગીને જોઈ તો જગત દીસે નહિ,
ઉઘમાં અટપટા ભોજ ભાસે. ”

—સમક્ષીત

સુરજભાઈનું હાર્ય.

૫

ઉનાળો પુરો થવા આવ્યો હતો. ચોમાસાની ચર-
આત થવાનો વખત થયો હતો. તેવા એક દિવસે વરસાદ
ભાઈએ સુરજભાઈને કહ્યું, “ મહેરબાની કરી તમે જવા
રહો કારણ કે આજે તો હું ફરવા જવાનો છું ” આ સા-
ભળી સુરજભાઈએ કહ્યું, “ આવા સુંદર દિવસે મને અહીં-
આંથી જવું ગમતું નથી, માટે હું તો અહીંઆ જ રહે-
વાનો. ” પણ વરસાદભાઈએ કહ્યું, “ હું તો ફક્ત દશ
પંદર મિનિટ રહી પાછો જઈશ ” સુરજભાઈ તો માને જ
નહિ, કારણ કે ખ્રીસ્ટીયા શુદ્ધાળ વગેરે કુદો અને લીલા
પાંદડાંને માન આપવા રહેવાના હતા એટલે વરસાદભાઈને
કહ્યું, “ શત પડે ત્યાં સુધી યાસો પછી ફરવા જાઓ, કારણ
કે શતના હું બંધે દુર ચાલ્યો જઈશ મારી જગો યાગે
ભાઈ શરીકાન્ત અને તારાબેન સાચવશે. તે વખતે રમ-
વાને માટે તમે તમારા વાહનાભાઈને મોકલશે તો કંઈ
વાધો નથી. ”

પણ વરસાદભાઈએ કહ્યું, “ તમે તો બહુ તાપ
પાડો છો, અને તેથી તમને ચાહુનારા દૂર કરમાઈ જઈ
નીચે તુટી પડે છે. માસ પણ નીચુ વળે છે હું જાઉં છું,
તેમને પાછી પીવા બાપી સાન્નાંતાનાં કંઈ છું તમને જો
ખત્રી કરવી હોય તો મોડીક વાર વાહનાભાઈ પાછળ સં-

તાર્ક રહ્યો, અને જુઓ કે હું યોગક વખતમાં રસ્તામાંનો
કાદવ-ઘીચઠ સાફ કરું છું, ઘાસને પાણી પાઈ લીધું બનાવું
છું અને પાકડા તથા છોટવાને પછુ લીલા કરું છું, માટે
મહેરબાની કરી થોડો વખત તો બાંચો જ”

અષાઠ મહિનાની પુનેમને દિવસે આ વાત ચાલતી
હતી. સુરજભાઈ ધણુજ જોસથી પ્રકારવા વરસાદ-
ભાઈથી ન ખમાયું જોટલે રહી પઠવા અને ખાતું ટપ-
કાવ્યા. ખાતું પૃથ્વીપર પઠવા, ઠળી ખીલી કુલ બની,
ઘાઠપર લીલા પાકડા ખાવ્યાં અને ઘાસ ઉંચુ ચર્ચુ

આ બધી લીલા જોઈ સુરજભાઈએ વરસાદભાઈને
કહ્યું, “તમે કહ્યું હતું તે ખરૂ છે.” તેમનાથી સ્ફેજ
હસાઈ ગયું જો જ સુરજભાઈનું હાસ્ય હસી પઠવાથી
તેમના હાથ, કમાન જેવા બન્યા. બાળકો ! તે કમાન તેજ
આપણું ધનુષ.

નિશાળે ગએલા છોકરા ઘેર આવતા હતા તેઓ
ધનુષ જોઈ ધણુ રાજી થયા

સુરજભાઈ પછુ લીલા ઝાઝ, લાગેલાં નદી અને
તળાવ જોઈ હસ્યા, અને પાછો ચિયાળો આવતા પ્રકા-
શવા મંડયા

—હસમુખસાક્ષ કાપડીઆ.

ખેલની લત.

રમણને નાનપણથીજ ખેલ કરવાનો ખુબુ શોખ હતો. તેણે જ્યેઠ બે વખત પોતાના સાર્વજનિકાને તે ખેલ બતાવ્યા હતા. ‘રમણને ખેલ કરતા આવડે છે’ એમ તેા દેની નિશાળના બધા વિદ્યાર્થીઓ કહેતા. ખેલ કરતી વખતે રમણને વાસુદેવ ખુબુ મદદ કરતો હતો, અને તેથી જ વાસુદેવ રમણને વારવાર બહારગામ જઈ એકવાર ખેલ કરવાનું કહ્યા કરતો હતો.

રમણના મામા તેના જામથી ચારેક બાઈ દૂર એક ગામડામા નિશાળના મહેતાજી હતા, અને ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ તથા પોતાના મામા પાસે ખેલ કરી બતાવવાનું રમણને ખુબુ મન હતું. આજે રમણ તેના મામાને ત્યાં આવ્યો ને વાસુદેવને ખેલનો સામાન આપી એક જગાએ બેસવા કહી તે નિશાળમાં દોડી ગયો. અને મામાને કહ્યું, મામાજી, હું આજે મારા ખેલ કરવા આવ્યો છું, રબ્બ આપશે ?

મહેતાજીએ કહ્યું, રમણ, રબ્બ તેા આપું પણ તારા ખેલ કેવા છે તેની કઈ હકીકત તો કહે. રમણે કહ્યું, એ તેા એમ છે કે અમારી નિશાળમા બધા વિદ્યાર્થીઓ બકવાડીઆમા એક વાર લેગા સાય છે ને તે વખતે જેને ખેલ આવડતો હોય તેને ખેલ કમ્પાની અને સાપણ કરવું હોય તેને સાપણ કરવાની રાત ગળે છે એ આ ખેલ

એક બે વખત કરેલા છે. રત્ન આપશે કે નહિ? કહી દેવાથી તો ખેલની મજા જતી રહે, તેથી નહિ કહું.

ના કહેવાથી રમણને રીસ ચડશે, તેથી મહેતાજીએ ધાર્યું કે ખેલ બગડશે તો પશુ અમત તો થશે જ બાપી મામાએ રમણને કહ્યું, બાણાબાઈ, તમારે તમારો ખેલ આજે પાચ વાગે કરવાનો. રમણ ખૂબ રાજી થયો. વિદ્યાર્થીઓને ચાર વાગે રજા મળી. પાચ વાગે ખેલ થવાનો હતો તેથી જમીને તરતજ વિદ્યાર્થીઓ આવી ગયા.

શિઆળાનો વખત હતો, નિશાળની ભીંતની આગળ નાના બે વાંસ રોપી એક લાંબ ચોરસ કોટડી જેવું બનાવેલું હતું નિશાળના ઉપ-શિક્ષકની મહક લઈ રમણે પોતાના મામા ન જાણે તેમ ખેલની ગોઠવણ કરી દીધી હતી. લાંબચોરસ કોટડીના આગળના ભાગમાં બધા વિદ્યાર્થીઓ બેઠવાઈ ગયા. જરા દૂર મહેતાજી સાહેબ તથા ઉપ-શિક્ષક સાહેબ ખુરસી પર બેઠા હતા. જરા જરા અંધારું થવા લાગ્યું અને મામાને ખબર ન પડે તેમ તે કોટડીમાં બેચાર રક્ષાબીજો, ચેડા, સેવ, મમરા, મુલડીઓ, દૂધ, પાણીટ, ચોપડી વગેરે રમણે ગોઠવી દીધાં.

ખેલ શરૂ થયો.

આજલાભાગમાં તોરણની માફક કાળો પડદો લટકતો હતો. આજ સુધી અર્ધ મોટાવા તેમ રમણ ઉસો રહી કહેવા લાગ્યો. જરે, આકાશના દેવો, લાંબા વખતથી હું તમારી કવિતાઓ ગાઉં છું, આજે મારા ભાઈઓની પાસે તમારે બરોસે લેસો રહી હું ફટલાક ખેલ કરવા ધારું છું. મને મહક આપજો.

આમ બોલી તેણે ચરૂ કર્યું, તૈયાર, કાંઈ પોતાની જગા ઉઠે નહિ. આસપાસ બધે દેવોને ચાંદ્રી કરવા મૂકી હતી, એમ કહી પોતાના હાથમાંની એક નાની લાકડી તેણે આમ તેમ ફેરવી તરત જ નિશાળના બારણામાંથી એક કાળી કામળી ચોંટાડી કાઢી પેલી કાટડીમાં પેચી ગયો.

રમણ પર ક્રૂર પડવા લાગ્યાં.

મામાને લાગ્યું કે આ તે શું ? આટલો નાનો છોકરો આવા મંતર બોલે ! આમા કાંઈક જાદુ જણાય છે. પોતાના ઉપ-શિક્ષકને કહ્યું, કેમ મરવાશાઈ, આ તો કંઈક યુબીદાર જણાય છે, મરવાશાઈએ કહ્યું, કેમ નહિ ?

રમણે ચાલુ રાખ્યું:—મારા મંત્રથી આ કાટડીમાં પધારેલા દેવ, દયા કરીને માગુ તે આપ્યા કરજો; વાર ન કરો. જરા વધારે અંધારું ચતાં એક માણે દીવો સામેના કાંઠ પર લટકાવવામાં આવ્યો. રમણે કહ્યું, દેવ, એક કુલડી આપો. આકાશમાંથી એક કાળો હાથ રમણને કુલડી આપવા આવતો દેખાયો. બધા છોકરાઓ છક થઈ ગયા, અને રમણ આટલો બધો હોશિયાર છે તેની અંદર અંદર વાતો કરવા લાગ્યા. રમણે કહ્યું દેવ, કુલડીઓના કાગ :ન હોય, એક બે વધારે આપો. આકાશમાંથી બીજી બે કુલડી રમણને મળી. આમ રમણે એક પછી એક પેંડાની રકાળી, સેવની રકાળી વગેરે માગ્યા જ કર્યું, અને દેવે તેને આપ્યાં જ કર્યું. થોડી વારે રમણે કહ્યું, દેવ, આજે તમે ખૂબ આપ્યું, હવે રજા એક ચોપડી આપો. દેવે અંદરથી ઉંદું ઉંદું કર્યું. રમણે કહ્યું, દેવ એ-

ટલી મહેરબાની કરવી જ પડી, નહિ તો આ છોકરાઓને
નિશાસ લઈ જાયે. દેવે તરત ઘોપડી આપી. રમણે કહ્યું,
આ ઘોપડી રાખવી શેમા ? દેવે તરત પાકીટ આપ્યું.
રમણે કહ્યું, દેવ તમને આજે ખૂબ મહેનત આપી છે, તો
તમે આપેલું તમે જ ખાઓ. એમ કહી બધી રકાબીઓ
પાછી આપી.

જેલ પુરો થયા પહેલા રમણે પોતાની સાકડી આમ-
તેમ અવળી ફેરવી પડીકા સહિત ઠાળી આકૃતિ નિશાળમાં
ઠયારે ગમ્મ તેની કાપીને ખજર ન પડી.

રમણે કહ્યું દેવ, દુનીયામાં છોકરા વાતો કરશે કે
મત્ર ખોટા છે, માટે પડદામાંથી પૃથ્વીમાં પેચી બાંધો.
એમ કહી રમણે બાગળ બાધેલો પડદો ઉઘાડી દીધો.
મહેતાજી અને વિદ્યાર્થીઓની તાબુબીનો પાર રહ્યો નહિ.
પણ મરઘાભાઈએ મહેતાજીનો હાથ જરા ઢાબ્યો. બધા
છોકરા, શાબાશ રમણુલાલ, શાબાશ કહી ઘેર ગયા.

રમણુ મામાને ત્યાં થત રહી બીજે ઢહાટે ઘેર જવા
નીકળ્યો. મરઘાભાઈએ ઠાનમાં કહ્યું, રમણુલાલ, દેવ તો
સ્ત્રી પર મળશે. રમણે સલામ કરી, ને ચાલી નીકળ્યો.

તે દિવસે નિશાળમાં મહેતાજીને મરઘાભાઈએ કંઈક
કહ્યું ને મહેતાજીના હસવાનો પાર રહ્યો નહિ.

સ્ત્રી ચાલતા વાસુદેવને સામાન સહિત ઉભેલો. એઈ
રમણે કહ્યું, કેમ દેવ, કેવો બન્યો આપણો જેલ ?

હરિદત્ત. કું. પાઠક

બાલ વિજ્ઞાન

મહેતાજી—કેમ, બાળકો ! તમે અત્યાર સુધીમાં પૃથ્વીના વિશાળ, ખંડ, દેશ, ઇલાકો, પ્રાત વિગેરે સબધી શીખ્યા હવે જાણે તમારે પૃથ્વી સબધી કંઈક નવીન શીખવાનું છે. “ પૃથ્વી ગોળ છે ” એમ જે હું કહું છું તે તમારા સમજવામા આવતું નથી તમે તેને સપાટ ધારો છો, કાશ્વ કે તમને તમે જ્યાં ઉભા હો ત્યાંથી તેવી લાગે છે પણ ખરેખર તે ગોળ છે, અને તેની સાબિતી માટે કેટલાંક કારણો હમણા હું તમને સમજાવું છે, તે લક્ષ્ય ધર્મ સમજાવો.

(૧) આપણે કોઈ સપાટ પ્રદેશમા જાયવા રહ્યુવાળા પ્રદેશમાં જઈશું તો નજીકના ઝાડ, ગામ વગેરે દેખાય છે, પણ દૂરનાં દેખાતા નથી. આથી કોઈ ઉંચી જગ્યાએ જેવી કે શાહજાહમના રોબના મિનારા જેવી જગ્યાએ ચડી જોઈશું, તો તેથી કાંઈક વધારે દૂરના ઝાડ વિગેરે દેખાશે આથી પણ ઉચ્ચે કોઈ દુબરની ટોચ ઉપર ચડી જોઈશું તો તેથી પણ વધારે દૂર આપણી નજર પહોચશે. જો પૃથ્વી સપાટ હોત તો અધા ઝાડ, ઘર, ગામ વગેરે સાથે દેખાવાં જોઈએ, પણ તે તેવીરીતે દેખાતાનથી. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે પૃથ્વી ગોળ હોવાથી જેમ જેમ આપણે ઉંચા જઈએ છીએ તેમ તેમ આપણી નજર આથી બાધ છે, એટલે દ્રષ્ટિ મર્યાદા લાગી પડતી જાય છે.

(૨) પૃથ્વી સપાટ હોય તો સૂર્ય જ્યાં ગામે એટલે કે આખી પૃથ્વીમાં એકજ વખતે ઊગવો તથા આગમવો એકજો, તેમજ જ્યોત્ષ્ણ પશુ સાથે ચલુ' નેકજો. પણ તેમ થતું નથી. આપણે ત્યાં અમદાવાદમાં જ્યારે બાર વાગ્યા હોય છે એટલે જ્યોત્ષ્ણ હોય ત્યારે કલકત્તામાં એક વાગી ઉપર અઢી મિનિટ થઈ હોય છે મદ્રાસમાં સાડાબાર વાગી અઠધી મીનીટ થઈ હોય છે. આ પ્રમાણે આ ચહેરો પૃથ્વીની વાકાશમાં આવેલા હોઈ વખતમાં ફેર પડે છે. વળી આપણે ત્યાં જ્યારે દિવસ હોય છે, ત્યારે અમેરિકામાં રાત્રિ હોય છે, એથી પણ સાબીત થાય છે, કે અમેરિકા આપણી સાથે સપાટ નથી પણ પૃથ્વીની વાકાશમાં છે.

(૩) આપણે સમુદ્ર ઠાકે જઈ સમુદ્રની સપાટી ઉપર આવતા જતા વહાણોને તપાસીશું તો જણાશે કે આપણી તરફ આવતા ફરના વહાણોનો પ્રથમ વચલા થઈને ટોચનો ભાગ દેખાવો સરૂ થશે, પછી ચઢ દેખાવા માંડશે. પછી વહાણ દેખાશે. અને છેવટે તળીઈ પણ જોવામાં આવશે. આપણી આગળથી જતા વહાણો જોઈશું તો પ્રથમ તેનું તળીઈ દેખાતું બંધ થશે, પછી જેમ વહાણ ફર જશે તેમ વહાણ દેખાતું મટશે. પછી વધારે ફર જતાં ચઢ પણ નહિ દેખાય, અને છેવટે તે તકન નજરમાંથી જતું રહેશે. હવે જો પૃથ્વી સપાટ હોય તો આપણું વહાણ જમે તેટલું ફર જાય તો પણ દેખાતું નેકજો. પણ પૃથ્વીની ગોળાઈને લીધે તેમ થતું નથી તો સમજવાનું કે પૃથ્વી ગોળ છે.

૪. કેટલાએક અગ્રિજ વહાણવટીઓ ચોધ કરવાની ખાતર દરિયાની મુસાફરીએ નીકળેલા, તેમણે એકની એક

દિશા (એટલે કે પૂર્વમાં જતા હોયતો તેજ દિશામાં મુસાફરી કરવાનું અને પશ્ચિમમાં જતા હોય તો તેજ દિશામાં જવાનું) કાવમ રાખી મુસાફરી કરવાથી પાછા પોતાને સ્થાનકે અર્થાત બ્યાથી નીકળેલા ત્યા પાછા આવેલા છે તે પણ આપણને પૃથ્વીની ઓળાઈ માટે ખત્રી આપે છે.

પૃથ્વીની આ ઓળાઈનું માપ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ કરેલું છે, અને તે એટલું મોટું જણાયું છે કે એક કલાકના ત્રીસ મિનિટની ઝડપથી જતી આગગાડી દોઢપણ જગ્યાએ જટકવા વગર પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરે તો તે પ્રદક્ષિણા પૂરી થવાને એક મહિના કરતા વધારે વખત લાગે છે.

મનુ—સાહેબ, આપે પહેલા કારણમાં સપાટ પ્રદેશમાં કે રણવાળા પ્રદેશમાં જઈ જોવાનું કહ્યું, પણ ત્યાં તો વસુંડાં ઝાડો તથા ઘરો અને ગામો એક બીજાની પાછળ આવતા હોવાથી પાછળના એટલે બધા તે રી રીતે દેખાવ ?

મહેતાજી—સલા માણસ, એ ચંકા તને નકામી ઉત્પન્ન થઈ છે, તેમાજ તને ઉચ્ચે જઈ જોવાનું કહ્યું છે તો ત્યાંથી જોતાં ઠાક ઝાડ કે ઘર એક બીજા પાછળ હોઈ થકે નહિ, એટલે બધાં સાથે દેખાવાં જોઈએ.

મનુ—સાહેબ, પણ ઠાકની નજર દુઝી હોય, તો તે ક્યાંથી બધા જોઈ શકે ?

મહેતાજી—અરે મનુ, તેની નજરના પ્રમાણમાં, તે જેમ જેમ ઉચ્ચે જાય તેમ તેમ તેને વધારે દેખામ, અર્થાત

ઉઝા અને ઉઝા જતાં તેની દષ્ટિ મર્યાદા લાંબાય, તો તેણે જાણવું કે પૃથ્વીમાં કાંઈક પ્રજા જોવાઈ હોવાથી ઉઝે ને ઉઝે જતાં નગર દૂર જતી જાય છે

મનુ—સાહેબ, જામે ખીલ કાચુમાં કદ્દું કે આપણે ત્યાં દિવસ હોય છે ત્યારે અમેરિકામાં રાત્રિ હોય છે; જેથી પૃથ્વી ગોળ છે. તો, સાહેબ, તે આપણી નીચે આવેલા હોવાથી ત્યાના લોક પૃથ્વી, ઉપર શી રીતે રહી શકે? એ બધા તો પછી જાય.

મહેતાજી—માર્ગ, એ પ્રશ્ન તને સમજવાને વાર છે પૃથ્વી પોતા ઉપરની બધી વસ્તુને પોતાના મધ્યબિંદુ વરફે અર્થાત્ પોતા વરફ જેથી રાખે છે, જેને ગુરુત્વાકર્ષણ કહે છે; તે અત્યારે વારી સમજમાં આવશે નહિ, અત્યારે તો માત્ર પૃથ્વી ગોળ છે, એ બરાબર સમજાય તો સારું છે.

મનુ—સાહેબ, ચોથા કાચુમાં અંધાર વડાણુવટીઓ તું એકજ દિશામાં મુસાફરી કરવાનું આપે હતું તે શી રીતે થઈ શકતું હશે? હરિઆમા તેવી મુસાફરી કળ્યા આટે જમીન પણ આવે ત્યારે એકજ દિશા તેઓ કર્મ રીતે રાખી શકે?

મહેતાજી—માર્ગ, મનુ, તેવી મુસાફરી હોકાયત્રથી થઈ શકે છે. હોકાયત્રમાની સોય હુમેશા ઉત્તર દક્ષિણ રહ્યા કરે છે હરિઆમા જ્યારે આટે જમીન આવે છે ત્યારે ઘોઠા વખતને માટે દિશા બદલી હંકારે છે પણ પાછા સમુદ્ર આવતા પોતાની મુળ દિશામાંજ વડાણુને હંકારવું શરૂ કરે છે; ને તે પ્રમાણે આખી મુસાફરી પૂરી કરે છે.

હા. મગનલાલ મ. સારઠા.

સીતા સ્વયંવર.

સીતાના સ્વયંવરનો દિવસ આવ્યો. જે વીર, શકરના ધનુષ્યની પ્રત્યષ્ઠા ચલાવશે, તેને સીતા વરશે સ્વયંવરમાં જુદાં જુદાં રાજાના રાજાઓ, રાજપુત્રો, બ્રાહ્મણો, પડિતો, ક્ષત્રિઓ અને સગાં સંબંધી સરાયાં છે. નાગરિકોની સીડ પણ ઓછી નથી. બધા નાહ બેસ રહ્યા છે કે કોણ શિવજીનું ધનુષ્ય ચલાવે છે ? રામ અને લક્ષ્મણ વિદ્યાભિન્નની રાષ્ટ્ર સભા મંડપમાં આવ્યા. બધાઓની નજર તેમના પર પડી. ને દરેકના મનમાં જુદા જુદાં ભાવો પેદા થયા.

રાજા વતકે સપ્તેમ તેમનો સત્કાર કર્યો ને મુનિના ચરણમાં માથું નમાવ્યું. વિદ્યાભિન્ને આશિષ દીધી ને કહ્યું. “ રાજા ! તમે મંડપની રચના ઉત્તમ બનાવરાવી છે. આવી સભા દેવસેકમાં પણ હશે કે કેમ તે સંદેહ નેત્રું છે. ”

રાજાએ સીતાને સભામાં બોલાવી. તે સોજે રાજગૃહ સુધી મંડપમાં આવી. તેને જોતાં બધા ઠરી ગયા. જે શાસા ત્રિલોકમાં પણ ન મળે તે જોવાની કોણ શક્તિ ધરાવે ? સખીઓ મંગલગીત ગાતી હતી. રામનું અસૌકિક રૂપ અને ‘સીતાની સુંદરતા બેઠા બધા વિચારતા કે રાજા પોતા-તાનું વચન તોડી સીતા, રામને પરજાવે તો કેવું સારું ! કોણ બહે શાચી દરેકને મારે એમજ નીકળતું !

૨

રાજાનો દુકમ થતાં ભાદે દરેક રાજાને પ્રજ્ઞામ કરી, રાજા જનકનાં વખાણ કરી તેમના વચનની હકીકત બજાવી. શિવજીનું ધનુષ્ય સભાની મધ્યમાં રાખ્યું હતું. ઘણાના તો જોતો જ દોશ ઉઠી ગયો; અને ઘણા પાસે બેઠા પાછા વળ્યા.

ધણાએ હાથ બાંધી પાછું જોયું. આમ દરેક પાછા પડ્યા.
દોઢ માડીનયો ધનુષ્ય ચડાવી શક્યો નહિ.

આ જોઈ જનકને દુઃખ થયું. માથે હાથ મૂકી બોલ્યા.
“ ભગવાન ! આ શું ? પૃથ્વી નક્કરી થઈ છે ? શું બ્રહ્માએ
સીતાના નસાબમા કુંવાગપણું ચરણયું છે ? બાઈઓ !
તમે પાતપોતાને મેર જાઓ. મારી પુત્રી કુંવારી રહેશે.
મને પક્કી ખાતરી થઈ ચૂકી. હું એક વખત સીધેણું પણ
તોડી માર્કતો જ નથી. એકેડે ! જો હું પહેલેથી જાણતો હોત
કે પૃથ્વી પર દોઢ વીર રહ્યો નથી, તો પછી આપું પણ
લેતે જ શું કરવા ? લેવી મગ્ગરી થાત. હું તો કંઈનો ન
રહ્યો આમ દેડ છે, આમ પુત્રી કુંવારી રહે છે. અરે ! પ્રભુ,
આ સંસ્કાર ક્યાથી ! મારી જુદી બહેર મારી ગઈ હતી,
કે આપુ કંઈ પણ સીધું ? ” આમ બોલતાં બોલતા
ગત રડવા લાગ્યા.

૩

ગતનાં આવાં વચન સાંભળી, સખામાં બેઠેલા સર્વ,
સીતાને જોતાં દુઃખી થયા લાગ્યા. સીતાનો સખીઓ પણ
દિલગીર થઈ. પરંતુ સીતાના મનના ભાવો હતા તેવાજ રહ્યા.
આ બધું જોતાં વીર લક્ષ્મણના હૃદયમાં જનકના મળે
તર પડે લાગ્યા. તેમજુ દોઢથી રામ તરફ જોતાં કહ્યું. “
મારાભાઈ ! હજી બેઠા બેઠા શું સાંભળી રહ્યા છો ! રત્ન-
વંદીની સામે આપુ દોઢ ન બોલી મારે, કે ‘ પૃથ્વી વીરો
વેનાની વડ નઈ છે ’ તમારી રમર જનકરાજ આમ
મોલે તે સાંભળ્યાજ કંઈ છે ! એ સુવર્ણ મારાથી સહેવાતું
નથી. તમારી રમર હોય તો આ જુદું, સહેણું ધનુષ્ય તો
ગીવિસાતમાં છે ? હું શુભેદ પર્વત દશમાદક હાથો લઉં તો !

સીતા સ્વયંવર.

[૪૪૧૧૫]

તમારા પ્રતાપથી આખા યજ્ઞાંડને કાચા થડા પેડે તોડી ના-
ખું ! તો એ શું સમજે છે ? આપ હુકમ કરો કે તરતજ
એ ધનુષ્યને તગણા પેડે ઉપાડી ફેંકી દઉં' એ એમ ન કરી
શકું' તો આજથી હાથમાં ધનુષ્ય પકડવાનું છોડી દઉં છું. ”

લક્ષ્મણની આવી કોચ ભરી વાણી સાંભળી શાંત
રામચંદ્રજીએ તેને ઠડા પાડ્યો. પછી સમયાનુકુળ વિધા-
નિમે શમને કહ્યું. “ ભાઈ' તું દોડ ને ધનુષ્યનો પ્રત્યંચા
થકાવો જનકનું દુઃખ દૂર કર. હું આગિય આપું છું કે તું
સફળ થઈશ. ”

મુનિની આજ્ઞાને આશિય માથે ચકાવી રામ, ધનુષ્ય પાસે
ગયા. આ સૂર્યવંશી સૂર્યજેવા કુમારના ઉતાં સર્વ ઝખ-
વાયા. જેમ સૂર્ય ઉગતાં તારા હુપાય છે. રામે મનમાં ગુરુ
અને માતૃ પિતાને નમન કરી, ધનુષ્ય ઉપાડ્યું વીજળીની
મતિએ રામે ધનુષ્ય ઉપાડી પ્રત્યંચા થકાવી, જે કોઈના
જેવામાં પણ ન આવી. ધનુષ્યના તો એ કડકા થઈ ગયા.
જેથી સર્વને આશ્ચર્ય થયું. ચારે તરફ આનંદ છવાયો.
જનક રાજા, રાણી, ને સીતા ને તો એવો હર્ષ થયો કે
આતકને સ્વાતિતું જળ ન મળ્યું હોય ' સીતાને મેળવવાની
આશાવાળાઓ ઝખવાયા. આ મઘનામાં લક્ષ્મણને જે હર્ષ
થયો તેનું વર્ણન કોણ કરી શકે ?

રાજા જનકના કુળગૌરવ ગતાનંદે રામના ગળામાં વર-
માળ પહેરાવવા સીતાને આજ્ઞા કરી. આ સાંભળી, પ્રેમ
શરમ ને હૃદયની આપદીથી સીતા સખી સાથે રામ પાસે
આવી. ને રામમાતો થોડીવાર ધંરો મઝ બ્યાળે સખીઓએ
વારવાર કહી, તેને આમલુ કરી કે ધીમે ગદી રામના ગળામાં
માળા પહેરાવી દીધી. આનંદનાં ગીત ગવાયા. વાજાંથો

વાગ્યાં. અને સર્વ સીતાના સૌભાગ્ય માટે આશિષ
 કેવા લાગ્યા. સીતા જયનાદ ને આશિષ સીલતી, માતા
 પામે આવી.

આ તરફ દુષ્ટાને દુષ્ટતા સૂચી. જે અર્ધજ થયેલા અને
 પોતાના ગનોરથ ગનમાં સહેલા, તે જનકને ગાળો આપવા
 લાગ્યા. ને લડાઈમાં બન્ને ભાક્યોને જીતવાની માગણી
 કરવા લાગ્યા. પણ તેમને તે મદ ધોડીવારમાં હોય પડી
 ગયેલ જનકરાજના હાથે અને સદ્ગુણની કોધભરી આંખોએ
 તેમને ગર્વહીન કરી નાખ્યા.

આ મુઠાયે મુનિ પરશુરાજ ગદ્ગદોધી બની, લાઠ
 યાગ આંખોથી, તમ જનક સામે આવી ગરજવા લાગ્યા.
 “કેમ મૂર્ખ ! ગામ પૂજ્ય ઉચ્છિદ્રેવ શિવજીવું મનુષ્ય કેવું
 તોડવું ? શિવનો ભક્ત બની આમ કરવાનું તને ઉચિત
 નજીવું ? એ તોડનારને હાથમાં જ બોલાવ, નહિ તો માથ
 આપી તારું સર્વનાશ કરીશ ”

આ પ્રમાણે મુનિને કોધથી પ્રજ્વળતા બેઠ, તથા જન-
 કને ચિંતાતુર બેઠ રામ પામે આંખ્યા. સ્ત્રીઓ તો ગણરાઈ
 ગઈ. નથે હાથ બેઠી મુનિને હથુ. “મહારાજ ! આપ રામ
 પર કેમ કેમ શા ગારે કરો છો ? એ અપરાધ એવેકે કરો
 કે બોલો, શી આજ્ઞા છે ?”

ગગનાં આ વચનથી મુનિનો કોધ શાંત થયો નહિ,
 પરંતુ વૃદ્ધિને પામ્યા તે બોલ્યા. “સેવકનું શું આ દામ
 છે ! જે મનુ જેવું હાથ હોય, એ સેવક કહેવાય જ નહિ.
 શિવજીવું મનુષ્ય તોડનાર ચારો ભાઈ હાથ તોપણ માફ
 નાહ કરી શકું. રામજી ! નથે અહીંથી ચાલ્યા બાંચે.

માને તેના કૃત્તિ' કૃતિ થયાવારો. એ તમે શહેરો તો ખરા
તોષમાં તમે પણ બગી ભરગ થયા

પરશુરામનો આ ક્રોધ લક્ષ્મણથી સહેવાયો નહિ. તે
ચોક્કસ, મહાશય ! અમે બાગપણથી, અત્યારમુથી એવાં
તેલવાં બનુપ્પ તોડી નાખ્યાં ત્યારે તમે કેમ રોકવા
ન શક્યા ? એ આ બનુપ્પમાં આલ્લી બધી મમતા
તમે છે ?

પરશુરામે એથી વધુ ખિન્નકર્તે કહ્યું. અરે દુષ્ક ક્રિયા
માગક ! તને માં સંભાળી બોલતાં નથી આવતું ? તું
તેની સામે બોલે છે ? આ બનુપ્પ બીજાં જેવું સામાન્ય છે ?
બા શંકર ભગવાનનું છે; એ શબ્દ નથી બોલતું ? એ તોડી
કૃત્તિ' તમે અપમાન કર્યું છે, તેને બદલે આપ્યા વિના
તમને છોડનાર નથી.

લક્ષ્મણે મુનિને વધુ સ્ત્રીકવવા કહ્યું. " મુનિશ્વર !
ત્યારે સત્તા પીળા ન થાઓ. ખારી ગણતરીમાં તો બધાં
બનુપ્પ સરખાં છે. પછી આ જુના બનુપ્પમાં એવું તો શું
તર્યું હોતું ! ખાસ મોડા સ્થાનને દાષ ભાગનાં, તે એમને
એમ તુટી ગયું, તેમાં તેમનો શો દોષ ? તેમણે તો નવું
ખાણું હોતું, એ જુનું છે એમ બોલતા હોત તો તેને અડકત
પણ નહિ.

પરશુરામનો ક્રોધ હવે અડકવા નાહ. 'રે દુષ્ક ઠાકમ !
તારી આ બાલ્યાવસ્થા બેઠું દવા આવે છે, નાહ તો આ
કૃત્તિ'થી તારા કંકરે કંકડા કરી નાખત નથી. બોલતો કે 'દુ'
મુનિયોનો જુનો વેરી છું ? શા ખારે ગાજાપાને તારા શબ્દનું
દુષ્ક કેવાં તૈયાર થયા છે ?

સહમજી બોલ્યા:-મહારાજ ! તમે તો બ્રાહ્મણ છો. સડવાનું દાગ તમારું નથી. તે કાનિય જેના આપ દુરખન છે, તે એવાજ હશે. તમે સુધવંશીઓને પીકાસતા નથી ? આવાં કનુષ્યબાજુ ને ફરસીને તો અમે રમકડાં - જાણીએ છીએ. તમે બ્રાહ્મણ છો, તેથી આ સાંભળું છું— સકું છું, કેમકે એ અમારા કુળની રીત છે; “ દેવતા, બ્રાહ્મણ, બાળ અને સજા તેના પર હાથ ઉપાડવો નહિ. કેમકે તે તેમના હાથે હારે, કે મરી જાય તોપણ પાપ છે. ” આમાં અવધિત કશું હોય તો કહ્યા કરો. મેં તો સાંભળ્યું છે કે “ બ્રાહ્મણ માપ કે છે, હાથઆર વાપરતા નથી. ”

આ બધું સાંભળીને પરમુરાગનો ક્રોધ સો જણે વધી ગયો. એવામાં તમે સહમજીને શાંત પાડ્યા ને પોતે હાથ ઝોડી મુનિને કહેવા લાગ્યા “ બ્રહ્મદેવ ! શા ગારે આ બાગક સાથે રોગા બોલો છો ? એના કાંધવા દાંત પણ મૂકાયા નથી. તેના પર આપે ક્રોધ કરવો જોઈએ ? એ આપનો પ્રભાવ અજુતો નથી, તેથી જોગ તેમ બોલવા કરે છે, આપ તો વૃદ્ધ, સાની છો. એથી આપને ઘડિત નથી. આપને ક્ષમા કરવી પડે છે. ”

મુનિની આ વાતોથી મુનિ ઠંડા પડ્યા. પણ સહમજી મનમાં હસ્યા કરતા તે જોઈ કરી ખીજવા. “ જુઓ, તમારો બાઈ કેવો કપડી ને નીચ છે. તમારા જેવો મુશીસ નથી. ” એ જાણતો નથી કે હું યજ્ઞ જેવો છું. એનું મરી સહેદ પણ મન કાળું છે. તમે કહો છો કે તે હજી બાગક છે પણ તે તો કેવો હમમી છે. “ જાણે સોનાના ઘડામાં વિં ભેળું રૂપ ન ભર્યું હોય. ”

એરલાં બે ત્રણ દલાદા લક્ષ્મણે હરી લીધાં. બેથી
 મુનવું મુખ લાલચોળ થઈ ગયું. રામચંદ્ર વારંવાર
 સમજાવવા લાગ્યા પણ પરશુરામે શાંતિ ધારી નહિ. તેમણે
 કહ્યું.—“તમે બન્ને ભાઈ અજાણ છે. તે કડવું કહે ત્યારે
 તું ઉપરથી શાંતિના વચનોથી કાંઈ કે છે તારો ન એનો એકજ
 ખત નહોત, તે તે આવી વાતો કેમ કરતા ? બે હું એકલો
 જાણણુ નથી, મારો ક્રોધ સાક્ષાત અજિ છે, અતે તેમાં
 મેં એકવીસ વખત ક્ષત્રિય સંતાનોની આહુતિ આપી છે.
 તેમાં આ વધારે એમાં માત્ર મું બગડે છે ? તું તારું જણું
 મુઠું વિચારી લે.

આ સાંજળી રમિ કહ્યું.—જમવાન ! આપ આજણુ
 છે, ક્ષત્રિયોના સદા પૂજક છે. તમારી અમારી બરાબરી
 શી ? તમારાં ચરણોની સેવા કરવી એ અમારો ધર્મ છે.
 તમારી સાથે લઠવાનું કમ અમારું નથી “તમારો મૂળ
 અપરાધી તો હું છું. મને જે સજા કરવી હોય તે કરો.
 આ માથું તમને સોંપ્યું છે. શત્રુનો પ્રહાર કરી ક્રોધ
 શાંત પાડો.” આ પ્રમાણે કહી રામે પોતાનું શિર નમાવ્યું.

પરશુરામની ક્રોધરતા રામની નમ્રતા આગળ પરાજ્ય
 પામી. તેમનો ક્રોધ શાંત થઈ બતાવો કે કહ્યું એવું કદ્ય
 હશે જે આવી નમ્રતાથી ન પીગળે ? પરશુરામે કહ્યું.
 “હીક, તું અમારું ધનુષ્ય લઈ તેની પ્રત્યંબા સ્થાવર-હું
 પારી પરીક્ષા લઈશ. બે તેમાં તું પાસ પડશ તો હું સમજી-
 શકે શિવજીનું ધનુષ્ય તેં અજાણે તોડ્યું છે; બે પ્રત્યંબા
 નહિ સ્થાવે તો હું કોઈ રીતે માનનાર નથી.

આમ ઠહી પોતાનું કુતુંબ શમ આગંગ મુખ્ય. સુમે
 ઉઠી પ્રત્યંબા ચકાવી જે જોઈ પરશુરામની ગંદા ખટી નઈ.
 અને સમજ્યા કે શમ ઠોઈ વ્યસાદિક મહાત્મા છે. સારાંસુ
 માણસ નથી. આમ સમજી શમને લોચા ને મુદયથી
 આશિષ દીધી. આગ એકાએક દેશ્કાર જોઈ સભ્ય ગંભીર
 ઠહે જય જયકાર કરવા લાગી । સ્ત્રી-પુરુષ, મગાં-મંબાં
 સર્વના ભયથી કંપતા હવમાં અમૃત રેડાયું. મગજ
 ગીત બવાયાં. ને વધાર્યાં વાજતો વાગવા લાખ્યાં.

સીતાનાં લગ્ન

જનક રાજાએ દૂત માર્ફત રામ સાથે સીતાનાં લગ્નના સુખચાર દશરથ ગદારાજ પર મોકલ્યા. આ સાંભળી દશરથ રાજાને આનંદ થયો. ધાર્મીઓનો હર્ષ તો ગાય નહિ જનકનો પત્ર વારંવાર વાંચતી ને દરખાતી ભસ્ત ગત્રુને આ સગાચાર સાંભળ્યા કે મોરાભાઈને ક્યારે વરરાજા બનેદા. બોઈએ એવી ચપ્પરી થવા લાગી. સ્વયંવરની વાત સાંભળી રાગ પર તેમને અધિકતઃ પ્રેમ ઉપજ્યો. દરેકના મનમાં એજ તાસાવેલી લાગી કે જાન ક્યારે આવે, ને ગગલ વરરાજા બને. આ વધાર્ધ મારા નગરમાં ફેલ ઈ. વાછંત્રો વાગવા સામ્યાં ગીબને મા મચુ' થન ગગચુ' શહેરમાં ઉસવ પળાયે. અયોધ્યાનગરી સ્વર્ગપુરી બની ગઈ દરેક ઘેર મકાન પર ધનપાતકા તોલે જણાયાં. દરેક ઘેર દુભાર દુભાર દિવા પ્રગલ્યા. બ્યાં ને ત્યાં રામ ને સીતાના નામનાં ધવળ ગંગળ ગીતો ગવાયાં. જાણે રામ દરેકના ઘરમાં ન હોય ! દુકને એવોજ આનંદ થતો કે જાણે પાતાના પુત્ર કે ભાઈનાં લગ્ન ન થતાં હોય !

જાન નીકળવાનો દિવસ નક્કી થયો. હાથી રાખગારાયા. પોડા રાખયા. જુદી જુદી જાતનાં વાહન, વઝાબૂત્રુ વગેરે દેશર થવા લાગ્યું. હાથી પોડા પર કાચિયો, પાલખી, મુખપાલમાં પૃદ્ધ અને ઋષિમુનિઓ બેઠા. ભારથારજો પણ સાથે ચાલ્યા. અચ્ચર હંદ બળદને પોડા પર સર્વ સામગ્રી લીધી. દશરથ રાજા પોતાના બે પુત્ર ભસ્ત, રાત્રુને સાથે સ્વયં હાથી ઉપર બેસી જાન લઈ ચાલ્યા. આનંદકારી વાજાં વાગવાથી કાન બહેરા થઈ જતા હોય, હાથી-પોડાના હજુડબુઝવી અને જુગરા-

બધી વદળ ગઈ ંદ્યાં હોય એવો કારણ થતો હતો. |
 દેવના અંગ પર મુદર ચોક્કી રહેલાં ધત્તમપણને અસંક-
 રાતા ચળકારથી આંખોમાં વીજળીના જેવો પ્રકાર પડતો.
 જે ધ્વજા રાજગુરુ વસિંઠ વગવાન બેઠા હતા, તેમાં એવી
 સરસ જમાવટ કરતી, કે દેવગજ દ્વે પસ પાતાના ગુરુ
 બુદ્ધઅપતિને મારે આવા રથની ગાંઠવણ કરી હશે કે તેમ
 તેના સંકેત છે જાનવાના રંગાંગ બોતા એમજ કાસ થતો
 કે જાણે અપોધ્યાગા માર્ક હીન દુઃખી છેજ નહિ દેવને
 લક્ષ્મી પ્રસન્ન છે. એ જાનની ગોલાનું વર્ણન લખવાની
 આપણામા રક્ષિ ડ્યાંધી ?

૨
 જા. અપોધ્યાગી નીકળી. દેહલીક મુસાફરી, ને તેનો
 આનંદ બોગવતી જાન બ્યારે જનકપુરી પહોંચી, ત્યારે
 તેના ગાજાને મારે, અનેક હાથી, ધોડા, રથ, પાવદળ
 સિપાઈ, મેના તંપાક દરી રોનાના કળાઈ, રાનગદીત ઘાંઘીના
 ધાળો વનરે અમુદય પાત્રામાં ખાવાપીવાની સામગ્રી
 મોકલી આપી.

આ પ્રમાણે જનકસાગરે પાતાના રાંગાંધીને,
 અપૂર્વ સ્વાગતથી મોહિત કર્યા. બાદ જાન ગાંધેશમાં પેઠી,
 બ્યા તેમનો ઉતાર આપવામા આવ્યો હતો, ત્યાં ગઈ

જાનીરામાની ગાંઠવણ જોઈ, સર્વ પ્રમન્ન થયા તેમાં
 આશમ ગાંઠે અને દીક્ષાજન કરવાને જુદી જુદી ચીજો
 રાખવામા આવી હતી જાનવાની એવી તો સારવાર ને
 કાગજ રખાઈ, કે તે જોઈ પાતાના ઘરનું મુખપણ બુલી ગયા.

રોગની, મિછાના, ખોરાક, રમતગમતનાં સાધનો,
 વગેરે જોઈ હોમોએ કામું કે ખરેખર આવું મુખ તો કંદ્રલો-
 કમાં પણ સાગ્યે હશે એવું માલુમ પડતું કે જાણે સારી
 ગિદ્દી-ગિદ્દી અપોધ્યા વાગીઓના સ્વાગત મારે જનકપુરીનાં
 આવી વમેલી છે.

પિતાની પદરામણીના સગાચાર બાળી, રામલક્ષ્મણ, વિદ્યામિત્ર સાથે બનીવામે આવ્યા. દશરથે વિદ્યામિત્રના સમાચાર પછી, કેટલા મમયથી યુદ્ધ પડેલા કુત્રોને ઘણા ઉમંગથી પ્રદય સાથે હાથ્યા અને માથા પર હાથ ફેરવતા થત કોઈ આગિય દીધા.

પિતાને મળી, રામલક્ષ્મણ મર્વ જાતયાઓને ગળપા લેમનાં દર્શનથી સર્વને આનંદ થયો. સર્વને મળી ભરત-શત્રુઘ્ન સાથે લમ્, ચારે બાઈ પિતા પાસે આવી બેઠા. તે વખતે એવો ભાસ થતો કે જાણે ઘણા પુણ્યના પ્રતાપથી પર્મ, અર્ધ, કાગ, મોક્ષ એ ચાંચ કંઈ શરીરે પારણ કરી દશરથને પ્રાપ્ત થયા છે.

જન લગ્ન પહેલાં આવી પહોંચી હતી જેથી સર્વ આનંદથી આગવેરા ફરતા, નાગરની યાસા લેતા, જુદી જુદી જાતના આનંદ ઉત્સવની મજા લુગતા અને ગુપ્ત સમુદ્રમાં મોજ ઉડાવતા જનકવામીઆ જાતેયાઓની મુન્દરતા, મુષડતા, રૂપ, લાવણ્ય, રસ્યતા, મોજ્યતા, મૃદુતા, મીઠાશ, નિર્દોષતા વગેરે એક દશરથ રાતની અનહદ પ્રશંસા કરતા હતા.

૩

જેતજેતામાં લગ્નનો દિવસ આવ્યો તે દિવસે ગુરુ શત્રુઘ્નને બોલાવી જનકે કહ્યું-“ મહારાજ ! હવે શો વિશંબ છે ? હવે લગ્નવીધિ થવી જોઈએ. ” ગુરુએ તેવારી કરી. રાખ, મૃદંગ, ટોલ નગારાં વાજતા લા-યાં ગુરુએ ઘાણજોને કમકાંડ પ્રારંભની આજ્ઞા આપી. યજ્ઞના ધુમાળાથી અને ચેદ્ધનિથી વાયુગડગ છવાઈ ગયું. સ્ત્રીઓના ક્રેમગ અને ગંધુર કંઠથી ગવાનાં ગંગા ગીતો કાનગા અમૃત ઝાવતા હતાં.

બાદ ગુરુએ જાતીવામીથી જાતયાઓને બોલાવવા મંત્રીને આજ્ઞા કરી. મંત્રીએ જઈ કહ્યું. “ મહારાજ ! વખત

થયો છે સગન ક્રિયા સગય પાસે આવ્યો છે, આપ સર્વ
મંડપમાં પહોંચો. ”

આ સાંભળી દશરથ રાજા સર્વ માથે આવવા નીક-
ળ્યા. ચારે ભાઈ મુસબજીત મોડા પૂર સવાર થયા. પોતાના
રૂપ વડે દોડાની આંખોને શાંતિ આપતા આવ્યા. તેમની
મુંદરતામાં કામરેવને પણ ગરમાવનાર રામતા રૂપને જોઈ,
સર્વ આશ્ચર્ય પામ્યા.

રામ અને ભસ્તની ગલ્લિ જેવી રથાગતા અને સફળતા તથા
મ મની મુવર્ણ જેવી ગૌર દાન્તિ જોઈ દોણ મુખ
ન થાય ?

જનનું વાજતે ગાજતે આવતું જાણી, જનકની રાણીને
બોલાવી આરતીની તૈયારી કરી. જુદી જુદી જાતની
સગમી મોનાના ધાગમાં સર્વ વરરાજાની આરતી ઉતારવા
રાણી નાઈ રાણીએ પ્રેમવડે વરરાજાની આગતી ઉતારી. તે
વખતે રાગતું મુંદર રૂપ, ગનોહર વેશ જોઈ તેમના હૃદયમાં
અવરુનાય મુખ થયું. તેમણે સીતાના સાગ્યને સહજ
ધન્યવાદ લીધો અને તેમની આંખમાંથી આનંદાશુ નીકળી
પડ્યાં. આરતી પૂરી થતાં, રામ મંડપમાં આવ્યા, તે
વખતે ઘંટ, શંખ, મુદંગ વગેરે તરેહ તરેહનાં વાજંતો
વાજ્યાં. બ્રાહ્મણોએ વેદોચ્ચાર કર્યો. ઓઝોએ મંગલગીત
ગાયાં. તે પ્રમંજે સર્વને અનહદ આનંદ થયો ને જનકના
વેમવની મોહાઈ ગયા સાગ્યા.

૪

મંડપમાં રાવને ઘડિત આસન આપી, વરના પિતા
અને અ ય ગુરુજનની પૂજા કરી આશીર્વાદ લીધો. ત્યાર-
બાદ રાજાએ જગાડીલું વિધિપૂર્વક આદર કર્યું; અર્ધ આપી
ફળ કરી. કન્યાદાન સગય આવતાં રાજાએ સીતાને બોલાવી
મીતા વધુયેગ પારણ કરી, અતુર મુંદર રાહોલીએ સાથે
મંડપમાં આવી સીતા સાહેલીઓના વચમાં એવી શાસતી,

જાણે ખુદ મુંદરતા રૂપ હેઈ મુંદરીઆને પોતાનું રૂપ
ખતાવવા ન આવી હોય !

ત્યારબાદ પુરોહિતે વેદવિધિ અનુસાર સ્વ કાર્ય કરાવ્યું.
જનકરાજાએ રામનાં ચરણ ધોઈ કન્યા-દાન લીધું ! જેમ
દિગ્ગણથે પાર્વતી શિવને આપી, સમુદ્રે લક્ષ્મી નારાયણને
આપી, તેમ જનકે પોતાની પ્રિય પુત્રી ગંગના હાથમાં
સોંપી, ચોપાસથી વેદનાં મુત્રો સભળાયાં. વામ વા-યાં.
પર-કન્યા, ને તેમનાં માતૃપિતા ઉપર અક્ષત પુષ્પ
વંરસ્પાં. આ પ્રગાલે યથાયોગ્ય હનનિધિ પૂર્ણ થયો.

- બાદ જનકરાજાએ પોતાની ત્રણ નાનો પુત્રીઆને
રામજાના ત્રણ નાના ભાઈને આપવાની ઈચ્છા ખતાવી.
જનકરાજાએ તો પોતાના ગતમાં પહેલેથી સંકલ્પ કર્યો હતો;
પરંતુ દશરથ રાજાને આ સંબંધી કંઈ ગમ હતી નહિ.
આ પ્રગાલે આનંદગા આનંદ આનંદની વાત સાંભળી,
દશરથ તો હર્ષમાં પેલા ધર્મ ગયો, અને ઘણી ખુશીથી
તેમાં પોતાની મંમતિ દર્શાવી. લેધી જનકે પોતાની ત્રણ
પુત્રીઓ બોલાવી અને તે શુભકાર્ય તે મંડપમાં 'દિગ્ગણ' સમજાવે,
'માણડવી' ગરતને, અને 'શુતકોત્તિ' રાત્રને
આપી. આ સમયે એવો તો હર્ષનાદ થયો કે પુત્રીથી
આકાશ ગઈ હોય, કન્યાના પિતા-જનકે પહેરામણીમાં
એટલું બધું આપ્યું કે જેના તરફ વરના પિતા-દશરથનું
ધ્યાન સરખું હતું નહિ, તે તો પોતાના પુત્રોને સાચક
વધુઓ ગણી તેજ વિચારમાં તહિસન હતા. તેમણે જે ઠોઝે
લેટલું માણ્યું તેને તેટલું આપ્યું. બાદ મર્ જાતનીવાસે જવા
નીકળ્યા ત્યારે સર્વ જાનેઆઓનો યથાયોગ્ય આદરસહાર
કરી જનક રાજાએ દશરથ રાજાને કહ્યું. "રાજા! આજથી
આજથી હું આપનો એક એવક છું. આપની પ્રાપ્તિમાં
શુભવાન ક્યાં ગાડો આવે કૃપાકરી ગમ કૃપા સાથે જે
સંબંધ બાંધે, તેથી હું મન્ય બન્યો છું ! આથી વિશેષ

હું આપને શું-બેદ કરું ? મારામાં આપને આપવાની શક્તિ નથી તોપણ મેં આજ જે આ દામીઓ આપની મેવામાં આપી છે તેમને પુત્રી જેવી લેખી, તેમનું ઉચ્ચિત લાલન-પાલન કરશો. તેઓને સીધે ઉક્તિય કુળની માન-મર્યાદા વધશે. એવો મને હક વિધાય છે; કેમકે તેમણે સારી રીતે વૃદ્ધકર્પનું ગિફ્ટ પાતાની માતા અને શિશીકાઓ પાસે મેળવ્યું છે અને ગાગુ સસરાની મેવા કરી સ્વામીની છયા સમાન અનુગામિની અને કિંકરી બની સાસરે રહેવાનું જ્ઞાન-ગદ્ગદ બતાવ્યું છે.”

જનક રામના આવાં મધુર વચનોથી સંતુષ્ટ બની ગળામાં ગળું બેઠી દગ્ધ રાજ સર્વ પુત્રો, વધુઓ, સંબંધી ગણજન સાથે જાનીવાસે આવ્યાં.

જાતીવાસે આવ્યા પછી જન્મવાની તૈયારી થવા લાગી. જનક રાજએ, પદ્મલેખી બોજન વ્યવસ્થા કરી મૂકી હતી. જન્મતાં જન્મતાં દરેકના પેટ તો ભરાયાં. ને ઉંચાંત ઇવ પવ્વ તૃપ્ત થયા. રાત્રી થતાં વરવદ્ધનું પ્રથમ મિલન થયું ત્યારે જે કુસવાડીમા પ્રથમ મિલન થતાં પ્રીતિનો લે મરે. રાત્રી થયો હતો તે પૂરે લેસમા આવ્યો. અને બન્ને એક ઉપ થયાં. સીતા લગ્નને ગરમની મારી ગરમતા ચિત્તાકર્ષક રૂપને એકી રંગે એકી રૂઢી અને મનમાં પગ મુખ અનુ-ભવવા લાગી. કરોડો કામને લગ્નવતારે ગરીબની સ્વામ સોભા, લગ્નપ્રસંગનો વરગજનો પોરાક, પિતાગમ, પીળું મેડું જતોઠ, પદોળી છાતી બચ્ચ કપાળ, કમળ જેવી આંખો, નેના પગની વાંકી કમરો નમણું નાક, ગરીબ પરનાં અમૂલ્ય આબુપણ લેતાં મીનગી આંખો થાકી પોતાના આમીની મુર્તિ દેવનુદય ગાળી પ્રદયમાં આપન કરી.

આમ ગર્ભ મીનગી સરસન મુદર પ્રાપ્ત લેઈ, એવું તો મુખ અનુભવ્યું કે જેનું વર્ણન થઈ ગઈ તેમ નથી તેનું મુંદર ઘાટીકું ગની-ગનીરની કોમળતા, તેની પ્રીતિ પવ્વ ઇમા રાનાના પ્રદયને અનિ આનંદ આપવા લાગી જે

ભાવ વડે રામે સીતાને પોતાના દૃઢ્યમાં સ્થાન આપ્યું તે ભાવ જીવન પર્યંત તેઓ ને તેવોજ ગ્યો

અગતાં, સુતાં, સ્વપ્નમાં, મુખમાં, દૃષ્ટમાં, ઘરમાં વનમાં પાસે દુર, ગમેત્યાં રામની આખોમા તે રૂપીની મૂર્તિ હંમેશાં ચિતાએલી રહેતી. ઘણા આનંદ સાથે પ્રથમ મેળાપની મગજ રાત્રી મુખમાં વીતાડી ને મુખમય પ્રભાત થયું.

બીજે દિવસે દુર્ગરથ રાત્રએ જનકની વિદાય માગી; જે આભગતાં તે ઉદાસ થયા તેમણે ધોડા દિવસ વધુ રહેવાને આમદ કર્યો. દુર્ગરથ ના છુડકે ધોડા દિવસ વધારે રહેવું પડ્યું. પોતાના અતિથિ વડે જનક સર્વને મુખ આપતા છેવટે તે દિવસ આવી પહોંચ્યો, જે દે તેમના ઘરમાંથી કન્યાઓને જન્મભરની વિદાય લેવી પડી. આનું પ્રથમ કન્યાનાં ત્રિપુટાં ધવાના કરણે દડડા થઈ જતા હતા; પણ સંસારિક નિયમ, વિધાનાના લેખ. "દિકરી સદાય પિતાના ઘરમાં રહી શકતી નથી." તે તો પારકું ધન છે. ચાર દિવસની પહેાણી છે અનેનું ઘર એ તેનું હંમેશનું રહેણાણ છે. જેવી ઘણી માયા મમતા દત્તાં વિધોગનાં અસત્ય દુઃખ દમાવી માતા-પિતાએ કન્યાઓને વિદાય દીધી જતી વખતે માતા કહેવા લાગી.

પુત્રીઓ! તમે નિજિ કુળની કન્યાઓ છો અને પરમ પ્રતાપી સૂર્યવંતી રાજાને ત્યાં વધુઓ બની જાઓ છો. હંમેશાં આ ઉચ્ચ વચની ગાનમર્યાદા ધ્યાનમાં રાખી તમારી રહેણી દહેણી જાચાવ વિચાર અને શીલ, સ્વશાવ વડે સર્વને પ્રસન્ન કર્યો અને આ લોકમાં મંથર, પરલોકમાં પરમેશ્વર, સ્વર્ગમાં તો પોતાનું સર્વસ્વ સમજાવે આજથી તમારા પિતા રાજા દુર્ગરથ, અને માતાઓ તેમની રાણીઓ છે. તેમની મદાવડે ભક્તિ કરજો તેમની એવા વડે તમને આ લોક-પરલોકમાં મોક્ષ મળશે. આટોટી પાટણી સાથે સંપીને આસજો. એવડોને પણ દરવાં વચન કહેશે નહિ. એવી રીતનાં વર્તન રાખજો કે સર્વ તમ રા પર પ્રેમ રાખે હું આશીર્વાદ આપું છું કે-તમારું શ્રેષ્ઠામ્ય અખંડ રહે.

તમે પતિવ્રતામાં શિરોમણી બનો, માત્ર મહાલક્ષ્મી નહિ-પણ પતિની યથાર્થ સદ્વર્જિ હો

આ પ્રમાણે વારં વાર સર્વ કન્યાઓને ગળે બોલતી સ્નેહ વડે આશીર્વાદ દેતાં વિદાય કરી જે સમયે તે પાસળીમાં બેઠા તે વખતે ગણી પરકાર્થ નીચે પડી. બાણે દશરથ આજ તેનું મર્ત્યુ સુરી લીધું ન હોય! આ ત્યાગ, આ છુટા પડવું, આ વિયોગ, પણ કેવો અદ્ભુત, કેવો મુખ-દુઃખવાળો, કેવો અમૃત-વિષમય અને એ કેવો સારો નરસો છે!!

જનકે પુત્રીઓને વિદાય કરતાં ઘણી બેરો આપી આ પ્રમાણે અલૌકિક કન્યા રત્ન અને અપ્રાપ્ત ધનરત્નને સાથે લઈ દશરથ રાજા અયોધ્યા તરફ ચાલ્યા. જનક કેટલેક દરેક સથે ગયા પછી પાછવળવા વિદાય આગી તે વખતે આકળક આંસુ ઢાળતા દૃષ્ટાંત કરવા લાગ્યા

ધેર આવી જનકે બોલ્યું તો આંગણું મુનું લાગ્યું સર્વ ધામધુગને બદલે માંતિ જનકાર્થ સર્વ શોભા ભક્ત ધર્મ માતા પાછી વિના ગાહણી ગણિ વિના નાગ, જીવવિના દેહ જેવી બની જમીન પર પરકાર્થ પડી છે સંસારના સારા માટે મધ્યરી નિયમાનુસાર એ ત્યગ એક દિવસ પણ દરેક માતૃપિતાને સહન કરવો પડે છે પિતાના ઉજ્જવલ ગુણથી અનુપમ પાતિ વૃત્તથી મનુષ્ય છતાં જે કન્યાઓ દેવીપદ પ્રાપ્ત કરે છે. તેનાં માતૃપિતાનો એ ત્યાગ સદૃશ થાય છે

આમ જનકનું ઘર મનું પડ્યું આમ દશરથનું ઘર ભરાઈ ગયું અયોધ્યામાં આનંદનો સાગર ઉભર્યો સર્વત્ર ધન પાતકા ઉડવા લાગી. અસંખ્ય લોકોનાં યોગાં વર-વધુને બોલા તક્ષસતા રાડતા આવવા લાગ્યાં મંગલગીત ગવાયાં પુત્ર વધુનાં ચંદ્ર જેવા રૂપ જોઈ ગવ અમૃતનો રવાદ લેતાં આનંદ પાગવા લાગ્યાં

જે દિવસથી અયોધ્યામાં ચીતા ને તેની બહેનોનાં પગડો થયાં તે દિવસથી અયોધ્યામાં આનંદ ઉત્સવ શરૂ થયા સર્વત્ર મુખ આનંદ મુખ સંપત્તિ દેખાવા લાગી બાણે સીતાના આવવાનું વખત પ્રકારનાં દુઃખો અયોધ્યા છાંતી નાસી ગયાં ને સર્વત્ર મુખને આનંદ પ્રસરી રહ્યાં.

બાળક

[ત્રિમાસિક]

પુસ્તક ૧.

અપાઠ, ૧૮૭૬.

ભાગ ૩.

૧૫. બોલમા !

બોલમા બોલમા બોલમારે,
રાધાદૃષ્ટુ વિના બીજુ બોલમા-
સાકર ચેલકીનો સ્વાદ તણને,
ઠઠવો લીંબડો ઘોળમારે-રાધા.
ચાંદા સૂરજનું તેજ તણને,
આગીઆ સલાતે પ્રીત જોડમારે-રાધા.
હીરા માણેક ઝવેર તણને,
ઠવિર સંગાથે મણિ તોળમારે-રાધા.
મીસં 'ઠે' પ્રભુ બિરધર નાગર,
શરીર આપ્તુ સમતોલમારે-રાધા.

—મીરાંબાઈ.

૧૬. પ્રભુ બાળક બનાવી દે.

મીઠા બેસો વડી કાણ,
ઠરી ઠંઠ બેઠને આળા,
ગજવવા ગાન આપાળા,
મને બાળક બનાવી દે.

૨.

જગતમા મસ્ત ફરવાને,
નિખાલસ પ્રિત ફરવાને,
દુઃખીના દુઃખ ફરવાને,
પ્રભુ બાળક બનાવી દે.

૩.

અદ્રશ્યે અજ્ઞ સહેવાને,
પડે ને રીર સહેવાને,
નિહર યર્ષ સત્ય સહેવાને,
પ્રભુ બાળક બનાવી દે.

૪.

ભરેલી મતલબી દુનિયા,
રિસેના પ્રેમ ઠીસેના બન્યા,
બધુ સમજાવથી બેવા,
પ્રભુ બાળક બનાવી દે.

—રમણીક મહેતા.

૧૭. મેવલો.

નદીરે સરેવર સુકાઈ ગયારે,
 ગાવહરી દીયેરે શરાપ;
 નાંચેા ધરતીનો ધણી મેવલો રે
 આલી લીલી વાડીઓ સુકાઈ ગઈ રે,
 પખિહા દીયેરે શરાપ.
 નાંચેા ધરતીનો ધણી મેવલો રે.
 બાગ બગીચા સુકાઈ ગયારે,
 માળીડા દીયેરે શરાપ,
 નાંચેા ધરતીનો ધણી મેવલો રે.
 નદીરે સરેવર છલી વળ્યા રે,
 ગાવહરી દીયેરે આશિષ,
 આંચેા માયાળુ મેવલો રે.
 આલી લીલી વાડીઓ લીલી થઈ રે,
 પખિહા દીયેરે આશિષ,
 આંચેા માયાળુ મેવલો રે.
 બાગ બગીચા લીલા થયા રે,
 માળીડા દીયેરે આશિષ,
 આંચેા માયાળુ મેવલો રે.
 સરવે 'તરુવરે લીલાં થયા રે,
 ધરતી પામીરે સતોષ,
 આંચેા માયાળુ મેવલો રે.

—(લોકગીત)

૧૮. “ચહું હું ચહું !”

ૐ

[ચોટક]

૧
કર્મ માતઃ । સમે પ્રસો વંદન હું ।
લગી પ્રેમ પ્રસાદ ચહું હું ચહું ।
ચિત્ત સ્થીર કરી । પ્રભૂ । ધ્યાન ધરી ।
દશમ પ્રતિભા । દિવ્ય ભાવ બરી ।

૨
સિચ્ સ્નેહ સૂષા સ્વ પ્રાણ સમું ।
તવ વિષુ ન જન્ય ઠા મ્હારું કશું ।
બસ । બેઠજ નાચ । તૂહી તૂ બજી ।
કર્મ માતઃ સમે । પ્રસો વંદન હું ।

૩
દીન બાળ ઉરે પ્રભૂ જ્ઞાન બરો ।
મમ દેશ વિષે તમ પ્રેમ કરો ।
મસરાવો વિભૂ કંઈ જ્ઞાન બહું ।
લગી પ્રેમ પ્રસાદ ચહું હું ચહું ।

૪
તમ છાપ યત્ન સુક, જીતુ ચતુ ।
હરો રાષ્ટ્ર દુષ્ટો પ્રભૂ તે ચહું હું ।
તમ કરતા પુરુષ આશ પ્રસો ।
લગી પ્રેમ પ્રસાદ ચહું હું ચહું ।

—“ હૃદયયોગી ”

૧૯. આપને.

૧૯

આપને આપને સારું સમજી મને,
 હે પ્રભુ આજ આખા દિવસમા,
 બાળ મણી વ્હાલ મારા ઉપર આપુને,
 જેથી હું રહું બધા દિવસ સુખમા. ૧
 આપને આપને, જુદા બહુ આપને,
 રાખને રાઈ આ શરીર સારું;
 આપને આપને, સારી મતિ આપને,
 જેથી હું કામ ન કરું નકારું. ૨
 આપને આપને, સદગુણ આપને;
 આપને વળી બહુ શુભ વિચારે;
 આપને આપને આપની ભક્તિને;
 આપને વળી મને સગ સાથે. ૩
 આપને આપને મીઠી વાણી મને,
 ગળેને માઈ મન ખૂબ રાજી;
 સૌનું હું કામ કરું એવું બળ આપને;
 સૌની સેવા કરું જેથી જાણી. ૪
 સૌથી બહુ આપને આપ પ્રભુની કૃપા,
 જેથી મળશે મને ને હું માણું;
 માગું નથી સારું ને તેહ પલ્લ આપને,
 એટલું બોલી હું પાપ લાગુ. ૫

—ઉપેન્દ્ર.

૨૦. સત્ય.

સાચ છે સજ્જનનો શણગાર;

સાચી ઢાનવ દેવ ધનાર.

તુચ્છ દ્રવ્યનો લોભ ગણાયે, સત્યાશ્રય કરતાં.

પાપ વૃત્તિનો નાશ થાય છે, સત્ય શરણ શ્રદ્ધતા—સાચ૦

સાચ છે ધર્મ તથા અવતાર;

સાચ છે પતિત રક્ષણદાર.

સત્ય વચનને ઠર્મ ત્યાગીને, અસત્યાચરણ કરતા.

આઝાદીને ત્યાગી, કઠવા ઝેરી ફળ મળતાં—સાચ૦

સાચ ત્યાં મ્હેર કરે કિસ્તાર;

સાચી સ્વર્ગ રહેજ મળનાર.

સત્યપણથી પ્રથમ વર્તતા, વિવિધ વિષ નહતાં;

પણ અંતે છે વિજય સત્યનો, કીર્તિ અમર વસ્તાં—સાચ૦

સાચી સુખદ થાય સંસાર;

સાચ ત્યાં વરતે જયજયકાર.

હરિશ્ચન્દ્ર સમ સતીમા જનને, કોટિ કદ સાંપડતા;

ધન્યવાદ લાખો છે તેને, અટગ વિશ્વમાં રહેતાં—સાચ૦

‘ નટવરદયામ. ’

૨૧. રીખ.

૨૪

(ઝોટક.)

રીખ આ દિતકારી દીલે ધરજો,
 શિશુ । રીલ તણા ચણુગાર સજો,
 મનના તનના બલવંત રૂજો,
 પ્રિયબાલક ! સત્ય સદા વદજો. ૧

મીઠી ઠાકિલવાળી મુખે ભરુજો,
 સદુમાથી સુધારસને છણુજો;
 ચણુ ચાણુદી ચંચળ યે ચણુજો,
 પ્રિયબાલક ! સત્ય સદા વદજો. ૨

ભની બાંધવ સંપ સદુ સમજો,
 મત ભેદ પરસ્પરના તગજો,
 પિતુમાત શુરુ વચ્ચે નમજો,
 પ્રિય બાલક ! સત્ય સદા વદજો. ૩

દુ.ખી દીન પ્રતિ ઠરુણા ધરજો,
 પ્રભુ ભક્તિ બહી ઉરમાં ભરજો,
 જમના દિનમાં ચિત ચેતવજો,
 પ્રિય બાલક ! સત્ય સદા વદજો. ૪

ચંદ્રકાન્ત સંગળાળ જોખા.

૨૨. અડપલો છવો.

એક અડપલો છોકરો, છવો નેનું નામ;
 અતિશે કરતો અડપલા, જઈ બેસે ને ઠામ.
 કાગળ કા લેખણ છરી, ને ને વસ્તુ બોય,
 કાલે જુગી અડપથી, હીરા જેવી હોય.
 ના ના કહી માને નહિ, કહ્યું ન ધારે કાન,
 એને પણ દિન એકમાં, સર્વ વળી મધ સ્નાન.
 ટાણો ચશ્મા ડાબલી, એલી ચણીયા માળ;
 અતિ આનંદે અડપલે, તે લીધા તલ્લાળ.
 ચશ્મા નાક ચડાવીયા, આડાળાં તે ખૂમ;
 ડાબલી લીધી હંબવા, ધારીને પગ ખૂબ.
 લીધું ન હતું હાકલું, જબરૂ કીધું ભેર,
 ઉઘાડતા તે ઉછળ્યું, દીધો ચોર બકોર.
 આખા મ્હો ઉપર ઉઠી, તેમાથી તપખીર;
 ફા ફા મારે ફાકડો, ધારી ન ચકયો ખીર.
 ચશ્મા નાખ્યા ચોકમા, છી છીં છીંકા ખાય,
 ચાકયો તે પૂ પૂ કરી, છવો ગેતો જાય,
 ચોળે ત્યા તો ચોમલો, આખે અંધો ધાય,
 ટામે દીઠો દીકરો ચશ્મા નાચ ચૂરાય.
 ટામે ડાંગે દઈ કહ્યું, હાથ ને ચર્ક દાણ,
 લાકડાએ લાખનો, છવા ધું તું નાણ.
 ચશ્મા તો વશમાં થયા, કબીએ વાળ્યો દાટ,
 છવે કરીને છવના, ઘડ્યો ન બેવો પાટ.

જાણવા જેવું.

ૐ

વણુકર વિદ્યાર્થી આગ્રમ (અમદાવાદ)

આ સંસ્થા એક વણુકરનામ્ બણા ઉમંગથી ને કાળ-
ભી ચલાવે છે. જાણકો જણવા સામે વણુકરના ધંધાને
લાયક થાય એવા પ્રકારનું શિક્ષણ મળી કાળભૂર્વક
અપાય છે તેની વ્યવસ્થાને કામ ભેઈ ધન્ય ઉચ્ચાર
સહેજે થાય.

કિન્કરગાર્ડન શાળા (વડોદરા)

સેન્દ્રલ લાયબ્રેરીની સામેજ આવેલી એક શાળા
જેવાનો લાભ ભાઈ મજસુદારે આપ્યો. ભેઈ જ્ઞાનંદ થયો.
શુજરાતમાં આદર્શ કેળવણી ને તેમાં પ્રાથમિક કેળવણી સ્ત્રીઓ
મારફત અપાય એ જ લાભદાયી છે. લાયબ્રેરી સંસ્થાતો કિન્ક-
રગાર્ડનમાં એક આદર્શ છે, તે હરેક જાણક વ્યારે વડોદરા
જવાનો લાભ મળે ત્યારે જેવા થકે નહિ

વિદ્યાર્થી યુવક મિત્રમહળ (ભરૂચ)

આ સંસ્થામાં કામ કરનારા વિદ્યાર્થીઓની તાલ જ
યુવકો થયેલાં છે. તેમણે વિદ્યાર્થી વ્યવસ્થામાં જ શરૂ કરેલી
આ સંસ્થા શુજરાતના વિદ્યાર્થીની સેવાનો એક નમુનો
છે. વ્યવસ્થા અને તેમાં આવતા તમામ પત્રો ભેઈ જ્ઞાનંદ
ઉપજો ને એવી સંસ્થાને સ્થાનિક ઉત્તેજન મળે તો
મજૂં થાય.

વૈદિક આશ્રમ (આરંભ)

શ્રી ઉત્તમશમ મહારાજ પ્રાક્ષણના ૪-૫ બાળકોને સંસ્કૃત શિક્ષણ આપી કેળવવાનું કામ કરે છે. એ જ પ્રમાણે બીજા સેવાના અભિલાષીઓ બાળકોને કેળવવાનું કામ કરે તો એક કરતાં અનેકની સેવા થોડા સમયમાં થતી થઈ શકે. મહારાજશ્રીને ધન્યવાદ ।। શ્રીમંતો તેમને મહા કૃત્યેજ

તીથલ (વલ્લભાક પાસે)

આ સ્થળ એક ત્યાજ નિવાસ કરવાનું હરેકને મન થઈ જાય. ત્યાના દરીઆનો દેખાવ, તો ખુદરતી જ્ઞાનંદનું જનહદ જ્ઞાન કરાવે. દરીઆના કિનારા પર વહેતાં પાણીનાં સ્વચ્છ ઘસેલોનો ઉપયોગ કરવાનું મન થઈ જાય તેવું છે. દરીઆની પાસે રહેનારા એવા ઘસેલોનો ઉપયોગ મીઠા તરીકે; જુલાળની દવા તરીકે કરી શકે. માત્ર નીખાવસપણે માનવું છે કે દરીઆ તટે રહેનારા એવા પાણીનો ઉપયોગ કરતા હશે, અથવા તો કરવો જ એકએ. એ એક ખુદરતી બકિસ છે.

હિન્દુ ઓર્થોનેઝ (પરેલ)

શુભચતના હિન્દુ જનાધ્યક્ષમની જ માફક મુબાઈમાં આ સંસ્થા જનાયોની નાથ છે ને જનાયોની કેળવણી, દુનનર, આરિગ્ર વગેરેની ખીલલણીનું કામ કરે છે. વ્યવસ્થા અતિ ઉત્તમ પ્રકારની અને આદર્શ છે. બાળકો મુબાઈ બંધ ત્યારે તે સંસ્થા એવા ચુકતા નહિ મુબાઈ-તજરીના ધનિકો તેને મદદ કરતા આવ્યા છે ને કરશે.

ગોગાલ કૃષ્ણ પ્રસન્નચર્યાશ્રમ (સિદ્ધપુર)

આ સંસ્થા પ્રાણલુ બાળકોને વૈદિક, સંસ્કૃત જ્ઞાન આપવા સાથે ખપ પૂરતી વિદ્યા સંપાદન કરવાના કાર્યમાં અત્યંત જોડાઈ આવે છે. તેમાં ૫૦ વિદ્યાર્થીઓ લાભ લે છે. પરંતુ હજી તેમાં વ્યવસ્થાપૂર્વક બાળકો કેળવાય અને તેમાં તૈયાર થયેલા બાળકો જગતની સેવા કરવામાં મઠે તો યુજનાતને ધણો લાભ જનિધ્યમા થાય.

આ સંસ્થા તરફથી સાથે પ્રસન્નચારી નામનું માસિક નીકળે છે. તેનો લાભ હરેક ગુજરાતી પ્રજા લે, ને આશ્રમને મદદ કરે. સિદ્ધપુરમાં આ એક જોવા જેવી સંસ્થા છે. ને તેમાં હર્ષન લેવા સુક્રુ નહિ .

-સિદ્ધરાજનું જન્મસ્થાન (પાલજીપુર)

કેટલાક સ્થળોએ જ્યાં, તેમાં પાતાળેશ્વર મહા-
દેવ, જ્યાં સિદ્ધરાજનો જન્મ થયેલો આ સ્થાન
જોઈ શકાય તે મહાન સોલકીને યાદ કરી શકાય. પાલ-
જીપુરમાં કુલ જેવા કે ચપો, મોગરો ને જાકુલ ઘણાંજ
ને સાથે થાય છે. જેથી ત્યાં તેલ, ચત્તર ઘણાં ઉંચા મળે
છે. નવાળ સાહેબ પોતાના આ રસીક સ્થાનમાં
શિક્ષણ તરફ જો ધ્યાન આપે, તો અત્યાદે જે પાલજીપુર
છે તે કરતાં સવિશેષ રસિકતા અને મનોહરતાવાળું જણાવા
સિવાય નહિ રહે !

પાલજીપુરના ધનાઢય નૈનો પણ સાહિત્ય ને શિક્ષણના
વિષયમાં ધુમ કરી શકે.

૩

ડુંગર ઉપર હવ બળે નદી કહે પોકાર,
ચતુર હાય તે ચેતે ને બીજા કહે વિચાર.

૪

નારી પણ નિર્બળ નદી કાળી પણ નદી કાલ,
હામાં વસે નદી આપણી ઉત્તર બેનો બાલ.

૫

સર સર કરતો સાપ કામ,
ને ગોળી નેપકું માથું કામ.

૬

ધોળો મરણો લીલી મૂંઝ,
ના બાવટે તો માને પૂજ.

૭

કાકારે મેં કીંતકે લીકું,
બર્ષા તળાવમા રમતું લીકું,
ચાર છે પણ ચરતું નથી,
એ જતાવર મરતું નથી.

૮

કાળી માથ તેલે નદાવ;
શત પડે ને હોરે નાથ.

અંપાદક:-અંબેલાલ સવરામભાઈ દેસાઈ

બાળક કાર્યાલયે બલામણુ કરેલાં પુસ્તકા.

૬. બાળબીવ સંગ્રહ ૦-૧૦-૦ ગ. ભાષ્યદ પૂજાદસ દાદ.
કોમલ
૧૦. રમુકડી બીજ સો વાતો ૧-૪-૦ ગ. હરમોદિદ દા.
કાંઠાવાળા વડોદરા
૧૧. બાળવાર્તા મુખ્યદસા ૨ ૦-૧-૧ ગ. ગિરમલકર બધમ.
ભાવનગર
૧૨. મુક્તિ ૦-૮-૦ મુખ્યર્થ કાશીસ બમદાવાદ.

માસિકપત્રોનો સ્વીકાર.

અકુચ (ભાવનગર) ૨-૮-૦, સ્ત્રી મુખ્યર્થણ (ભાવનગર) ૩-૮-૦;
વિધ્યમોદિત (સુરત) ૩-૦-૦ મોદ માતૃ-ક (મુખ્યર્થ) ૩-૦-૦
પ્રગતિ (સુરત); ભાવસાગર મુખ્યર્થક (અમદાવાદ); સુમાજસેવા (ભાજ);
કાશીવર્ણ (મુખ્યર્થ); કાશીવ વીગ (સુરત) બાલ્યમારી (સિદ્ધપુર) ૩-૦-૦;
કુદિ પ્રકાશ (અમદાવાદ) ૧-૮-૦, દાળાપત્ર (અમદાવાદ) ૧-૦-૦
વાચકમિત્ર (ભાજ), અદિત્ય-બાળી (કચકણ) પ્રગ્રોધ (અમદાવાદ)
શાન્તજીવન (અમદાવાદ) મનુર (અમદાવાદ) સુન્દરી મુખ્યર્થ (અમદાવાદ)
આવૃત્તિ મિત્ર (અમદાવાદ) સાહિત્ય (વડોદરા) પચમદાદ
(મોદરા) - વગેરે:

તંત્રી.

પ્રાણીઓની ખાલી

ૐ

ઠગુતર ધૂ ધૂ કરે છે.
 ઠામઠો ઠા ઠા કરે છે
 ઠાળર ઠલળલ ઠલળલ કરે છે
 ઘકલી ચકચક કરે છે.
 ઠાયલ કુલ કુલ કરે છે.
 ઠીઠી ઠી ઠી ઠી કરે છે.
 પાપટ પટે છે.
 બપૈયો પિપુપિયુ કરે છે
 માર મેળાઓ મેળાઓ કરે છે.
 હોલો મુમુમુ કરે છે.
 હેલો હરાલ હરાલ કરે છે.
 હેલર મુ મુ કરે છે.
 સાપ કુક્કાઠા મારે છે.
 બિલાડી મિંચાલ મિંચાલ કરે છે.
 કુતરો ભસે છે.
 બકરી બે બે કરે છે.
 ગાય લોભરે છે.
 લેસ મ્લુલે છે.
 ગધેડું ભૂલે છે.
 વાઘ દલુલુલે છે
 સિંહ ગરબે છે
 છંટ ગાંગરે છે

સાપ ગયાને લીસોટા રહ્યા.

(ઉપવીત)

જાને હર્ષદ પરાદીયે પાય વાગે દહી, શ્યાવાદિ
ક્રિયાઓથી પરવારી, સૂર્યોદય પહેલાજ નાહી ધોષ શુદ્ધ
થયે હતો. તેનો જ્ઞાનદં બાણે દૃઢ્યમા માતો ન હોય તેમ
તેના હાસ્યદ્રાશ વારંવાર બહાર આવતો હતો. 'કરાવેલી
મુદતે શ્રી ન ભસ્વાથી જેમ વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી દંડ સાથે
હી વસુલ કરવામા આવે છે 'તેમ યોગ્ય જવસરે ન થઈ
ચક્રેલા નામ કરણાદિ સંસ્કારો દંડ તરીકે વધુ હક્ષિણા
મુકાવી, અથ ઠાલેજ બેરહેવે સમાપ્ત થયા હતા. ઉપવીત પણ
બી ધામધુમથી દેવાઈ ગયું હતું. જાને સમાવર્તનનો એટલે
લોક જાપામા બોલીએ તો બડવો વળાવવાનો સંસ્કાર નવ
વાગ્યા પછી આટોપી લેવાનો હતો.

આપણે હિંદુ લોકો ધર્મને જીવનમા પ્રભુ ઉચ્ચ
સ્થાન આપતા આવ્યા છીએ, આપણા વ્યવહારની ઠોડીપણ
ક્રિયા એવી નહિ હોય કે જેમા ઠોડીપણ પ્રકારના ધાર્મિક
વિધિ વિધાનને સ્થાન ન હોય. જન્મથી મારણી મૃત્યુ
પર્યંત દરેકને સોળ સંસ્કારો મારક્તતનમનની શુદ્ધિ મેળ-
વવાની હોય છે. દરેક વિધિનો મૂળ હૃદય મનુષ્યના મનને
આરસી જેવું સ્વચ્છ બનાવી, તેમા ધર્મ અને પવિત્રતાની
જાણ પાડવાનો હોય છે. પરંતુ આજકાલ આપણે મૂળ
જ્ઞાને વિસારે મૂકી બહારની ધામધુમ ક્રિયા નિશ્ચય લક્ષ

આપતા થયા છીએ. બહુ કવિ નરસિંહ મહેતાના શબ્દોમાં
 કહીએ તો ' વાહુલા મેલી તુષને વગગી રહીએ છીએ ' ને
 એમ ઠાલા મોચાથી બૂળ સાગવાનો મિથ્યા પ્રયાસ કરી
 ઉપહાસને પાત્ર થઇએ છીએ.

આપણા હર્ષદેની બાબતમાં પણ મૂલ્ય સમન્વયા વિનાજ
 ગીતોના હર્ષનાદ અને વાણનાં ગઠગઠાટ વચ્ચે ઉપવીત
 સુધીના બધા સંસ્કાર તો સમાપ્ત થયા; પરંતુ આજનો
 સમાવર્તનનો વિધિ તો દરેક સહુકમને હિંદુ સમાજની
 પદ્ધતીની પનાકાપ્પા સૂચવનારો થઇ પરંતુ એમાં બીજકુલ
 સથપ નથી.

નવ વાગે બઠવે વગાવવાનો હોવાથી સપગા મહેમા
 નોને તે પહેલાજ હાજર થવા વિનતિ કરવામાં આવી હતી.
 હર્ષદેના પિતા પ્રમોદરાય પોતાને એક સુસ્ત અસહકારી
 ગણાવે છે. સ્વદેશી ચગવગ પ્રત્યે એમને અગ્રાધ પ્રેમ છે;
 અને ખાદીથીજ હિંદુસ્તાનની ગરીબાઈ નાબુદ કરી શકાયે;
 વધા એડુતોની સ્થિતિ સુધરશે એવી એમની ધોષપ્ર મા-
 ન્યતા છે તેથી સમારણ વળતે દરેક મહેમાનને શુદ્ધ
 ખાદીના પોષાકમાં રધારવા વિનતિ કરવામાં આવી હતી.
 હર્ષદે પણ નમ્રથી ચિખ મુખી જગલાની પાળ જેવી પો
 એલી ગુજ્ર ખાદીના વજ્રો પરિધાન દર્શા હતા. પુરૂષ વર્ગમાં
 ધજ્જા રેશ દાઢે તો કેટલાક લોક લાજને લીધે સ્વદેશી
 વજ્રો પહેરી હાજર થયા હતા; પરંતુ હિંદુ ધર્મના અને
 આચાર વિચારોના પહેરગીર અબાલી લક્ષનાઓ તો બહે
 હજી પોતાની અને દેશની પતિન જ્ઞાનો પુરેપુરે અપાસ

ન આચ્યો હોય તેમ બારીક અને નવરંગી ફેન્સી વસ્ત્રો પહેરી મહાસલી હતી, અને દેશદાઝથી ઉશરાઈ જતા હુલ્લવાળી કોઈ આઈ લલનાની ખાલીની સાદી સાડી નેઈ પોતાનો અલગમે નાક ફૂલાવી પ્રદર્શિત કરતી હતી.

બરાબર સાડાનવ વાગે વાજતે બાજતે બધા ગારાને પકડે આવી પહેલેથી પૂજા વિધિ પરિપૂર્ણ થયા પછી હર્ષદ ગુરૂને ઘેર જવા તૈયાર થયો. પરંતુ ગુરૂકુલમાં પ્રસન્ન થઈ પાળી વિદ્યા સંપાદન કરવાના અયોગ્ય કામમાંથી પાછો વાળવા માટે જ જલ્દી પગેપકાર જુદીથી પધાર્યા હોય તેવા હર્ષદના માગા મધવનરાય પોતાનો દેશની હુપટો કેડે બાંધી, એક નાસી જતા ઘોરને પકડવા કોઈ સિપાઈ ઠટિ-બદ્ધ થાય તેમ તૈયાર થયા.

પ્રાચીન કાળમાં ઉપવીત આખ્યા પછી દરેક િજ એટલે પ્રાણજ્ઞ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય બાળકને ગુરૂને ત્યાં અભ્યાસ માટે મોકલતા. ત્યાં તે યથાશક્તિ આઠ, બે, ચોવીસ, કે અઠતાલીસ વર્ષ સુધી રહી, એકાગ્રચિત્તે શાસ્ત્રોનું સાંભોષાંગ અવલોકન કરતો. બિદ્યા માગી લાવી તેમાંથી પોતાનો અને ગુરૂનો નિર્વાહ ચલાવતો, આહાર વિહારના બધા નિયમો તેને સંપૂર્ણ રીતે પાળવા પડતા; અને તેથી પોતાના મન અને ઈન્દ્રિયોને સયમમાં રાખવાનું પુરતું આ ભજન તે ફળવતો. મન, વચન, કર્મથી નૈઋતિક પ્રસન્ન થઈ પાળી પોતાના શરીરને વજ્ર જેવું દઢ બનાવતો; અને મવજ, મનન, અને નિદિધ્યાસ દ્વારા હૃદય તથા જુદીને યોગ્ય પ્રમાણમાં ખીલવી, આત્મા પરમાત્માની એકતાનું જ્ઞાન પામી; પોતાનો અમૃત મનુષ્ય જન્મ સફળ કરતો.

આ પ્રાચીન પ્રજાસિનાં હાથે તો સ્વાન આલવાં પણ
 દુષ્કર થઈ ગયાં છે આપણી આશ્રમ વ્યવસ્થા તુટી ગઈ છે,
 વર્ણવ્યવસ્થાનો પાયો ટકામળી ગયો છે. બધી પ્રાચીન
 સંસ્થાઓ અત્યારે દુર્લ્ભ જોખા થઈ પડી છે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ
 કે જે દલન રૂપી ઈમારતનો પાયો છે; સર્વ આશ્રમોનો
 આધાર છે, જિજ્ઞાસાની ખાણ છે; જ્ઞાનનો ભંડાર છે; અને
 સર્ગની દીકરી છે, તેનો આપણા સમાજમાંથી સમૂળનો
 ઉત્થેહ થઈ ગયો છે. અને 'જે માત્ર બ્રહ્મચર્યનું મહાત્મ્ય
 વિસ્મરી બાંધે તે માતલિન વિનાશના ખાડામાં વધુને વધુ
 ડુબતી બાંધ એમા સંશય પણ થોડો હોઈ શકે ?' જેવી પ્રજા
 નિર્માણ શરીરવાળી; નિસ્તેજ અને નિષ્પ્રાણ બને છે તેનાં
 કરેલા કાર્યનું ફળ માત્ર જ છે. કર્મનો કાર્યદો અબજ છે
 છે. 'વાવે તેણું લણે ને કરે તેણું પામે.' 'જેવી કરણી તેવી
 પાર ઉતરણી.'

પરંતુ પચીસ રૂપીઆની લાલચ આપી સ્વવનરાય
 હર્ષદને ઘેર ગનારી લાગ્યા. શુક શુદ્ધને ત્યાં રહ્યા ને હર્ષ-
 દભાઈ માર્ગમાજ શુદ્ધ કુલવાસ પુરો કરી, લખને રાટે
 લાલકે ઠરી પાછા આવ્યા. જે વ્યાર માસુરાંજ કોઈ સાશ
 ફેરની કન્યા સાથે હર્ષદને લગ્ન ગાઠધી જોડવામાં આવ્યો.
 પંચ મનને પુરસ્ક્રમી જીજ્ઞાસાની તક મળવા પહેલાંજ, કુમળી
 અવસ્થામાં જે આશ્રમનો બોલો પોતાના વહાલા પુત્ર ઉપર
 લાકવાનુ પ્રમોદરાય જિવા ચિહ્નને ગણાતા ચુદરચને પણ
 અનુચિત ન લાગ્યું ! ધન્ય છે કાળ ! તારી જલિહાવીને !

ગમગીન—

“ અસંતોષી ગધેડા ”

એક મહાત્મા ને ત્યાં એક ગધેડા હોતો. માળી દરરોજ સવારમાં બાજમાથી વેંગણ હિતારી, ગધેડાની પીઠ પર લાધી, બગીચામાં લઈ જતો, અને ત્યાંથી આવી તેને છુટો કરવા છોડી દેતો. આણું નહિવું કામ પણ ગધેડાને શારે લાગતું, તેથી તે હંમેશા ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરતો કે ‘ મને કેઈ બીજો ઠેકાણો મોકલે ’ આખરે ઇશ્વરે તેની બંધિત ધ્યાનમાં લીધી.

એક પરચરના વેપારીએ આ ગધેડા માળી પાસેથી ખરીદી લીધો. આ નવા શેઠને ત્યાંનો બાર ઉચકતા તે મહેલે દિવસેજ ઠંટાળી ગયો. તેણે ફરીથી પરમેશ્વર પાસે બીજી જગ્યાની માંગણી કરી. હવે તેને લોખંઠની ખાણમાં જગ્યા મળી. અહીંનું કામ ભેટાં જ તે થરથરી ગયો અને પરમેશ્વરને આજીજી કરી કહેવા લાગ્યો ‘ હે પ્રભુ ! મને યારી અસહ્ય જગ્યાએજ પાછો મોકલી આપવાનો મહેરગાની કર ’

બાળકો ! જે માણસ સંતોષ નથી રાખતો તેની હજી અધિકારતા જેવી જ થાય છે. આપણામાં કહેવત છે કે ‘ સંતોષી નર સદા સુખી ’ માટે હંમેશા આપણને જે મળતું હોય તેમાંજ સંતોષ રાખવો. વધુ મેળવવાની આશામાં અસંતોષી પોતાની પાસે હોય તે પણ ગુમારી દે છે.

હા. મોહનલાલ પાઠક.

શું કંજુસનું ધન કાંકરા ?

રામપુર ગામમા ખરે બપોરે એક ચૌહ વર્ષની બા-
ળાની પથારી પાસે એક વીસ વર્ષનો તરુણ જુવાન બેઠો
બેઠો નિસાસા નાખી રહ્યો હતો. બપોરનો વખત હતો,
અને ઉન્હાળાનો હદાડો, એટલે જે સમાનક તાપ પડતો
હતો તેનું વર્ણન થઈ શકે એમ નહોતું. આ ગામમાં સૌથી
મોટો ત્રાસ એ હતો કે પાણી બિલકુલ મળી શકતું નહોતું.
માઠમાં વહેલે મળતું ગામના પાકરે આવેલા કુવામા ખુશ
મહેનત કરે ત્યારે અર્ધો ઘડો પાણી મળતું અને એટલા
પાણીને માટે પણ બારે તકરાર થાય ત્યારે માઠમાં
પાણી આવે.

જે બાળા પથારીમા પડી હતી તેને કોઝળીયાનો
[કાલેરાનો] સચકર રોગ લાગુ પડેલો હતો અને સવારમાં
તેની સારવાર કરવાને શિકારી જવાથી તેની નજીક બેઠેલા
તેના બાઈને પાણી લેવા જવા બિલકુલ વખત ન મળ્યો.
માઠમાં કાલાવાલા કરી ૨-૩ ઘેરથી ચાંચળું ચામળું પાણી
ઉઘરાવી અર્ધો ખ્યાલો પાણી તેણે એકઠું કરેલું હતું પણ
કોઝળીયાની ચઢામારીથી પીડાના દરમિયાને પુષ્કળ પાણી એ
ઈએ છીએ એ વાત બાળકે બલુતા હોવા ભેદ્યે

ઉપર પાણી વગર તે જુવાનની ખેડનનો ટાવળાટ
કરતા કરતા પ્રાણ મર્યો. આ કથાજનક દેખાવે એમ બાઈને
આખમા આંધુની ધાન આપી, તેને આ ખેડન વગર બીજી

કાંઈ સચું બહાણું નહોતું, એટલે સંસારમા તે એકલો પડ્યો. પોતાની બહેનના જીવને રાહત આપવા પાણી મેગવવાને તે પેલાનો જીવ આપવા તૈયાર હતો. પણ જગત્મા એવી વણી વરતુઓ છે કે 'જે પૈત્રાથી પણ અમુક સભેગોમા મેગવી શકાતી નથી.

પોતાની બહેનને અભિલાષ કરી જરૂરી ઉત્તરક્રિયાઓ કરી તે જીવાન એક પરદેશીની નોકરીમા આદ્રિકા ચાલ્યો ગયો.

* * * * *

આશરે ૪૦ વર્ષ એ વાતને વીતી ગયા. ગામપુરમા ઉદ્ધવા ૧-૨ મહિનાથી એક ઠાસો આવ્યો છે એ ઠાસો તેજ ઉપરની છોકરીનો સાબ. ૪૦ વર્ષ રહીને તે આજે પોતાનું જૂનું ઘરં ઉઘાડી તેમા એકઠો રહેવા લાગ્યો છે. લોકો કહેતા કે તેની પાસે એટલું નાણું છે કે તેનો સુખાર નથી. આમ છતાં તે હલકામાં હલકો ખોરાક ખાતો અને તદ્દન ચીથળે હાલ સ્થિતિમાં રહેતો. તેને આગળ એક દોડીવાનું પણ હાન નહોતું યતું ધર્માદામા એક કાઠી પણ તેણે કાંઈને આપી હોય એમ કાંઈને યાદ નહોતું, આખાપ આમમાં તે 'કંબુસ કાકો' નામે જાણખાતો. જરૂરના પ્રસંગે તે બહાર નીકળતો ત્યારે ગામના છોકરા તેને 'કંબુસ કાકો' કહીને ચીડવતા. તેની પાછળ ધૂળ ને કાકરા ઉછાળતા, અને ઠાસાને તે કઠાય વાજતા પણ ખરા ઠાસો કદી છોકરાપર કે કાંઈ ઉપર પણ ગુસ્સે નહોતો યતો. જે અપમાન તેનું યતું તે, તે મુગે મ્હોએ સહી લેતો.

બીજા ૮ થી ૧૦ વર્ષ એમને એમ વીતી ગયા. હજી ગામપુરમાં પાણીની સરંકર વિદ્રમ્બજી એરીને એરી ૪

હતી આખરે એક દિવસે પેલો ઠાસો ઓચિંતો મજબૂત પામ્યો. ગામમાં કાંઈએ એની હયાત ખાખી. એક 'મજબૂત' સુસ મરી ગયો તો બોલો થયો' એમ લોકે માન્યું. ઠાસાના તેરમાની કિંમત મુંબઈથી ઠાસાના વહીવે બાવીને કરી. બીજે દિવસે ગામલોકને એકઠા કરી વસીવે ઠાસાનું વીલ [મૃત્યુ પત્ર] વાંચી સંભળાવ્યું. પચાસ વર્ષની અતિથય સંખત મહેનત કરી પોતાની બુદ્ધિબળે ને પ્રમાણિતાએ ઠાસાએ અગરે દોઢ લાખની પૂછ એકઠી કરી હતી અને તે તમામ તેણે રામપુર ગામમાં પાણીની ટાંકીઓ [વૉટર વર્ક્સ] કરવા માટે ગામના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોની એક સમિતિ નીમી અરકારને સોંપવા કરમાવ્યું હતું.

ઉપરની વાતને ૧ વર્ષ વીતી ગયું છે. આજે રામપુર ગામની સ્ત્રીઓના અંતરમાંથી એ બધા ઠાસાના નામ ઉપર આરિવાદના વરસાદ વરસે છે. ગામના ઠાકરા ઠાસાના કહેલા અપરાધન માટે જાણમાંથી આમુ સાર છે ગામલોક કદા હૈયા ઠાસાની મહાન્ ઉદારતાના કામને લઈને રોષ ભરાઈ આવે છે. ગામના પાણી માટે ટળવળતા રામપુર ગામના લોકો પેલેનાં મુખેથી પાણી બોધે એટલું વાપરે છે કંબુસરું મન કાકરા નહિ બે આ બધા ઠાસાએ પોતાના ઉદાર કામથી એક વાર તો એ દુઃ પાડી બતાવ્યું છે. 'ઉદારતા ને દાનવીરતાનો હંબરો ધીમતોએ જ નથી રાખ્યો.' તે માટે હવે ઉદાર બોધે છીએ એકલી ધીમતાઈ નથી કામ અજાવી હંબરો ધીમતો ડુક્કર, જૂઠું કે ગધેડાની માફક પોતાનું હોજરું ભરવા દરે બાવા દાનવીર ઠાકર જ નીકળે છે

રમણુલાલ નાનાલાલ શાહ.

ચિતારો

ૐ

મુંબાઈના એક શેઠને નોકર રાખવો હતો. તપાસ કરતા એક ચાલાક અને અક્ષતવાળો નોકર હાથ લાગ્યા ! શેઠની રૂબરૂ આવતા વેંત શેઠે પૂછપરછ કરવા માંડી.

શેઠ—“અસ્થા ! તારું નામ શું ? તું મારે ત્યાં શું કામ કરશે, ને દરેક કામ તને બરાબર ક્ષવશે કે ? પગાર શો લેશે ? ”

ચિતારો—“સાહેબ, મારું નામ જેઠા ચિતારો. બતનો કુબાર કામ તમારા તમામ કરીશ. મરતું કામ ને બહારનું કામ, હુકાનનું કામ ને દેશાવરનું કામ, પગાર દોઢરો રૂપીઆ, શેઠ મુંબાઈ નહિ. મહિને નહિ, વર્ષે. વળી કામ તો એવાં કરીશ કે તમને મારા વિના આસેજ નહિ, ને છાંદગીબર સંભાળ્યા કરે. ”

શેઠ—“વાહરે વાહ જેઠા, તું તો ચિતારો ને વળી કુબાર. મારું ઘર તારા વડે ઉજળું થઈ જશે. બા તારો મોં મીઠો પગાર આપીશ પછી ? તું ચિતારો તો ખરો, પણ કંઈ ચિત્ર આવડે છે, અને હુમણું દોરી બતાવશે ?

ચિતારો—હા, એક વડીમાં એકસો કાઠું. હું તો શું પણ મારી ધલિય.જી, ને મારો બે લાઠી બાળકીઓ પણ ચિતરી કાઢે.

શેઠ—તારું તમારે કાઢી બતાવ બોલ. “તારી બાથડી ને બાળકીઓ.” ચિતારાએ યોડીવારમા એકકકકરૂપી બાથડી

ને તેની ખાત્રુમા ભે બિલાડીનાં બચ્ચાં ચિતરી નાખ્યા. પછી
ઠાક્યો, જૂઓ શેઠ, આ મારી વંદુ ને તેનાં બચ્ચાં !!

અરે ! ગદા, તારી વંદુ તો માણસ છે ને આ તો
બિલાડીઓ છે, ખરાં તારાં બાળકો ! આલ, મશ ધરનાં
બાળકોને તું બહુ આનંદ આપશે ચિતારા, હવે ઉવટ એક
તીતીધોડાનું ચિત્ર ઠાકી જતાવી, પછી ધરના કામે લાગ.

ચિતારાએ ચાક હાથમા લઈ રંગેલી ભીંત ઉપર એક
ચકલી, ને એક થોડા ચિતર્યો ને કહ્યું : જૂઓ આ તીતી
એટલે ચકલી, ને આ થોડો ખરાખર છે ને ! શેઠ, ઇનામ
આપશે ખરા કે ? શેઠ તો મનમાં ખુશ દુશ્યા અરે મૂર્ખ !
શાનું ઇનામ ? તેં તો તીતીધોડાને બહુ ચકલી, ને થોડો
ઠાકી વાહુ તારી અક્ષરને ! જા હવે કામે લાગ. જોજે,
કામ સારું ને સલાખીને કરજે હો !

૨

થોડા દહાડા બિત્યા, ચિતારા તો ધરનો એક દીવો
થઈ પડ્યો. એના બિના ધરમાં અંધારું ભેત. તે બડી બહાર
જતો, તો ધરનાં છોકરાં સુના થઈ જતાં. તેણે પોતાની
બુદ્ધિ ને દોશિયારીથી છોકરાંને એવા તો હસાવી મૂક્યાં કે
છોકરાંને તેના બિના ગમે જ નહિ. તેનો દેખાવ પણ હસવા
જેવો, વાતો પણ હસવા જેવી, વેશ પણ એવો જ.

એક દહાડો શેઠ પંચમ બેડા હતા. શેઠાંથી બહાર
એકા એકા ગીતા વાગતાં હતાં. શેઠ ચિતારાને કહ્યું : જોડા,
જા બાઈ પાસેથી ગીતા લાવ.

આપણા ચિતારાભાઈ તો બહાર જઈ એક રત્ન
બંધુ થઈ રૂકી રોકતા આવ્યા. ને શેઠ પાસે ભેટથી દેકર્યું.

ચેઠ તો બાલાજી બની ગયા. અને મળું બિઠયા.
અરે મુર્ખ ! ગીતા માગી હતી કે પેદું ! અક્કલનો મમાર.
જો હવે એવી ભૂલ કરી તો નોકરીમાંથી રજા આપીશ સમજ્યો !

ચિનાશ તો આ સાબળી, વિકું મો બતાવતો. જાણે
કંઈ લાગણી થઈ ના હોય તેમ “ નાનાવણુ, નારાવણુ ”
કરતો એક ખુણામાં ભરાઈ બેઠો.

ચેઠ પૂછમાંથી બહાર, જમી પરવારી બેઠો હતા. તેવામાં
હજામ આવી થકયો. ચેઠ હજામત કરાવવા ખુરશી પર

જેઠા હબમ પાસે જેઠા શેઠે જિતારાને જાણાવી કહ્યું.
જા પરમાથી પાછી લાવ.

ચિતારો તો ઝડપથી ઘરમાં જઈ મોટી પાણીની દેગડી
ઉંચકી લાવ્યો; ને શેઠ પાસે મૂકી ને બેઠ્યો. શેઠ, હબમ
તો જમીને જેઠા ડો, ને વળી નહાવું છે કે શું? ઉનાળામાં
અકળારાણુ થવી હશે !

શેઠનો મિલજ હાથથી ઝયો, ખૂબ ખીજવાડ પથ્થ
શું કહે ? તડુકવાડ અરે જમાર, જેતો નથી, કે આ હબમ
આવ્યો છે તે હબમત કશવવા એક કપમા પાણી ભેળવે.
દેગડી નહિ. પાછી લઈ જા.

ચિતારો દેગડી લઈ પાછી મૂકી આવ્યો, ને મોટું
પીપ પરાણે પરાણે ભેર કરી ઉંચકી, આવતો હતો. શેઠ
તે ભેળું, ને બરાબી ઊઠ્યા: અરે પાગલ ! પીપ નહિ.
કપ-એટલે ખ્યાલું !

ચિતારો તો સહક થઈ ઝયો. એક શબ્દ થું કે આ
કરી શક્યો નહિ. શેઠનો પિત્તો ઉછળી શાન્ત પડ્યો. ઘમ્મ
તમામ હસવા લાગ્યા. પેલાને તો કંઈ લાગ્યું ન હોય તેમ,
લંબો થઈ પગ પર પગ ચઢાવી સૂતો.

શેઠ હબમત કરાવી ઊડ્યા. ને એક પાસે જેઠા
મિત્રને કહેવા લાગ્યા. ભેળું લાઈ ! આ આપણા ચિતારાનું
પરાક્રમ, એક કામમાં ચિતારો બની ચિતરવા એસે છે, પણ
ચિતારતો નથી. કે મારામાં જે દાણાય જીલ્લ છે કે નહિ ?
જૂઓને, આ દિવાલ બધી બગાડી મૂકી છે !

શકયા. હવે મારું અને આશીસનું કામ તારે કરવું, ને
એને ઘરનાં બીજાં નજીયાં કામમા શેઠેલ ભેળ ચિતારાની
ચતુરાઈ ને ગગત ?

બીજાભાઈ વ્યાસ.

ઉદર બાળા.

૨૪

એક વખતે એક ઋષિ નદિને કિનારે બેસીને તપ કરતા હતા. આ વખતે એક સમડી એક ઉદરડી લઈને આકાશમાં ઉડતી જતી હતી. એવામાં સમડીની ચાંચમાંથી તે ઉદરડી પડી ગઈ. આથી ઋષિને ક્યા આવી, તેથી તેણે તેને ઉચ્છ્રી લીધી. પછી તેને કપડું વીંટાળી પોતાના આશ્રમ તરફ આણ્યો, જ્યાં જ્યાં વિચાર થયો કે ઉદરડી એટલું આશ્રમમાં લઈ જઈશ તો ત્યાંના બીજા લોકોને બાધો નહિ.

માટે લાવ આ ઉદરડીની એક નાની સુદર છોકરી જનાવી હતી. આ વિચારથી તેણે પોતાના તપના બધે ઉદરડીની એક સુંદર છોકરી જનાવી લીધી, ને તે લઈને પોતાના આશ્રમ તરફ આણ્યો.

ઋષિએ આશ્રમમાં આવી એક શિષ્યને બોલાવીને કહ્યું “લે આ છોકરીને તું તારી પોતાની દિકરીની પેઠે સાચવી બવડાવી પીવડાવીને મોટી કર.” આ વાત શિષ્યે કહ્યું કરીને તે પોતે પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયો ને કહ્યું. “લે આને આપણી છોકરી બરાબર રાખજો.”

છોકરી દિવસે દિવસે મોટી થવા લાગી અને લગભગ પંચ્ચાશ જેવો થઈ આથી ઋષિએ વિચાર્યું કે આપણે આને પરણાવવી બેઠાએ માટે આને લાયક વર શોધવો બેઠાએ.

ઋષિએ છોકરીને પુછ્યું કે “તારે પરણવું છે? છોકરી બોલી “હું ક્યારે પરણું કે મારી બરાબર એ કાંઈ મળે તેને જ હું પરણું.”

આ શબ્દો સાંભળતા ઋષિએ વિચાર્યું કે સૂર્ય સિવાય
એને કોઈ પરણે એમ નથી. ઋષિ સૂર્ય પાસે ગયા ને સૂર્યને
હાથે “તમે મારી કુવરીને નહિ પરણો ?”

સૂર્યે ના પાડી ને કહ્યું કે મારા કરતાં વાહનું બહુ
બેશવર છે, કારણ કે તે મને પણ ઢાંધી દે છે. માટે તમે
તેને પરણાવો.” આથી ઋષિ વાહના પાસે ગયા ને કહ્યું
“તમે મારી બાળાને નહિ પરણો ?”

વાહનાએ કહ્યું ‘ના,’ કારણ કે “મારા કરતાં પવન
વધારે બેશવર છે માટે તમે પવન સાથે પરણાવો.” આથી
ઋષિ પવન પાસે ગયા ને કહ્યું “હે ! પવન તમે મારી
સુહર કુવરીને નહિ પરણો ?”

પવને ના પાડીને કહ્યું “મારા કરતાં ઉંચા પર્વતો
પાસે બાળો ને પુછો.” ઋષિ પર્વત પાસે ગયા ને બેઠાય
એકીને વિનંતિ કરી કે “હે ! બાઈ, હું આખી પૃથ્વી પર
ફર્યો, પણ આ બાળાને પરણવાને લાયક કોઈ નથી. પણ
મેં બધાને પુછ્યું ત્યારે છેવટે તમારું નામ આપ્યું છે.”

આ સાંભળી પર્વતે કહ્યું “કે મારા કરતાં તો ઉંદરો
મણા બળવાન છે માટે તેમને તમે પુછો, કારણ કે તેઓ
મારા શરીરને કાણાં કાણાં પાછી નાખે છે.” આ સાંભળી
ઋષિ બહુ ખિન્ન થયાને બોલ્યા હે ! બાળા તારા નમ્રીબમાં
તારે લાયક પૃથ્વી ઉપર એક પણ વર નથી.

આથી બાળા બોલી, હે ! પિતાજી તમે મને જેવી
રીતે ઉંદરની બાળા બનાવી તેવી રીતે બાળાની પાછી ઉંદ-
રની બનાવો ને ઉંદર સાથે મને પરણાવો.” આ વિચારથી
ઋષિ એ તેમને પરણાવ્યા અને તેઓ પોતાને ઘેર આનં-
દથી રહ્યાં, તેઓ પોતાનું જીવન ત્યાગીને પરલોકમાં
જઈ વસ્યા.

કિરણ.

માતાનું રતન.

ૐ

માધવદાસને ત્યાં માતાજીની પૂજા ઘણી ધામધુમથી થતી. આ વર્ષે તેણે ઘણી મોટી તૈયારી કરી હતી. ગામના લોકો આ ઉત્સવ જોવા તેને ઘેર એકઠા થતા હતા. માધવદાસની પાઠાચમા એક ગરીબ વિધવા રહેતી હતી. તેને એકજ પુત્ર હતો. તેનું નામ મધુ હતું. તે પણ માધવદાસને ઘેર એ ઉત્સવ જોવા માટે ગયો. ત્યાં તેણે જે જોયું તેથી તેને ઘણી નવાઇ થઈ. ઘરને ઘણી સારી રીતે શણ-ભરેલું હતું. પણ સોનાચાદી અને હીના રતનને લીધે ઠાંધ, વસ્તુ પર આંખ કરતી નહોતી.

મધુ નહાનો નહોતો, તે પોતાની હથા સમજ્યા લાગ્યો હતો. માધવદાસની સ્થિતિ જોઈ તેને પોતાના ઘરની ગરીબાઈ યાદ આવી. તેણે જોયું કે માધવદાસના ઘરની સવગી સ્ત્રીઓ સારા સારા કપડાં અને ઘરેણા પહેરી અહીંતહીં ખુમતી હતી, અને તેની માતા ? તે જિજ્ઞાસી હમણા જ પોતાના કામ પાંધામાથી છુટી થઈ પાંધવાની ફિકર કરતી હશે. મધુની આંખમાં આંસુ લરછઈ આવ્યાં. તેથી તેને ત્યાં જ રહેવું ઠીક લાગતું નહોતું. તે ઉદાસ મુખે ઘેર આવ્યો. તેની માતા આ વખતે રસોડામાં હતી. તેણે મધુને ન જોયો. તે ઘણા વખત સુખી ત્યાં બેઠી રહ્યો પણ કંટાળીને નીચે વરફ ગયો.

સાંજ પડી હતી. આકાશમાં સૂરજના કિરણોથી નાક-
જમાં સોનેરી રંગ પથરાઈ ગયો હતો. વિચાર કરતાં કરતાં
મધુની નજર આકાશ વરફ ફરી, અરે ! આકાશમાં કેટલું
સોનું છે ! જો મધુ ત્યાં સુધી જઈ શકતો હોત તો તે
ખુબ સોનું લઈ પેર આવત અને જહી તેની માતાને ઠાંઠ
કામ કરવું ન પડત. તે સુખેથી સુખ રહેત. પણ ત્યાં પહોં-
ચવું બહુ અઘરું છે. પરમેશ્વરે આટલું બધું સોનું આકાશમાં
શા માટે પાથર્યું હશે ?

‘મધુ.’ પાછળથી ડાઘએ જૂમ પાડી.

મધુએ ચમકીને પાછળ જોયું તો માધવદાસ ઉભા હતા.

માધવદાસે તેને પૂછ્યું: “મધુ ! તું જાણ પૂજના
ઉત્સવમાં ગયો નથી ?”

“ગયોં હતો, પણ પાછો આવ્યો.” મધુએ ખીમચી
જવાબ દીધો.

“કેમ તને તે જોવામાં મજા ન પડી ?”

“મજા તો ઘણી પડી હતી, પણ એક વિચાર આ-
વતાં મને ધણું દુઃખ થયું. મને ત્યાં જોયવું બમ્મું લાગે.
એટલે અહીં નહીં તરફ આવ્યો.” દુઃખી જવાબે મધુએ કહ્યું.

“એવું વળી શું હતું ?” માધવદાસે આતુરતાથી જ
પૂછ્યું.

મધુએ જે સત્ય હતું તે બધું કહ્યું. પોતાની મરી-
બાઈની વાત પણ કહી.

“મારી પાસે આટલું બધું ધન છે, તે કરતાં પણ
જધારે કિંમતી રત્ન વારી મા પાસે છે. માઈ બધું ધન તેની
આત્મા નાશ્યું છે.”

મધુ આશ્ચર્ય પામ્યો. તેણે કહ્યું “શું તમે સાચું કહો છો ? જો મારી મા પાસે રત્ન હોય તે તે મને બતાવ્યા બગર રહે નહિ તમે બહુ કહો છો.”

“ના, મધુ ! સાચે જ તારી મા પાસે ચંદ્ર કિમતી રત્ન છે. તેની કિમત આકવી એ બમરું છે જો ખાત્રી ન થતી હોય તો તારી માને પૂછી આવ. હું અહીં ઉભો રહું છું.” માધવદાસે કહ્યું

રાધુ દોઢતો દોઢતો પોતાને ઘેર આવ્યો, તેણે જાણ પાત્રી, “મા ! મા !”

તેની મા રસોડામા રાધતી હતી તે હાથ ધારી બહાર આવી તેણે પૂછ્યું : “બેટા ! શું છે ?”

“માધુકાકા કહે છે કે તારી પાસે એક બહુ જ કિમતી રત્ન છે તારી પાસે તે છે ? મને તે બત્તમાર મુખા બતાવું કેમ નહિ ? મને તે બતાવ, મારે તે જોવું છે.” મધુએ કહ્યું.

“હા, બેટા ! તે રત્ન મારી પાસે છે, અને બહુ કિમતી છે. - આ રહ્યું તે ! તું જ રાત્ર રત્ન છે મારા જીવનનો આધાર છે !” એમ કહી લાઠપેલી માતાએ પોતાના પુત્રને છાતી સમસો ચાપ્યો. તેની જાખમા પ્રેમના આમુ હતો.

રમણીક કીશનદાસ મહેતા.

વણુા મિત્રોથી લાભ !

એક સસલું જ ગલના બધાં પશુઓ સાથે દોસ્તી કરવાથી લાભ થયે, એમ સમજવું; ને મિત્રો વણુા કર્યા હતા. એક દિવસ તેની પાછળ મિત્રોથી પકડ્યા, તેનાથી બચવાને તેણે વણુા ફાંફાં માર્યા. એટલામા એક ઘોડો આવી આવ્યો. સસલાએ ઘોડાને કહ્યું “ જાઈ, મને તારા પર બેસાડી દૂર લઈ જા. ” ઘોડો કહે—જાઈ, તારી આ દશા જોઈ મને દિલ્લીથી યાવ છે, તારા આટલા બધા દોસ્તોમાંથી કોઈ બીજા પાસે જા, તે તને મદદ કરશે. સસલું દોહતું બાજળ ગાણું. બળદ રાખ્યો, તેને મદદ માટે કહ્યું. તેણે જવાબ દીધો “ મારે હાથ વણુા કામ છે, પછી કોઈ બીજા વખત કહેજે ” પછી તે બકરા પાસે ગયું. બકરે ઉત્તર આપ્યો “ મારી તબીયત સારી નથી, નહિ તો જરૂર મદદ કરત ! ” પછી વાંદરા પાસે ગયું, ત્યારે વાંદરા બોલ્યો. “ જાઈ, મોટા મોટા તારા જાહેરથી હતા, તેમણે મદદ ના કરી, તે હું એક નાનું પ્રાણી શું કરી શકું ? વળી જો તને મદદ કરું, તો તારા સહાના મુરખોઓ મારા ઉપર તને મદદ કરવાના લાભમા શુસ્કે યામ. ” આવે સરસ જવાબ આપી, તે તો આવ્યો. બેવામાં પાછળથી મિત્રોથી આવી પકડાયા, ને સસલાને છૂવ લીધો. ”

‘ બાળક, ’

ધ્રુવખાળ.

જૂના વખતમા ઉત્તાનપાદ નામે રાજા થઇ ગયો. તેને એ રાણીઓ હતી. મુનીતિ અને મુરચિ. સુમચિ રાજાની માનીતી હતી અને મુનીતિ જાગખામણી હતી. મુનીતિને ધ્રુવ નામનો એક ન્હાનો છોકરો હતો. એક વખત મુરચિના છોકરા ઉત્તમને ખોળામા લઇ રાજા રમાડતો હતો. ધ્રુવખાળ ત્યાં જઈ ચડ્યો. રાજાએ તેને બોલાવ્યો પણ નહીં. માનીતી રાણી મુરચિએ ધ્રુવને કહ્યું, “જેટા ધ્રુવ, તું પણ રાજાનો કુવર છું છતાં મારે પેટે નથી જન્મ્યો. એટલે રાજાને ખોળે બેસવાનો વતે હક નથી. તારી મા જાગખણી છે મારે પેટે જન્મ્યો હોત તો કેવું સારું ?”

રાજા આ બધું સાંભળી રહ્યો, ધ્રુવ, બાળક હતો છતાં એને પોતાની માની શોકવના મહેલમાં સાંભળી માહુ લાગ્યું. એને બોલું આવ્યું. બિચારો બાળક રડતો રડતો મા પાસે ગયો. માએ છોકરાને છાતી સુસો વાપ્યો. એનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું મહા મરુતતે આમુઓ ખાળી એણે કહ્યું જેટા ધ્રુવ, રહ્યે શું વળશે ? મુરચિનું કહેવું ખરું છે. હું જાગખણી છું મારે પેટે તું જન્મ્યો છું. ઉત્તમના જેવું રાજાને ખોળે બેસવું હોય તો ભગવાન વિષ્ણુને સરણે જ ભગવાન ઘણા દયાળુ છે. તારા જેવા સરળ હૃદયના

બાળકને એ નિરાશ નહીં કરે ” યશુ, ધ્રુવબાળને એટલો ઉપદેશ બસ હતો.

ધર છોડી ધ્રુવ વનમાં ચાલ્યો. રરતારાં ભગવાનનું ભજન કરતા નારદજી મન્યા ભગવાનની ભક્તિ ઠરવા વનમાં જતા આ ન્હાના બાળકને તેમ નારદજીને ઘણોજ આનંદ થયો. બાળકના ગોઠાપર પ્રેમથી હાથ ફેરવી એની પરીક્ષા કરવાના વિચારથી નારદે કહ્યું; “ ધ્રુવ, આ તારી ન્હાની ઉંચાર કયા ને આ વૈરાગ્ય કયા ? તારૂં નાભુક ચરીર કયા ને આ તપસ્યા માટે ધર છોડી, વનમાં નીકળવું જ્યાં ? આ યેવછા છોડી દે. નશીબગણ હોય તોજ માણસને ગુણ મળે છે નાહક ચરીરને કષ્ટ આપ્યે શો ફાયદો ? માટે રેર જા. ” પણ ધ્રુવબાળ કયો નહીં. નારદજીની પરીક્ષામાં એ પાર ઉતર્યો, એણે હાથ નેડી કહ્યું, ભગવાન, સૂર્ય ભગવાનની માફક આપ વીણા વગાડી દોડોડું કદ્યાણુ કરતા આખા જગતમાં ફરો છો. મુરખિના વચનોથી માફ હુદમ વિધાયું છે, માટે આજ સુધી કોઈએ પણ ન પ્રાપ્ત કર્યું હોય એવું સ્થાન મને પ્રાપ્ત થાય એવો રસ્તો બતાવો હું તપ કરતો કરતો વનમાં મરી જઈશ, પણ ભગવાનને પ્રસન્ન કર્યા વગર ધેર પાછો જવાનો નથી. ધ્રુવનો નિશ્ચય તેમ નારદજી પ્રસન્ન થયા અને બોલ્યા, બાળ, જમુનાજીને પવિત્ર ઠાઠે જા ત્યાં, ત્યાં ઘણા ઋષિયો તપ કરે છે એવું મધુવન છે. ત્યાં રહે, અને ભગવાન વિષ્ણુનું ધ્યાન કર. ભગવાન ખરીમના ભેદી ને નોંધાળના આધાર છે એ તારાપર પ્રસન્ન થો અને તારા કોઈ પૂછા કરશે.

ધ્રુવ મધુવનમાં ગયો. એક મનથી ભગવાનની
ભક્તિ કરી જાખરે ભગવાને એને દર્શન દીધાં અને
એના પર પ્રમન્ન થઈ એને અચળપદ આપ્યું. ધ્રુવના
જ્ઞાનંદની સ્ત્રીમાં રહી નહી. એનું મોડું તેજથી
દીપવા લાગ્યું. તે ઘેર જાઓ. એના રીચાઈને ઘરમાંથી
જ્યા પછી રાત્રને પરત્તાવો થવા લાગ્યો હતો ધ્રુવને પાછો
આવેલો બોધ એને પણ હરખ થયો. સુનીતિના જ્ઞાનંદનું
જ્ઞાન કોણ કરી શકે ? એ પ્રેમથી ધ્રુવને બેટી પડી. એની
જાંખમાંથી જ્ઞાનંદનાં આસુઓનું પૂર વહેવા લાગ્યું. લોકોનાં
ટોળેટોળાં એને મળવા આવવા લાગ્યાં સુરસિતું હૃદય
પણ પીગળ્યું એ પણ પોતાની ઠઠેર વાણી માટે પસ્તાવો
કરી માફી માગવા લાગી બધે જ્ઞાનંદ જ્ઞાનંદ થઈ રહ્યો.
શ્રમજે સારો દહાટો બેરહાવી ધ્રુવને ગાદીએ બેસાડ્યો અને
પોતે તપ કરવા વનમાં ગયો. આય ધ્રુવભાણે ધણું વરસ
રાત્ર્ય કર્યું અને પછીથી સ્વર્ગમાં ગયો. આજે પણ ધ્રુવનો
તારો આકાશમાં રોજ પ્રકાશ્યા કરે છે.

‘ તમારો દોસ્ત ’

ભીમભવાની.

નિશાળ છુટવાનો વખત થયો હતો. રસ્તા ઉપર માણસોની ભીડ ઘણી હતી. એટલામાં નિશાળમાંથી છોકરાઓ બહાર આવ્યા. ઘર તરફ જતા માદોમાંથી છોકરાઓને ઠપ ઠારણસર કહ્યો થયો અને વાત માસમાંથી ૨૨ આવી. આ છોકરાઓમાં ભવાની કરીને એક છોકરા હતો, તે ઘણા દિવસથી માદો હતો તેથી તેનું શરીર નિર્જળ થઈ ગયું હતું, અને તેજ દિવસે તે નિશાળમાં આવ્યો હતો. અચ્છતને લીધે તેણે આ ટટામાં ભાગ લીધો નહિ અને એક બાબુએ ઉભો રહ્યો. બીજા પક્ષનો એક છોકરા આવી તેને મૂકી મારી નાખી ગયો. તે ઉભો ઉભો રહવા લાગ્યો અને પોતાની નિર્જળતા ઉપર ધિક્કાર છૂટે.

થોડી વાર પછી તે ઘર તરફ જવા નિકળ્યો. રસ્તામાં એક અખાડો ભેટ્યો અને ત્યાં કેટલાક માણસોને કુસ્તી કરતા જ્યાં, તે લોકોનું શરીર મજબુત હતું; અને તેથી તેને રતી સિખવાનો વિચાર થયો. તેણે એક પાસે ઉભેલા માણસને વાત કરી. તે માણસ માયાળુ હતો. તેણે હા કહ્યું અને બીજે દિવસથી આવવા કહ્યું. તે માણસ ભવાનીને તસાહથી શીખાડવા લાગ્યો અને ભવાની ઉત્સાહથી સિખવા લાગ્યો. થોડા માસમાં ભવાની એક હોશિયાર પકેલવાન બની ગયો, અને સદમધાની સાથે ટક્કર લીધવા લાગ્યો.

બવાનીના ગામમા પ્રોફેસર રામમૂર્તિનું સરકારી આગ્યું હતું. એક વખત પ્રોફેસર તેને જોયો, અને નાની ઉંમરમાં તેનું પહેલવાની શરીર જોઈ ખૂબ ધ્યેય. અને તેના સરકારી સમાજમાં ધ્યાન આપ્યું હતું. બવાનીએ હા પાડી હતી, અને ત્યાંથી તે રામમૂર્તિ સાથે રહેવા લાગ્યો. એક વખત એક પ્રખ્યાત મહાત્મા આગ્યો અને કુસ્તી માટે માગણી કરી, બવાનીની સલાહથી, પ્રો. રામમૂર્તિએ બવાની સાથે તે માણસને લડવાનું કહ્યું. કુસ્તીમાં બવાની જીત્યો અને તેને ઘોડો શીખાવવાની કહેવા લાગ્યા.

“પિયુષ”

રમુજ દુયકો.

૧

મસ્તક—ગોપાળ ! તું કાલે કુતરા ઉપર નિબંધ લખી લાવજે.

ગોપાળ—સાહેબ, સફેદ કુતરા પર લખું ? કાળા ઉપર લખાશે નહિ.

૨

ઉતાડું—(હાકતો માકતો) સાહેબ ! નવની ગાડી મળશે ?

રોશન માસ્તર—(હઠે પેટે) હા મગરો, જેવી તમારી
ઝડપ ! નેને ઉપડી અયે માત્ર નવ મિનિટ થઈ છે !

૩

માસ્તર—કેમ મગન ! ઘડી આજમાં કેટલા વાગ્યા છે ?
મગન—સાહેબ ૧ થી ૧૨ વાગ્યા છે (મગનને જોતાં
આવડતું નહોતું)

૪

માતા—બાબુ ! જ્ઞેન કેમ રહે છે ?
બાબુ—મા ! તેને લાડુ જોડ્યે છે. હું તેનો લાડુ ખાતો
હતો, ત્યારે પણ તે તો રહી હવી.

૫

માસ્તર—સ્તન ! તું કાલવાળે પાઠ કરી લાગ્યો છે ?
સ્તન—હા સાહેબ, જેવો તેવો કરી લાગ્યો છું. પણ
જો તમે એક વાર વચ્ચે આવ તો તમને તાંજે
થશે એટલે પૂછવાની તસ્દી પણ નહિ લેવી પડે

૬

શેઠ—(નોકરને) ક્યાં મરી ગયો હતો ? ક્યારનો
જુમ મારીને મરી ગયો પણ બોલેજ કાણ ?
નોકર—શેઠ ! હું મરી ગયેલો પાછો આવ્યો, તમે
આવ્યા, ત્યારે મારી માનુથી મરી ગયે તો
બહુ વર્ષ થયાં પણ હજી ન આવ્યા તેનું
શું કારણ ?

રાજ્યાભિષેકની તૈયારી.

રામચંદ્રજીના લગ્ન થયે બાર વર્ષ વિત્યાં. એક સમય એવો આનંદમાં વીત્યો, જેની ખબર પણ ન રહી કેમકે સુખી દિવસે જતાં વાર લાગતી નથી, સીતા હવે બાળકી નથી પણ યુવાન શુદ્ધિષ્ઠિ છે. દમરૂથ રાખ્યે તેઓને સ્થેવા માટે જુદા મહેલ આપ્યો હતો. છતાં સામુદાયની સેવા માટે સીતા સવારે સાંજ આવતી; અને દિતની ગિખામણે સાંભળી સામુની આશિષ લઈ મહેલમાં જતી.

રામચંદ્ર પણ જુદા રહેતા. છતાં બન્ને વખત ગાનપિતાને વંદન કરવાનું અને રાજસભામાં પિતાને સહાય કરવાનું કામ પચગ માફક કર્યા જતા હતા. બાકી રહેતો વખત કીતાના સમગનમાં ગાગતા.

રામ સીતાનો સમય જનપજ્ય કૃત્રિમ સિવાય પસારતો. સગા ક્યમ માતનિવાની મેવા, શુદ્ધકિત, પ્રજાને સુખી રાખવી, અને નવયુવાન વકુનાં નતરંજનમાં ચિત્ત ખમતા, ત્યગ સીતા પણ પતિસેવા, સાચુ સસરાને વડિ-ભાની મેવા કરી હરેકનાં મન છતી લેતા શીખી હતી. એક એમજ દેહતા કે સીતા રૂપમા સાક્ષાત્ લક્ષ્મી અને ગુણમાં સરસ્વતી જેવી છે. રૂપ અને ગુણની આવી એકતા સ્વયંજ્ઞેવામાં આવે છે.

રામચંદ્ર આવી સર્વગુણસંપન્ન પત્ની મળવાથી પોતાને ભાગ્યશાળી સંગણતા સીતાને ખુશ મળવા માટે હરેક પ્રકારે કાળજી રાખતા, ગુવરાજવપુ. જનિખની પદરાણી

હોવા છતાં સીતા પાતાનાજ હાથે સમજતાં ચરતુ દબાવતી ને સેવા કરતી, હજારો દાસ દાસીને સંભાળ્યા છતાં સીતા પાતાની હાથની સંભાળ સમજતે જગાડવામાં અહોવાચ સમજતી. સીતાના આવા વર્તનની સમજતે અતદ્વંદ આ નંદ પ્રાપ્ત થતો.

આચ સમયે રાજકાર્યમાં વધારે ભાગ લેવો પડતો, કેમકે દશરથ નામ વૃદ્ધ થયા હતા. સમજતે યોગ્ય વખતમાં પાતાના નાની વયમાં હોશિયારીથી રાજકાર્યમાં એવો તો ભાગ લીધો કે તેમનો અતૈહિક યાચ, અને પ્રજાનાં મુખ નિરૂપણની બુદ્ધિથી સર્વનાં મન મુખ કરી નાખ્યાં. રાજમહાનાંથી મેર આવી સર્વ ણીતા સીતાને કહી સંસ- જાવતા, ને તેની સીતા ખુશ થતી. અને દેવ જેના પતિ પ્રજાના રાજા રિવાજને ધન્યવાદ દેતી. સમજતે આ સર્વદા તેની માથે શુદ્ધ મરસ ને મરસ વ્યવહાર રાખી આ- દર્શ પતિની પિછાન આપતા, જેથી તેનો આત્મદયામર ઉભરાઈ જતા, આગ વાર વર્ષ અને પતિ-પત્નીનો પ્રેમ દિન પ્રતિદિન વધતો ગયો અને બન્ને એકરૂપ બની ગયાં.

૨

એક વખત નામદયામાં દશરથ ગણએ પૂજ્ય વસિષ્ઠ યુરને પહોંચે. નૃસિંહ 'હવે હું ધરમાં ચલે જુ'. સમયનો તમામ કારણ ગાણી સંસાળી ગણતો નથી જેથી મારી પ્રજા કષ્ટ છે કે મારી હવે પતિમાં સમયેને નાહી પર બેસાડી દુ વાનપરથ થાઈ, કેમકે તે દરેક કાર્યમાં બાળીતો અને હોશિયાર બની ગયો છે. અને પ્રજા પદ તેના દામની ઘણી રાજ છે. માત્ર હવતની તમામ અસિતાયાએ આપની ઘણી પૂર્વ કરી છે. હવે મત્ર આ એક જાણી છે. તે

પરંતુ હવે પૂરી ૧૩' તો' ઠીક. બેથી ગતે પરતાવો થાય નહિ. કેમકે આ કાલુસંશુર ગરીરનું' કેકાનું' શું? આજ છે, ને કાલે નથી !

આ સાંસળી ઋષિજી બોલ્યા: રાજત્ ! તમારો વિચાર ઉત્તમ છે. રાગચંદ્ર દરેક રીતે હાયક છે. આપ એકલા મારે હરખાર ભરી પ્રજાના આગેવાનો ભેગા કરી તેમની સંગતિ સર્પ વ્યવસ્થા કરો. આ સંજ્ઞાથી પ્રજામત કેવો છે તે જાણવું ખાસ જરૂરનું છે.

મુનિની આજ્ઞા માથે ચઢાવી રાજાએ પોતાની કબ્જા સર્વનીબલુગાં મૂકી અને એક દિવસ દરારી હરખારમાં આવવા નિમંત્રણો મોકલ્યાં.

અધ્યારના વર્તમાન યુગમાં સ્વરાજ્યની ચળવળ ચાલી રહી છે. ખરે ! બીજા દેશોમાં પણ પ્રજાતંત્ર રાજ્યની નીતિ જાહેર થઈ ચુકી છે, ને અગત્યમાં પણ મુદ્દાઈ છે; પરંતુ હિંદુસ્તાનને માટે કેટલાક લોકો આસરજીવિત જણાવી દલીલ કરે છે, કે આ દેશમાં પ્રજાતંત્ર રાજ્ય હોવું નહિ અને રહ્યું પણ નહિ. કેમકે હિંદુસ્તાનીઓ “ રાજા કહે તે મનાવીશ ” એકું માનનારા પડ્યા છે એવાઓ કૃપા કરી હજારો વર્ષ પહેલાંના દશરથ રાજાના અમલ તરફ તજર કરે તે પોતાના સર્વશુભસંપન્ન પુત્રને પણ રાજ્યગાદી પર બેસાડવા તૈયાર નહતા. ત્યાં સુધી કે આખી પ્રજા તે ગાળતમાં સંગતિ ન જણાવે. સુય એજ કે હિંદુસ્તાનના પ્રાચીન રાજાઓ કેવળ પ્રમારફક અને હુકમત કરતા ન હતા; પરંતુ પ્રજાને રંજન કરનારા પણ હતા તેથીજ અત્યારે પણ તેમનાં નામ સ્મરણ થાય છે. ને તેમના નામની પવિત્ર યાદીથી આત્મા પવિત્ર બને છે, મન સુખી થાય છે.

નકો કુંડો તીધિએ દરબાર સગવો. લોકનાયકો ઝિ-
ક્કા થયા નાના નાના ગામડાના મુખિ, પોસો પલ્લુ આવ્યા
હતા અને ઘડિત આસને બેઠા, સર્વના આવી ગયા બાદ
હારથ ગડારાજ, પોતાના બે પુત્રો રાગ, ને લક્ષ્મણને સાથે
લઈ રાજસભામાં આવ્યા કેમકે બીજા બે નાના પુત્રો
પોતાના મોસાગ ગયા હતા. બાદ રાજાએ પોતાના વિચારો
પ્રજા સમક્ષ મુક્યા. અને કહ્યું. જો રામ રાજ થવાને સાચું
ન હોય તો, જો તેનામાં કંઈ ક્ષતિ હોયતો જરૂર આપ મર્
કોઈ બીજી વ્યક્તિનું નામ નવવગ્રો તો આવશ્ય આ રાજ્ય-
વાર તેને મોખી કું છું ધર્મ

સર્વેએ ગાંધા કુંડાં ન કંઈ ત તબ રામનો જય
જયકાર કર્યો ને કહ્યું. ગાંધારાજ રાગચંદ્ર સર્વ રીતે રોએ
છે, તેમ જ ગાંધારાજ વર્ણન દરજી અગ્રણ્ય છે. આપ અવરજ
તેમને ગાંધારાજ મોખી અને સંપૂર્ણ વિચાર છે કે આ-
પની માફક ન્યાય સહિત પ્રજા પાત્રન તેઓ કરશે.

રાજાએ દેવેન્દ્રના ઉપકાર માનતાં કહ્યું. તમારી આ
સમિતિ અને જાગણી માટે હું સહિ છું. અને ગામ જવ
કર્તાં પણ વડાસો છે; જતાં આ કામમાં જો તમે
મંમત થયા ન હોત તો તમારી વિરૂદ્ધ પડી. હું કહી એવું
કામ કરત નહિ હવે હું કાસેજ તેનો રાજ્યાભિષેક કરીશ
તમે બધા આ વિચારની તૈયારી કરજો.

આ શાંભળી ગર્વ સમુદ્ધ દર તરફ વળ્યો. ને થાડીજ
વારમાં અયોધ્યામાં અગ્રણ્ય શોભા પ્રસારી, જેના અગ્રગ
ઈન્દ્રપુરી પણ સજ્જાય ગુરુએ રામચંદ્રને મત, તપ અને
/ મેષરની રતુતિમાં રાવીનો અમય ગાળવા ઉપર કર્યો. તે

પ્રમાણે રામ અને સીતાએ રાત્રે ઠગરણ કહ્યું. સવાર થતાં દક્ષિણ રાજ્યવાસ, પ્રજારક્ષણ વગેરે કામ સોંપાય, તે બરાબર તપાસી શકાય માટે મન સાથે શરીર પણ મુક્ત કરવાની જરૂર છે-એમ સમજી રંગરસમરણમાં રાત્રી ગાળવાનું વધુ પસંદ કયું.

આમ માતા, પિતા, ભાઈ, પત્ની, પ્રજા સર્વ મનમાં આનંદ અને ઉત્સાહમાં મગ્ન થતાં હતા, આમ દુષ્ટિસંભવ-વિચારતા આ સારો આનંદ ધૂણાની નજરથી બેઠું મનમાં હસ્યા હસતી હતી. એક એક પથમાં વિષ મળ્યું ! ચાલો આપણે એ બેઠુંએ, કે ત્યાં સ્થાનક જવાણામુખી પર્વત ફાડવાનો છે, અને સવાર પડતાં સારા રંગમાં ભંગ થવાનો છે.

૩

પહેલાં વાંચી ગયા તેમ દશરથ રાગને પ્રજા રાણીઓ હતી-કૌગલ્યા, કૈકેયી ને સુમિત્રા. નાની રાણી કૈકેયીના પિયરથી તેની સાથે એક દાસી આપવામાં આવી હતી. તે દાસી પર કૈકેયીને અનહદ ભાવ હતો; કેમકે નાનપણમાં તેણે કૈકેયીને ખુબ લાડ લડાવી ઉછેરી હતી. તે દાસી ઘરડી અને કદરૂપી હતી. બેથી બીજાં તેને બોતાં. હસતાં ને તિરસ્કાર કરતા. જેવું તેવું રૂપ હતું; તેવું તેવું દુષ્ટિ સ્વભાવ હતું. તેણે કૈકેયીને ભણાવી-પઢાવી એવી તો તૈયાર કરી, કે દશરથને પોતાના દરી લીધા. દશરથ રજા પાસે કૈકેયીનું ઘણું માન હતું. તે કૈકેયીથી ડરતા પણ હતા કૈકેયી પ્રત્યેક વિષયમાં ગથરાની સલાહ લેતી ને તેનુંજ કંઈ કરતી.

માણુમની ગમનગામી હિન્દુ અસિલાપાઓ, વિધાતાની સહજ
કૂર હોય થતાં મારીમાં ગળી જાય છે, એની કેને ખબર
પડે છે ?

પરંતુ ગાણુસ બાણુવા છતાં નથી જાણતો, સમજવા
છતાં નથી મમજતો. નહિ તો આજના અવસરે તે હસે
શું કરવા, ને શોકના સમયે રહે ગા મારે ? જેને હવે શોક
નથી તે દેવતા છે જેને હર્ષશોક નથી તેને પરમેશ્વરના અપ-
તાર તેથીજ મનાય છે.

૪

રાજમહામાંથી ગાણુસ કઠી હગરથ રાજા સાથે કામમાં
દીક્ષા ન કરી, એમ સમજી બીજા કામે મંત્રીને કોંપી,
અન્ય પ્રખર કરવાની આજ્ઞા આપી, પ્રજાને સમાચાર થતાં
મર્ચ તૈયારી કરવા લાગ્યા. આમ રાજીવાસમાં કોઈને સગા-
ચાચ માણ્યું કેઈને નહિ. રાજા બીજા કામમાં ફેરવાઈ
અંતઃપુરમાં જઈ સમાચાર આપી શક્યા નહિ. જેથી મધ્ય-
ગુપ્ત કહેવું કેકેવીને મોઝે સો રક્ષા માણું લાગ્યું. તે વિચાર
કરવા લાગી કે અરે. આ મારી શોકચની મુદિલ નીતિનું
પરિણામ છે, નહિ તો મને અજાણ રાણી આમ કરવાનું,
પ્રયોજન ?

રાજા કેકેવીને વધુ માન આપતો, તેના પ્રતિ ગજાને
અધિક પ્યાર હતો. રાજા કેકેવીને વશ હતો જેથી ફેરાલ્યાને
શુભિચારને ફત મારફત સમાચાર કહેવડાવી રાજા પાસે કેકેવી
પાસે આવ્યા કેકેવીના ફેરના સમાચારની રાક્ષ થવા લાગી.
કેકેવીને ફેરના વેળમાં દીક્ષા અને એક છંછડાયેલી ગાણુ

માફક કુંડાડા મારતી લીધી. આ જોઈ રાખતે દુખ થયું. તે બોલ્યા—“પ્રાણપ્યારી ! આજે આ અમંજળ વેશ કેવો ? શું કાઢએ તારું અપમાન કર્યું છે ! ” ટુંકેયીએ દ્વિતર વાળ્યો નહિ; તે તો મોટા નિસાસા નાખતી રહતી આંખે પડી રહી હતી.

રાજાથી સહન ન થઈ શક્યું; તેમજે રાણીના હાથ પકડી કહેવા માંડ્યું. “ બૂદાસી ! તારા મનની વાત કેમ કહેતી નંધી ? તું કહે તો કે રાંકને રાજા બનાવું, રાજાને મંક બનાવી નાખુ ! તું જાણે છે, કે હું તને કેરતી આપું છું ! તું કહે તેમ કરવા તૈયાર છું. પ્રાણધી વધારે પ્રિયા ! હું રામના સોગાન ખાઈ કહું છું કે, તને રાજી રાખવા તું કહે તેમ કરવા તૈયાર છું. તારી જે ઈચ્છા હશે, તે થવ આપીને પ્રી કરીશ.

આ સાંભળી રાણીએ કપડી કોષ છોડા દુનતાં દુસતાં કહેવા માંડ્યું. “ આપે માગતી કરવા ઘણી વખત કહ્યું પણ આપણું લેણુ દેતે છે ? માત્ર એ તો મોડાના મીઠા શબ્દો છે. મારા જે વચન તમારી પામે અનામત છે, તે તો હજી પૂરું થયાં નથી.

આમ રાણીને ખુશ થતી જોઈ, રાજાને આનંદ થયો. રાણીને પેતાના પ્રદય સાથે આંખતાં કહ્યું. “ તારી ઈચ્છા હું હાજવા નથી ઈચ્છતો, તને મેં જે જે વચન આપ્યાં છે. તે હજી પૂરું નથી થયાં, તો તે જે અંતે ળીલાં જે વ્યાજનાં માગી લે પરંતુ હાલે રામનો રાજ્યાભિષેક થાય અને આજે તારું આ રૂપ સાચું નંધી જાયતું. પ્રિયા ! તું આ આનંદી બેસે તારાં વર માગી લે. હું ગુનવરી છું; બોલીને ફરી

સર્વ રીતે ઉપાય અજમાવી રાજા હાર્યા ત્યારે—'હાથ રામ!
હાથ રામ!!' કહી મૂર્છા પામ્યા આ પ્રમાણે સદૃશ ભ્રમ
આવતાં ગળી મૂર્છા પામતાઃ એમ રાત વીતી.

૫

રજા પ્રાત્ર થતાં સૂર્યાદય પહેલાં સુમંત્રને બેઠાવી
સર્વ કાગથી પરવાગી જતા. આજ આવું અગત્યનું કામ ને
ગુભ અવસર જતાં રાજા હજી સૂતેલા હોવા નથી. એવું
સાચાળી સુમંત્ર ચિતામાં પડ્યો. તેણે અંત પુરમાં જઈ
પૂછવું કે-હજી નુધી રાજા હજી ઈશમાંથી કેમ દેખા નથી?
એમને કંઈ જોડેની તો નથી? મદારાણી તો ચારાં છે ને!
આના ઉત્તરમાં કોકેથીએ કહ્યાનું—'મદારાજા સારી રાત
રામના મજનિસકતા વિચાર કરતાં જાન્યા હતા, સવારમાં
સદૃશ હાથ આવી ગયું. લેવી હજી હોવા નથી. તું હમણું
જઈ રામચંદ્રને માફી માગલ.

સુમંત્રે જઈ રામચંદ્રને રામાચાર કહ્યાં. રામાચાર
સાંભળતાં રામ પિતા પાસે ગયા. ને ત્યાંની સર્વ સ્થિતિ
નજરે નિહાળી, હાથ અને આચર્ય સાથે પિતાની મૂર્છાનું
કારણ માતાને પૂછ્યું.

કોકેથીએ જણાવ્યું—'રામ ! તમારા બાપે મને બે
વચન આપેલાં, તે મેં આજે માન્યાં, પરંતુ તમારી સદા-
યતા સિવાય તે પૂરાં કરી શકે તેમ નથી જો તમે કારણ તો
એ કોશિશ કર કરી શકો છા. "

રામે કહ્યું—માતા ! જલદી કહો. એવી હજી વાત છે કે
મારા પિતા મારી સદાય વિના કરી શકે તેમ નથી ? તમારા !

માંનું વચન નીકળતાં પહેલાં હું તે પૂરું કરી નાખીશ. માણ ! પિતાની આજ્ઞા થતાં હું કંઈમાં કંઈ કામ કરવા સક્ષમ સદા સર્વદા તૈયાર છું. એ તે કહે. તો હું હમણું જગોદગ વિષ અમૃત માની પી જાઉં, અગાધ સમુદ્રમાં કૂદી પડું, સિંહના મોંમાં પ્રવેશ કરું. હું પિતાના સ્વયં વચનની ખાતર સર્વ કાંઈ કરવા તૈયાર છું માતા જસદી કરેલ વિશ્વખન કરે; પિતાની આજ્ઞા હોય તે તરત કહી સંભળાવો.”

આ સાંભળી કૈકેયીએ કઠોર પ્રહરણની બની સર્વ બીના કહી સંભળાવી. સાંભળતાં જ રામે કહ્યું. “માતા ! એમાં શી મોટી વાત છે ? બાર્ધ ભરત રાજ્ય કરે, તેમાં મને દુઃખ શું, જેમાં પિતાજી આરક્ષા વ્યાકુળ થાય છે ? હું પાતે રાજા હોત તો દેવગ અધ્યાધ્યાનરેશ કહેવાત પરંતુ ભરતના રાજસિદ્ધામન પર બેસવાથી હું અધ્યાધ્યાનરેશનો મોરો બાર્ધ કહેવાઈશ. એમાં તો મને વંચારે માન છે ! એને માટે શોક શા ? હવે રહી વનવાસની વાત ! જે ઋષિ મુનિયોનો નિરંતર સમાગમ મને સ્વર્ગ કરતાં પણ વધારે પ્રિય છે એટલો સમય તેમના સતસંગનો હાથ મને મળશે, તેમાં મારા આત્માને કેટલું સુખ પ્રાપ્ત થશે; આવી નજીવી વાતમાં પિતાજીને આવડું મોટું દુઃખ શા મારે થાય છે ? તે મોંઢથી બોલતા કેમ નથી ? તમારાં વચનો પિતા કરતાં આછાં નથી માનતો. ઠીક, હું હમણાંજ માતા કૌશલ્યા અને મુનિયાની આગિય લઈ સીતાને સમજાવી વનમાં જવાની તૈયારી કરું છું.”

આટલું કહી રામ બહાર નીકળ્યા. રામ દગરથ અધ-
મીથી આંખે રામચંદ્રનું તેવંદ્ર જેવું સુખ ભોજી ઉદાર વચન

મુકુમારે શરીર બોધે તે તો ખુબ દરખાંત કરવા લાગ્યાં આ
 બોધ સીતા પણ ખુબ રડવા લાગ્યાં રામ બોલ્યા પ્રિયે ? તમને
 ખબર મળ્યા હશે કે પિતાની આજ્ઞાથી હું આજે વનમાં
 જાઉં છું. પિતૃ આજ્ઞાનું પાલન તો કરું જ નોકરો તું મારી
 ધર્મપત્ની છે. મારી ધર્મરક્ષા કરવાનું કામ તારું છે.
 તું અહીં રહી માતા-પિતાની સેવા કરજે જેથી મારીબોલ
 તેઓને જણાય નહિ. તેઓ મને યાદ કરી દુઃખી થાય ત્યારે
 મહાત્મા પુરુષોત્તમ ચરીત્ર કહી શકાશે. શિરજ આપજે.
 કોઈને પણ કંઈ નહિ. પિતાનું વચન પૂરું કરી ફરી તને
 હું મળીશ.

કૌશલ્યાએ કહ્યું-હું પુત્ર' ને સીત રહેશે, તો હું
 ગમે તેમ કરી તારા વિયોગનું દુઃખ સહન કરી લઉંશ, પણ
 હું તો બોધ રહીશ કે એ પણ તારી સાથે આવવાની તૈયારી
 કરીને આવી છે હાથ, જેના આપ સર્વોત્તમ રાજા છે, જેના
 સસરા સુધર્મ રામા સુધર્મ સમાન છે જેનો પતિ સુકુળમાં સુધર્મ
 સમાન છે તે સીતા શું વનમાં જશે ? પુત્ર શું તું વનમાં
 જશે ને સીતાને પણ લેતો જશે ? રામે નમનતાઈથી કહ્યું માતા
 ને સીતા એવેજ વિચાર કરીને આવી હશે તો મને મુખ
 કરતાં દુઃખ વધારે થશે. માતા હું શિવ વરસ વનનું
 રાજ્ય ભોગવી પાછા અપના ચરણે શીર નમાવીશ આપ
 આશિષ દઈ રહ્યા આપો,

બાળક

[ત્રિમાસિક]

પુસ્તક ૧.

આસો, ૧૯૭૬.

ભાગ ૪.

૨૩. શાને ?

— ગઝલ —

હલે માઢી ! ફડા આકાશના રંગો યયા શાને ?
બજાવી વામણીને લછગી મોજા રહ્યા શાને ?

૨

સવારે સૂર્યના કિરણ ભલકતાં આમણે આવ્યા,
ભલે આવ્યા થતા સન્ધ્યા પરંતુ જો બધા શાને ?

૩

સવારે તેં કહ્યુંતું “જો ! રહ્યા ઝાકળ તણા ટીપા !”
હવે જોતા નથી ઠાઈ, હલે જો પીઝખ્યા શાને ?

૪

રમત જોવી કરે છે શું ઘડીની બે ઘડીની મા ?
સૂરજ, ચાંદો અને તારા ચરે ! જોવા યયા શાને ?

નવચેતન]

[ચાંપડી વિહંગદાસ ઉદેશી.

૨૪. શિશુજનનાં હૃદય.

(હરિષ્ઠી)

૧

સરળ મધુશ સ્નેહે શીના અનૂપમ નિર્મળા,
 દુષણ વિષ્ણુના લોણા પ્રેમી રમૂજ લઘા ખરા,
 કુદરત વણા ઉત્સર્ગે કે જગન્મય વાકીયા,
 જામર સરળા ખેલતા હા શિશુ જનના હૃદા !

૨

નવિન નવલ્લુ ભેવા લેવા અખલિત વત્પરા,
 અલિખિત પત્રો જેવા ફેરા અધોતજ મોતીયા,
 અપ્રકટ વિના સસ્કારોથી અમૂલ્ય મણિ સમા,
 મુદ્દલ પુલકાં જેવા ફૂલા શિશુ જનના હૃદા !

૩

અરૂણ સરળા આનદી એ પ્રવાસી પ્રભાવના,
 અવિહિત પંથો ફેરી રહેતા જરી પ્રતિકૂળતા,
 તદાપિ મયતા જ્ઞાતા યાવા અલોક મહસ્થના,
 ગમન કરતા ધીરે ધીરે પરસ્પર સાથમા.

૪

લગતી કુમળી ડાળી જેવી વળે જ્યમ વાળતાં,
 સરસ નરસી છાપો જેવી પડે જ્યમ પાઠતાં
 કુસુમ કલિકા પ્રીતે પોષી ખિલે જ્યમ ખીલતાં,
 ત્યમ ખિલવવાં હોયે હોતે શિશુ જનના હૃદા !

૨૫. વરણાગિયા !

[રાગ:—સોના ઈંદોણી રૂપા બેઠલુ રે.]

લીલુડા મધુવન-માઠરે રે,	
ફાલે ફૂલે ફૂલ ફાલ	વરણાગિયા !
રૂઠા ઝોવા ભવ-આગણે રે,	
બેલે ખીલે રસબાલ	વરણાગિયા !
દેહી દેહીના દેવ બુદ્ધવારે,	
દપતી-દેવ એક-બાલ	વરણાગિયા !
ફૂલ-ન્યાનુ ને ફેરમ વિસ્તરે રે,	
બાલમિક્ષા, બાવમાં વિશાળ	વરણાગિયા !
વનની વસન્ત વિશમતી રે,	
મા કશમાઓ ફૂલ-બાલ	વરણાગિયા !
સન્ધ્યાયે સૂરજ આચમે રે,	
તે જે તમે ફૂલ-બાલ	વરણાગિયા !
બાળારાજ ! રસગજવી રે,	
મનુ મન્દિરના ઝોપાલ	વરણાગિયા !
ધર ધરના દેવ-દીવડા રે !	
ફૂલ શા ધરે ફૂલ માળ	વરણાગિયા !

ખડાયતા મિત્ર.]

કેશવ હ. શેઠ

૨૭. માયાળુ માતા.

—~~અન્ય~~—

(ભુજંગી છંદ.)

હતો ત્યાહરે જાળ અજ્ઞાન નાનો,
રહન્તો જદા રાખતી માત છાનો;
છં ખેલણી રીઝવે હેતકારી,
મને કેમ જૂઠાય ? એ માત મારી. ૧

લડુ હું કદા જાળમિત્રો થકી જ્યા,
ધરી હાથ સોટી પધારે પિતા ત્યા,
વદી વેણ જ્ઞાણાં ધોમા પાડનારી,
મને કેમ જૂઠાય ? એ માત મારી. ૨

રમું ચેરી જાળોજમા મિત્ર સાથે,
મને અગ મેલું ઉઠે પૂજ ત્યાં જે;
છં કાળજી સ્વચ્છ એ રાખનારી,
મને કેમ જૂઠાય ? એ માત મારી. ૩

જધો દિન મારો વિતે ખેલવામા,
જતાં યેર મોડું થતું તેટલામાં;
અધીરી બની ઉરમાં ચિતનારી,
મને કેમ જૂઠાય ? એ માત મારી. ૪

૨૮ હંસ ને ઠાગડો

(કાલ્પરસ)

એક જાહની ડાળ પર, રેતા હંસ ને ઠાગ.
બને મિત્રો તે હતા, પ્રેમ પણ અથાગ.
ઉનાળાના દિવસમાં એક દિન એક જન,
આવી જાડ નીચે સૂતો નિર્ભય રાખી મન.
યાદી લેત્ય બન્યો હતો પેલો મુસાફરઃ
સપ્તસાત ક્ષીણ ગયો શખ્ષા વિના હર.
હુએ પેલે ઠાગડે જેનો દુષ્ટ સ્વભાવ,
મનમાં ઠંઠક વિચારીયું “સારો છે આ દાવ.”
પછી ઠાગડે લાવીને ઠકડો માંસનો એક,
નાખ્યો મુસાફર ઉપર; ઉડ્યો આગે છેક.
મુસાફર બન્યો, અને મુસ્તાનો નહિ પાર,
“કાલે આ મરજ, ક્ષીધુ! મારું તેને ઠાર.”
ઉંચે ભેલા હંસને દીઠા ત્રુપત્રુપ ચાલ.
“નક્કી આ હંસે ક્ષીધુ” ઘઈ તેને એ જાવ,
પછી મારવા હંસને લીધાં ચાપને બાણ
છોડયું બાણ રૂને, સૂરે! ગયા હંસના પ્રાણ!
દુર્જન કેરા સગથી સહેવો પડે અન્યાય,
દુર્જનથી ફર જામલે એજ શિખામણ ચાર.

બળદેવદાસ બાબરદાસ.

૨૯. આવકાર.

પ્રભુના પનોતાં બાળ !
 વિજુના મોંપેરાં બાળ !
 પપાદા અમ આંગણીયે,
 ઉર બિછાનાં દાળીયે.
 રસપેતા રો બાળ !
 સ્મીતા. રંગીતા, બાળ !
 પપાદા અમ આંગણીયે,
 રસદ્યાત્રી હૃદયે
 પ્રભુલલા પ્રિય બાળ !
 પ્રદૂનિના રસબાળ !
 પપાદા અમ આંગણીયે,
 બાતમકુલે બેઠીયે
 પપાદા આનંદ બાળ !
 મોંપેરા સૌ મુલબાળ !
 પપાદા અમ આંગણીયે,
 આપણ પ્રેમ બેઠીયે.
 યમીતાં રમખીના બાળ !
 પપાદા પ્રીતે સૌ બાળ !
 પપાદા અમ આંગણીયે,
 પ્રભુને પ્રેમ પૂજીયે.
 રમણીક કીશનલાલ અંજના.

બાલ સાહિત્ય

મુન્દરાતમાં બાલસાહિત્યની ખેડખશી હતી. પહેલી સદ્ગત ૨૮
અઢત્ઠકર મહે બાલસાહિત્યક વડોદરાથી કરીને, બાળકોનું બને તેટલું
સાહિત્ય પુરૂં પાડવામાં તેમણે અનહદ પ્રયાસ કર્યો, પણ તે જત અત્યા
કૃપિ બોલવે છે.

ત્યારના બાલશુવન મુંબઈ અને બાલામત્ર આશુદ, એમ બે
મહિષો રાજ થયા ને તે અત્યારે સારી રીતે મુન્દરાતની બાલસાહિત્ય સેવા
જાળવી રહ્યાં છે. વર્ષની સદ્ગતમાં બાળકોના રોસા આ બાળકો જન્મ
સીધો અને મુન્દરાતના બાલુમંત્રી બાળકોથી કરી તેમની સેવા કરવા
મંડી આને તે એક પુત્રકલા મળ્યાં એક વર્ષનું જન્મુ થવા પામ્યું છે.

બાળકો મારેનું સાહિત્ય મહું સરું, નાશુક, સરળ ને સસ્ત
રેલું જોઈએ એ નિયમ અમે જને તેટલો જાળવી આ વર્ષે
માત્ર એક જ રૂપીઆમાં ૨૫૦ પાનાનું વાચન આપ્યું છે. તેમાં પ્રવિ-
તાઓ અને વાતો મહી સારી ને મુદત્તર ઉપયોગી આપી છે સાથે
ચમત્કારનું ઉત્તમ પાત્ર મીના તેનું શુવન, બાળકોમજા બાળકો મહું
ઉપયોગી થઈ પડશે.

ચિત્રો મારે તો અમારા વિચાર પહેલા જણાવ્યા છે; અને
અત્યારે પણ તેજ છે. હતાં સમયાનુકૂળ ચિત્રો વધારવાનું અને જૂલી
ચક્તા નથી. આ પ્રમણે સેવા કર્યાં કરતા આ વર્ષે અમને મહું
જાણવાનું, યીજવાનું મળ્યું છે જોડાયાથી પણ અમે જન્મ્યા નથી.
જ્યાં દરેક દરેક મહક દહ જો પારે તો પોતાના બાળક મારે દિવસો
જ વસતો એક રૂપીઆ વાપરે તો મહું ઠરું કહેવાનું. તે સાથે દરેક
દરેક બાલ પોતાનાં સગાં કે સીદીઓને મહક જનાવી વા મિત્રના બાળ-
કોને એટલાં બાળક વર્ષે રૂપી આપે તો બાળક આશિષ જરૂર આપે.

શુભીઆઓ, વિદ્વાનો, તેમજ દાનાઓ પોતાના મિત્રોનાં બાળકોને, સગાં, ગરીબ બાળકોને જાહેર સંસ્થાઓને માગત બેટ આપવાનું એટલે કે વળે રાખીએ બેટ કરવાનું કેમ વીસરો શકે ?

માસસાદિત્યની સેવા કરવાની અભિલાષાવાળાઓ પોતાની સેવિની દ્વારા પણ માસસેવા કરી શકે છે

અમને જોઈએ તેવાં સારા સેવો મેળવતા મુસીબતો પડી છે, અને પડશે પણ અમે નમારો સેવ તો કદાપિ છાપી માગ્યના નથી. જ્યાં સેવોની તાણ તો છે.

આટલા માટેજ અમે ત્રિમાસિકનું માસિક કરવાનું શાસ્ત્ર કરી મુસીબતમાં પડ્યા માનના નથી અમારા સુઘવાઓ મને તેટલા આરાધી નતોય માની આશિષ દેશે.

અમારી પેસાની અને સેવોની મુસીબતોને પહોંચી વળવા માટેજ સહાયક મંડળની મેલના બદાર આપી છે, પણ સમાજ તરફથી તેમ જરાય ઉત્તર મળ્યો નથી. તેમજ ગુજરાતના સેવોએ તો તેને વિચારું રાખી શકાય.

આ દીધાસેવી અંક-તંત્રો અંક તરીકે પ્રજાની ઉમેદ અર્થે દરેક સારા પ્રતિષ્ઠિત પત્રોના તરીકે વિનંતિ કરેલી. તેમાં જેઓએ અમારા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવી પોતાના ઘણાં જોડા છે, તેઓએ આભાર માની, બીજા તરીકેઓની મારી માંગવાનું ખર્ચ લૂકાવું નથી. આ ઉપરાંત સહાય, જણાવે કે જાણે માટે ઘણું જો મોટું નામકિત પત્રો આપવા તે કરતાં ઘણું સુગમત મળે છે

આ માટે શિક્ષકો પણ ફરી શકે, પણ તેઓ તરફથી તો જરાય સહાય મળી નથી. અમે પણ એક જ શિક્ષક તરીકે અમારા મેળવેલા અનુભવને જાળડોતા સેવામાં મુકવાનું જાણે બાબ માનીએ છીએ.

૧. અત્યારે બાલસંહિત થઈ બહાર આવ્યું છે રાષ્ટ્રીય વાચનમાળાઓ, અખબરોની વાંચનમાળાઓ, તથા ડેટસાઈટ સમૂહો વગેરે, તેમાં ડેટસાઈટ કંપોઝી ને નિરૂપણ છે, તે આજના જ વિચારીશું છતાં બાળસાહિત્ય થઈ શકે તો નજ આપી સકાય ને તેવું અત્યારે મણી જાહેર સમ્માઓ છે છે વળી કિમ્બા જ ઓડી માત્રની રીત તો સમ્માવા જેવી છે.

રાષ્ટ્રીય બાળપોથી, ખેડી, બીજી, મીઠો તો માત્ર ના છૂટકે એક ને કદી બીજી ભાવની એ હેતુ સિવાય બીજો હેતુ અમો જણાવો નથી, આના કરતાં સરકારી સારી ખરી.

૨. મુકુષ, ટ્યુકડી સો વાતો, ને મીઠુમાણની બાળવાર્તાઓ બાળસાહિત્ય ની ખેડ પૂરી પાડી છે ૨૮ ના કાલવાળા ને મીઠુમાણની બાળસાહિત્ય એવા માટે તો ધન્યવદ્ધન પ્રદે તે સેવા તો ન જુદી સકાય તેવી છે

૩. કાલવાળા તો ૬૭ મણી ટ્યુકડી વાતો બહાર પાડી આપાવી કરશે એમ કમ્પીશન

ડેટસાઈટ સી પ્રાસિમે, પોતાના ખર્ચમાં બાળ વિભાગ રાષ્ટ્રીયે નામસેવા કરે છે આટલું છતાં ૬૭ ઉપા પ્રકારનું બાળસાહિત્ય મુજરાતની પ્રજા પામે, ને મુજરાતની સાહસિક પ્રજા બાલસાહિત્યની ખરી કદર કરે એવી પ્રજા પામે પ્રાર્થના છે

વંચી.

૧ + ડેટસાઈટ જાનથી સાળાઓ પોતાની સાળા માટે સ્વતંત્ર સેવાથી બધી સમી મન-અમલી, અનહા કિમ્બા રાખે છે એ મું અન્યાય નથી ?

ઈનામી પ્રશ્ન.

નિયમો.—પુસ્તક ૧, ભાગ ખરેલા પ્રમાણે.

અથા બીજાના ખરા ઉત્તર.

૧ મોતી, ૨ સર્વેશ્વર, ૩, દુહો, ૪ તરવાર, ૫ મેલ, ૬ મૂંઝ, ૭ વદાણ, ૮ પેણી

ત્રાણ ભાગના ઉત્તર (૧૦) માટેએ આપેલા, તે પંકી (૨) નિયમ જાળવેલા તથા સારા જવાબ આપવાથી બાર જ્ઞાનાર્થ ચોપડી છનાત મળે છે.

૧ જગજીવન સ્વજી, મેલમીન (૧૪)

૨ શ્રીલાલ મુનશીમ પરીખ માધ્યમપુર (૩૬૬)

પ્રશ્ન.—નીચેના ઉપાણના ઉત્તર આપો.

બાલ-ઉપાણ

૯

નર જોઈ હરતો ફૂંદી, માથે સિંજળ જોઈ;
આંધ્ર બિના ચૂલે ધણું, કહો કચે બિવેક

૧૦

લાઠડાનો આરો બારો, કાચનો કબારો,
ઘોડો ખેલે બાજમાં, લગામ મારા કાચમાં.

૧૧

અમુ પણ ચકવી નહિ, માબસી મુખ સ્યામ,
જે સુસો નહીં નાગળી, કહો બાળક તે નામ.

૧૨

પીળો પણ પોપટ નહીં, કાળો પણ નહીં કાગઝ,
પાંખો પણ પંખી નહીં, હસે પણ નહીં નામ.

૧૩

અમેગયા'તા મુરત શહેર ત્યાંથી લાવ્યા હજાર હોંગ,
લોકે વસ્તુ જોવી લાવ્યા, જેના માથા પર ચાર સોંગ.

૧૪

વૃક્ષ પર વસ્તુ પણ પક્ષી નહિ,
તપ કંઈ પણ તપસી નહિ;
ભગવા વસ્ત્રો પણ ભોગી નહિ,
માથે ચોટલી પણ બ્રાહ્મણ નહિ.
કોટણ કઠણ પણ ઈંદુ નહિ
પાળી શબ્દ પણ વાસણ નહિ.

૧૫

૨૧ ધડી મુજ ખાય સહુ જન તોય મુજ કર્શન નહિ.
તા છતાં આવી શકે ના, પચન સરણ કાંઈ નહિ.
ઈ વરતજ બહાર કાઢે, ચાર વસ્તુ હું સહી,
વો બજળ હું કોણ ? જેના વિણ જગ સુવે નહિ.

[પ્રત-અમંચ]

અંગેલાલ મવરામભાઈ દેસાઈ.

પુસ્તક પરિચય

આળ વસંત સમયે ભાગ ૧
મંથાદક ગોવિંદગમ બાળાશ્વર
હાદર અમદાવાદ

બાળકો માટે સારા, કુદા
ને સરળ કાવ્યોની ખેડ તો
હેતુ, તેમાં પણ બજતોની
જરૂર તો બાળકોને પહેલી હેતુ,
કેમકે હિંદુ બાળકોને ઈશ્વરનું
બાલ તો બાળકશ્રેયી ધરમાં સવા
લાગે છે આવા મંથાદની જરૂર
મંથાદકે પૂરી પાડી છે થોડા
વખતના આ પુસ્તકની બીજી
આવૃત્તિ થાપ એજ એની જરૂર
રીયાત જણાવે છે

કન્યાઓ પણ આતો
ઉપયોગ સરળ કરી શકે.

રમુકડી બીજી સો વાતો -

૨૫. ૫૮ સ્વયંવિદ્યાસ કાવ્યવાળા -

૨૬. છાયાવાળાની બાળ-
માલિકાએવાએ તો ૬૬ વર્ણી
છે આતી નાની વાતો ગુજરાતમાં
પ્રથમ આવનાર તેઓજ છે
મુંદર બાપમાં ને રમુજ વાતો
આપીને તેમજે બાળકોની ખૂબ
સેવા કરી છે તેમના જેવા
સ્ત્રીની જન્મજી તો એકતર્યા
જણાવ, યોરના ઇંદને ચીનસ્વા
શા ? આ વાતો દરેક દરેક ધર
માં ગમવા લાગે છે

બાળવાર્તા ભાગ ૨-
૨૮. ત્રિગ્ગતશ્વર ભવેકા બાલક

છાયાવાળા જેવાજ મુખ
રાતના બીજા બાલકસાદિસ
રસીક મી બધેકા છે તેમની
છાયાવાળા સાલિયમાંથી બેગી
દેશી વાતો આનંદકારી, બાળ
કોને સહેજે ગમી ગમ તેવી છે
પ્રાચીન કાવ્ય મુખા ભાગ ૧-

પ્રકાશક શ્રી પુણેશભ
વિધાન મંડળ આ મંથાદો
ગુના મુજરાતના સાલિયના
ખરી માલિકી આપી છે તેમ
કેટલાંક કાવ્યો તો ખજા સાસ
છે. શ્રીમી જેવા આવા મંથાદની
કર કરી પ્રકાશમાં આવે તેજ
તેની વિખેયોગીતા, પુનઃમંદેખાવર્ણ,
ને ઉપયોગી છે

મંથાદક ૨૬. રાજા
બીજી આવૃત્તિમાં પુકને માટે
ને વિચાર જણાવે છે તે અમને
માન્ય નથી. અમુક મંથાદો
વચ્ચે પુકની બૂંસો આવા સ્તંભ
પુસ્તકમાં રહે, તે કરતાં તે પુ-
સ્તક ૩-૪ માસ મોકું બદલ
પડે, તો ખોડુ ન દેવવાળા અમુક
બીજા ભાગમાં ને બૂંસો રહેવા
પામી છે, તેતો વધારે પડતી છે

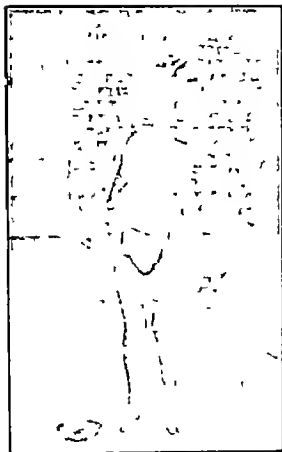
કેટલાંક પ્રાણી અને પક્ષીઓની જંદગી.

મરઘી ૬૪ વરસ જીવે છે
 બકરી ૫૬ વરસ જીવે-છે.
 વીતર ૫૬ વરસ જીવે છે
 જુલજુલ અડધ વરસ જીવે છે
 કબુતર વીસ વરસ જીવે છે
 સારસ બોવીસ વરસ જીવે છે,
 ગાય પચીસ વરસ જીવે છે
 મોર ત્રીસ વરસ જીવે છે
 વાઘ ચાલીસ વરસ જીવે છે
 બખ્તો સાઠ વરસ જીવે છે
 હસ સો વરસ જીવે છે
 હેલ માછલી પાંચસો વરસ જીવે છે

ડૉ. મોહનલાલ પાઠક.

“કાંટો”

વાઢામાથી કાંટો વાઙ્યો.
 કાંટો લઈને ટીંબે ખોસ્ત્યો.
 ટીંબે મ્હને માટી આપી,
 માટી લઈને કુશારને દીધી,
 કુશારે મ્હને ઘડો આપ્યો,
 ઘડો લઈને માળીને દીધો.
 માળીએ મ્હને હાર આપ્યો,
 હાર લઈને ગાયને પેરાવ્યો,
 ગાયે મ્હને ઈધ આપ્યું,
 ઈધ લઈને મોરને પાતું
 મોરે મ્હને પીછુ આપ્યું.
 પીછુ લઈને મહાદેવને ચઢાવ્યું,
 મહાદેવે મ્હને લાઈ આપ્યો.
 લાઈ લઈને લાભીને દીધો.
 લાભીએ મ્હને લાડવો આપ્યો.
 લાડવો લઈને જૂણામા બેઠી
 ખુબે બેમી ખાઈ ગઈ
 ને આવડી મોટી થઈ ગઈ.
 સૌ: સુમતિ પટેલ

સિ અંગક કુખાનર વ્યાપ

પપ મી જયતિ]

મહાત્મા ગાંધીજી

[૫૪૨૦૧]

મહાત્મા ગાંધીજી.

શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મના નિવાસથી પુનિત થએલી કાઠી-
યાવાઠની ભૂમિ અનેક વીર રત્નોની ખાણ છે પરમ શક્ત કવિ
નરસિંહ મહતાની તે જન્મભૂમિ છે આર્યસમાજના સમર્થ-
સંસ્થાપક સ્વામીશ્રી હયાનંદ સરસ્વતીની એ જનની છે રાણ-
કહેવી જેવા સી રત્નોને જન્મ આપનાર એજ ભૂમિ છે,
શુજસત સાહિત્યના હલપતરામ, કલાપી અને કાન્ત જેવા
કવિ રત્નોને જન્મ આપી એણે પોતાની રસજ્ઞતા સાબીત
કરી આપી છે. સત્તાસાહિત્યના તંત્રી બિંદુ અખડાનંદ અને
સ્વર્ગના ધ્વજાંકર સફળત અમૃતલાલ મુંદરજી પટ્ટીવારની એ
જન્મભૂમિ છે. વ્યાપારમા પણ એની સાહસિકતા ઓછી નથી.
કાઠીયાવાડી સત્તાનોની સુસ્વીરતા ઇતિહાસમા યોનેરી અક્ષરે
લખાયેલી છે. આવી પવિત્ર ભૂમિમા જન્મ લઈ મહાત્મા
ગાંધીજી પોતાના બેનમુન આશિરથી અને અપૂર્વ કાર્યદક્ષતાથી
એને જ અપ્રસિદ્ધ બનાવી છે.

શ્રીકૃષ્ણ સખા મુઠામાના નામથી પ્રાચીન કાળમા પ્રખ્યાત
થએલી, મુઠામાપુરીના રથનની પડોશમા આવેલા પોરણદર
શહેરમાં સને ૧૮૬૬ના ઑક્ટોબર મસની બીજી તારીખે
મોહનદાસનો જન્મ રથે હતો. એમના હા તથા બાપ,
પેન્થદરના રાણા કે જે પોતાને હનુમાનજીના વશજ દહેવ-
ધવે છે, તેમના વશપ પાના જિવાત હતા. એક પ્રસંગે
મધોજીના હા હિતમચ્છળની ઉપર રાણી સાહેબની કક્ષ

મરણ થઈ, અને તેમને એકાએક પોરખંદરનો ત્યાગ કરી ચાલી નીકળવાની જરૂર પડી. તેમણે જુનાગઢનો માર્ગ પકડ્યો. દરબારમાં ઢાળાઈ થતાજ તેમણે જામ સાહેબને નીચા વળી ડાખા હાથે સલામ કરી. આ પ્રમાણે ડાખા હાથે સલામ કરવી તે રાજદરબારમાં હલકુંતું અપમાન ગણાતું હતું, અને તેમ કરનાર માણસ ભયકર સબને પાત્ર થતો. પોતાની વર્તણૂકનો ખુલાસો કરવાનું કહેતા, તેમણે દહતાથી જવાબ વાળ્યો કે “મને પોરખંદરને હીથે આટલું બધું દુઃખ સહન કરવું પડ્યું છે, પરંતુ હું મારો જમણો હાથ તો હજી પણ તે રાજ્યને માટે ગળવા ધરજુ છું.” એમની રાજ્યનિષ્ઠા, કેશાભિમાન અને નિહરતા જોઈ સભાજનો છક થઈ ગયા. જામસાહેબે પણ તેમનો યથોચિત આદરસત્કાર કર્યો. ગાંધીજીના પિતા કરમચંદ્ર પણ પોતાના પિતાની પેઠેજ નિહર હતા. તેઓ ઉદાર દીલના પણ ધણા હતા. પોરખંદરમાં તેમજ સબ-કાંટમાં પોતાની દિવાનખીરી દરમીયાન તેમણે પોતાની નિકરતા અને પેસા સબધી નિસ્પૃહીપણું અનેક પ્રસંગે બતાવ્યું હતું. ગાંધીજીના જે નિહરતા અને આશ્રી સ્વભાવ છે તે તેમણે બાપદાદા તરફથી વારસામાં મેળવેલા છે. ખરેખર, મહાસાગર વિના પારિબતકનો જન્મ બીજે કયાથી હોય!

પરંતુ ગાંધીજીના અનેક સફળતા રૂપી ગુંદર રામચંદ્રી હાથી સુચોખિત ચાસ્તિરૂપી ઈમારતનો પાયો ધર્મ કે જેના વિકાસ વિના તેઓ જગતમાં આવું આદિતીય સ્થાન મેળવવાને શક્તિમાન ન થાત. તેના બીજા ચેરનાર તો તેમના સહ ગુણી માતૃશ્રીજ હતાં. બાળકનું ચાન્નિ ઘડવામાં માતાનો

હિસ્સો સૌથી વધુ મહત્વનો હોય છે. ‘એક મદ્ગુણી માતા
સો શિક્ષકની ગરજ સારે છે’ એ એક અંગ્રેજ લેખકનું
કથન અક્ષરશઃ સત્ય છે. સ્વર્ગસ્થ સાક્ષરવર્થ ગોવર્ધનરામે
પોતાના ‘સરસ્વતીચંદ્ર’માં લખેલાં વચન આપણે સ્મૃતિપટ ઉપર
હરહંમેશ કોતરી મુકવા બોધ્યે છે “ સ્ત્રી વિના ગૃહ નથી,
ગૃહ વિના પ્રજા નથી, પ્રજા વિના રાજ્ય નથી સ્ત્રીની ઉત્તતિ
વિના પ્રજાની ઉત્તતિ અસંભવિત છે ” ગાંધીજીના માતૃશ્રી
બહુધર્મિષ્ઠ હતા તેમનો ધર્મ માત્ર રસોડામાં કેમદિરમાંજ
પુરાએલો નહોતો. અપંગ, અનાથ, અને રોગી મનુષ્યોને જોઈ
એમનું હૈયું ભરાઈ આવતું રહેતો તેઓ પ્રેમથી સત્કાર
કરતા, તેઓ બુદ્ધિશાળી પણ ધણા હતા, અને રાણીઓ
આદે મિત્રાચારી હોવા છતાં તેમની આઠાઈ અને નમ્રતા
અનુપમ હતા. પોતાના બાળકોને વહાલથી કેળવવા અને
તેમના આરત્રી જેવા સ્વરૂપ હૃદયોમાં ધર્મના શુભ સંસ્કાર
પાડવાની તેઓ પુરતી કાળજી રાખતા. તે વખતના અંગ્રેજી
બહેલા અને ખાસ કરીને વિદ્યાવત જઈ આવેલાઓમાં જે
દુર્ગુણો ધર કરતા તેનાથી ગાંધીજી બચી શક્યા, તેનું સમગ્ર
માન એ સાધ્વી સ્ત્રીને જ બટે છે. દારાષીન સ્ત્રી સ્વર્ગ-
પિતૃના માતમનમ્મદ્દા એ મનુ જગવાનનું વાક્ય કેટલું બધું
સત્ય છે!

મોહનદાસ સાત વર્ષના યથા, ત્યામુખીનો તેમનો
અસ્થાસ પોરબંદરની ગામઠી શાળામાં થયો હતો. આદે
સાથેજ એક ખાનગી શિક્ષક પાસે તેઓ ધર્મના પુસ્તક
શિખતા. ત્યારપછી તેમનું કુટુંબ રાજકોટ જઈ વસ્યું; અને

તેથી તેમનો મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ ત્યાંજ પુરો થયેલ તે
 હરમીયાન ખાસ નોંધતો ક્ષાયક એ જતાવ જન્યા હતા તેઓ
 બાર વર્ષની ઉંમરના હતા ત્યારથીજ તેમનાં લગ્ન કરી નાંખ-
 વામાં આવ્યા આ બાબતઅત્યંત સ્વાભાવી આપણે કેટલા
 નિસ્તેજ અને નિર્વાર્ય જનતા જાણે છીએ, તેનો હજુ
 આપણને પુરેપુરો ખાલ આવ્યો નથી, એ વાતજ શોકજનક
 છે “જે અવસ્થા પ્રદાયર્યનું સાગોપાગ પાલન કરી તત અને
 મનને દંડ જતાવવામા વપરાવી બેઠીએ તે સમયે અવિકસિત
 કે અર્ધવિકસિત મગજ ઉપર એ આશ્રમનો બેઠો બોલે
 નાખી તેમની પાસે મહાન કાર્યોની આશા રાખવી એ ઉગતા
 છાદ ઉપર મોટી શિલા સુધી તેની પ્રગતિને અટકાવી તેમા
 થી એક સુદર વૃક્ષ ઉગેલું બેવાની આશા રાખવા બેલું છે,”
 આ હીવા જેવી ચોકખી વાત પણ સમાજના નેતાઓને જાણે
 ક્યારે ઉતરશે ? ગાંધીજીએતો પોતાની પ્રખર તપસ્યોના
 જળે પરિસ્થિતિ ઉપર વિજય મેળવી મહાન ચર્ક શક્યા
 પ્રદાયર્ય એતો શક્તિનો સચય છે જે માણસ પોતાની
 આવક કરતાં ખર્ચ વધારે રાખે તેને ટુંકા વખતમાંજ
 દેબાણુ કાઢવાનો પ્રસંગ આવે, સ્વાની સમતીર્થ,
 વિદેશાન્ત જેવા સુન્યાસીઓ, અને ગાંધીજી જેવા કમંચોખીઓ
 એટલા માટેજ આ બાબત ઉપર વધુ શાર સુકે છે. શક્તિ
 એટલે જીવન; નિર્જીવના એટલે મૃત્યુ, શક્તિના
 અભાવે આજકાલ અપણે જીવતા છતાં મુલેલા પડ્યા છીએ.

ગાંધીજીના અભ્યાસ હજીયાન બનેલો બીજો જતાવ
 જહુજ મનન કરવા બેલો છે. કોલસાની વખાશમા પ્રવેશ

કરતાં જમે તેટલી સાવચેતી રાખવા છતાં જેમ કપડાંને
 ઘોડા ઘણા ઠાપ પહવાનો સહન છે, તેમ જમે તેવો મહાન
 પુરુષ પણ પોતાના જમાનાની અસરોથી તદ્દન નિર્વેપ રહી
 શકતો નથી. ઉત્કર્ષની તીવ્ર અભિલાષથી પોતાના અડગ
 મનોબળ વડે માત્ર તે તેમાથી જલદી મુક્ત થઈ શકે એટલું જ.
 અનેક વહેમ, રૂઢિ અને કુસરકારો રૂપી મલિન ધુળ નીચે
 હિંદી સંસ્કૃતિ રૂપી હીરો ઘટાઈ ગયો હતો. ખુદ હિંદીઓને
 પણ તેનું જ્ઞાન ન હતું. પશ્ચિમના સુધારારૂપી રંગભેરંગી
 ક્ષમના ક્ષણિકે અબકારાથી લોકો અજાણ થયા હતા. દરેક
 રીતે અંગ્રેજોનું અનુકરણ કરવું એ સંભવતાની પરિસીમા
 ગણાતી હતી. અંગ્રેજો માંસાહારી છે તેથીજ તેઓ આટલા
 ભોરાવર છે, ને રાજ્ય કબ્જાને સમર્થ છે, એવું બુદ્ધિ ઠેટલાક
 શિક્ષિત હિંદીઓના લેખમા લરાઈ ગયું હતું આ અસરોથી
 તદ્દન મુક્ત રહેવું તે જમાનામા અશક્ય નહિતો મુશ્કેલ તો
 હતુંજ. ગાંધીજી અને તેમના ઠેટલાક જોડીયાઓનાં ચિત્ત
 ઠોલાયમાન થયા. મનુષ્ય એકલો જે કામ કરવાની હિંમત ન
 કરે તેજ કામ ઘણી વખત તે એક ટોળાના અમ તરીકે વિના
 સંકોચે કરવાને પ્રવૃત્ત થાય છે, કારણકે તેમને તેમ કરવામાં
 એક બીજાની ભારે ઓથ હોવાનો વિશ્વાસ હોય છે વળી
 સારા કે નરસા કોઈ પણ કાર્યમાં જેને આપણે પૂજ્ય કે
 માનનીય ગણતા હોઈએ તેનું જો કિતેજન મળે તો આપણા
 નિઃસ્વપ્નમાં ઘણું બળ આવે છે, અને આપણા ઉત્સાહમા અનેરો
 વધારો થાય છે. ગાંધીજી અને તેમની ટોળીને પણ એક સુસ-
 સમાન પ્રકૃતિ તરફથી માંસ ખાવાને ઉત્તેજન મળ્યું. હવે

તો માત્ર તેઓ અનુકૂળ સમયની રાહ જોવા લાગ્યા. તેઓએ
 ફરવા જવાને બદલે પાસે આવેલી નદી કિનારે જઈ ચુપકીથી
 માસ ખાવાની શરૂઆત કરી. એક સુસ્ત વેપ્પુવ કુટુંબમાં,
 સુગ અને સુશીલ માતાની દેખરેખ નીચે ઉછરેલા હિંદી
 યુવક માટે આ ખરેખર અસહ્ય હતું. પ્રથમ આસેન તેમને
 એકારી આવવા લાગી, પણ સ્વચ્છ બનવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા
 હોવાથી આંખો મીચી ખાઈ નાખ્યું થોડા દિવસ આ કાર્ય-
 ક્રમ ચાલ્યું પરંતુ ગાંધીજીનું હૃદય ખિન્ન રહેવા લાગ્યું. ધેર
 હંમેશની માફ જમી શકાય નહિ, તેથી વારંવાર જુદા
 બદલાનાં ઠાકવા પડતા. એક અપરાધ સંતાડવાને અનેક અપ-
 ગ્રાહની પરપરા રચવી પડતી. જેની આમન્યા કોઈ દિવસ
 તોડેલી નહિ એવી વહાલી માતાને અનેક પ્રપચ રમી
 છેતરવી પડતી ગાંધીજીનું ધર્મપરાયણ હૃદય આ બધું સહન
 કરી શક્યું નહિ, સત્યનો સરળ અને દુર્લભ માર્ગ તણ
 અસત્યની વાકીચુકી ગલીઓમાં જમણું કરવાનું તેને રૂચ્યું
 નહિ. બાળપણથીજ પડેલી સત્ય બોલવાની સુટેવે તેમને
 બચાવી લીધા માસ અને માસહારી મિત્રોનો તેમણે સહતર
 ત્યાગ કર્યો.

ઠહેવાય છે કે એક દુરાચારી મનુષ્યે કોઈ મહાત્માને
 પોતાના ઉદ્દારનો માર્ગ પૂછ્યો. તેની ઉત્કટ જિજ્ઞાસા જોઈ
 મહાત્માએ કહ્યું, 'તારે જમે તેટલાં કુકર્મ કરવાની છુટ છે
 પરંતુ હમેશા સત્ય બોલવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લે.' પેલા દુરાચારી
 મનુષ્યે આ ઉપદેશ પૂર્ણપણે પાળવાનો નિશ્ચય કર્યો. બચારે,
 તેનાથી ઠંઠ કુકર્મ ચતુ, અને તે સંબંધી તેને ઠંઠ પૂછવામાં

આવતું ત્યારે પોતાની પ્રતિજ્ઞા અનુસાર તેને સત્ય બોલવું. પડતું. બીજાની પાસે આવી રીતે પોતાનો અપરાધ કબુલ કરતા તેને ઘણો સંકોચ થતો. લક્ષ્મી અને જ્ઞાનિથી તેનું શિર ઢળી પડતું, અને ધરતીમા સમાઈ જવાનું મન થતું. આથી વિવશ બની તેને પોતાના કુકર્મ એક પછી એક ઊઠવા પડ્યા. તીવ્ર ઈચ્છા અને અડગ નિશ્ચય શું નથી કરતા ?

પોતાની સત્તર વર્ષની ઉંમરે ગાંધીજીએ મેટ્રિકની પરીક્ષા પાસ કરી. ત્રિભુજેટ બનવાની ઈચ્છાથી તેઓ બાવનગર કોલેજમા દાખલ થયા. પરંતુ રાજ્યોમા તે ગજકોટ આવ્યા, ત્યારે ત્યાના તાબા બની આવેલા એક બેરીસ્ટરે એમને વિલાયત જઈ બેરીસ્ટર થઈ આવવાની સલાહ આપી. એમના મહેત્વાકાંક્ષી હૃદયને આ વાત બરાબર રૂચી ગઈ; પરંતુ એમના માતૃશ્રી અને આપે તેમ ન હતું વિલાયત જઈ આવેલા લોકોમા ઘણી વખત જે આચારની બ્રષ્ટતા જોવામા આવતી, તેનાથી તેમનું ધાર્મિક અત કરવું કંપી હતું. આખરે માંસ, મદિરા અને પરત્વી ગમનનો ત્યાગ કરવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લીધા બાદ તેમને જવાની રજા મળી પુરતી તૈયારી કરી તેઓ ત્યા જવા ઉપડ્યા.

ત્યા તેમની સાદાઈ અને સદાચાર માટેના આદર્શને લીધે તેઓ હાસીને પાત્ર થતા એમના ઓળખાણ પીછાન વાળા એક ‘અંગ્રેજ સદગૃહસ્થ’ બની ગંગેશ્વા બાઇને એમનામા રીતભાતની (એટીકેટ) ખામી માણુમ પડવાથી એમણે ગાંધીજીને મુદાળવાનું હાથમા લીધું. નાચવાની, બાપણ કરવાની અને સારાગી વગાડવાની કળા શીખવાનો આરંભ

કર્મો નાખના જલસાઓમાં પ્રસંગોપાત જવા માંડ્યું. એક દિવસ તેમના મિત્ર તેમને ખાણા માટે નોતર્યા ખીજ પલ્લુ કેટલાક અગ્રિય ગૃહસ્થો ત્યાં હાજર હતા. શેરવો શાનો બનેલો છે એમ તેમણે નોંધરને પૂછવા માંડ્યું. સજમાનને આમાં 'એટીકેટ' ની ખામી જણાઈ તે ઠપઠો આપે તે પહેલાંજ શેરવો માસનો બનેલો છે જાણી, શ્રોધથી ગાંધીજી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. 'નૅન્ટલમેન' બનવાનો વિચાર માંડી ગાળ્યો. એક ઓશી સાટે રાખી ત્યાં પોતાને હાથે સાદી રસોઈ બનાવી જમવા લાગ્યા, અને નાચતાનમાંથી મિત્ર દાદી અભ્યાસમાં પરોવ્યું. આ સમયે પણ એમની સ્નેહહાળ માતાની છાવાએ એમને બધાવ્યા.

અત્યાશુધીના ખાનગી તથા શાળા પાઠશાળાના અભ્યાસ ઉપરથી અને વિવિધ પ્રસંગોમાંથી પસાર થઈ મેળવેલા અનુભવ ઉપરથી એમને સત્યની કાંઈક જાણી થવા લાગી. ધર્મએજ જીવનનો પ્રાણ છે, અને ધર્મને બાબુએ રાખી આરસેલી ઠાઈ પણ પ્રવૃત્તિથી મનુષ્ય જાતિનું કલ્યાણ થવાનો સંભવ નથી. એવો એમનો દઢમત બધાયે બેરિસ્ટરની પરીક્ષા પાસ કરી તેઓ સ્વદેશ પાછા આવ્યા.

દેશમાં થોડો વખત વહીલાત કર્યા પછી કાર્ય પ્રસંગે તેમને દક્ષિણ આફ્રિકા જવું પડ્યું. ત્યાં તેમને અનેક કઠવા અનુભવો થયા દેશબંધુઓનાં દુઃખ જોઈ એમનું કામજ કંઈ મળગળું થઈ ગયું ત્યાંજ નિવાસ કરી તેમના દુઃખે દુઃખી અને મુખે મુખી થવાનો દઢ નિશ્ચય કર્યો. કેટલાય તાત્કાલિક પછી સત્યાગ્રહનું અમોઘ શસ્ત્ર ચોખી દાઢ્યું.

એના દિપયોગથી દક્ષિણ આફ્રિકા, અપારણ્ય, એકા અને
 ત્યાર પછી અસહકાર ચક્ષુના આચાર્ય તરીકે કરેલી હિંદુ-
 સ્તાનની સેવા હજી વાજી છે. એ જાણી પ્રવૃત્તિઓનો
 પૂર્ણ પરિચય આપવાનું આ સ્થળ નથી અહીં તો માત્ર
 એમની વિદ્યાથી અવસ્થાના ઢેલણક પ્રસંગોનું દિવ્યન
 કરામતું છે. આપણામાં કહેવત છે કે 'નર કરણી કરે તો
 નરનો નાશવણ થઈ જાય' હરેક મહાપુરુષનું જીવન આનું
 જ્ઞાનરસ છે. પોતાના પ્રબળ પુરુષાર્થથી તેઓ સામાન્ય મનુ-
 શ્ચ કોટિમાંથી અવતાર કોટિમાં આવે છે. બાળકો પણ એ
 સ્વસ્થ સમજી લઈ તદનુસાર વર્તન રાખશે.

મહાત્માજીની
 પપ્પ મી જયતિ }

—એક ઉપાસક.

ધર્મવ્યાધ.

કૌશિક નામે એક બ્રાહ્મણ હતો. તે એક દિવસ વૃક્ષ નીચે બેસી વેદ પાઠ કરતો હતો. એ સમયે વૃક્ષ ઉપર બેઠેલા એક બગલાએ તેનાં વસ્ત્ર ઉપર અધાર નાખી. કૌશિકે અતિ હાથે ભરાઈ વૃક્ષ ઉપર દ્રષ્ટિ કરી. તેજ સમયે તેના તપના પ્રભાવથી બગલું બળીને પૃથ્વા પર પડ્યું. એ એક કૌશિક ને ધર્મ દુ ખ યમુ અને કૌશિકે વશ થવા માટે ધર્મ પશ્ચાન્તાપ કરવા હામ્યો.

એ દુ ખ-શોકને હાથે તેણે તપસ્વા પઠવી મૂંઝી, બિદ્યા માટે ત્યાથી ચાલી નીકળ્યો, અને બારણે બારણે ફરી બિદ્યા માગવા હામ્યો. એક દિવસ તે એક ગૃહસ્થને ઘેર જઈ બિદ્યા માગવા હામ્યો. એટલે ગૃહસ્થ પત્નીએ કહ્યું. “મહારાજ ! જરા થાલો. ઘરમાંથી બિદ્યા લઈ આવુ છું.” ગૃહસ્થ પત્ની ઘરમાં જઈ બિદ્યાનું વાસણ આફરવી હતી, એટલામાં તેનો પતિ ઘાઠી, કુષાત્તર થઈ ઘરમાં આવ્યો. પત્ની તેજ સમયે પતિની સેવામાં ગુચાઈ ગઈ, બારણા બહાર બિદ્યુક બ્રાહ્મણને ઉલો રાખ્યો હતો તે વાત જૂલી ગઈ તેના પતિએ જોજન કર્યું અને વિચારી દેવા ગયો, ત્યારે પત્નીને બિદ્યુક બ્રાહ્મણ સંબંધી યાદ આવ્યું.

ગૃહસ્થ પત્ની ઉતાવળે પગલે શરમાલી શરમાલી, બિદ્યા પાત્ર હાથમાં લઈ બ્રાહ્મણ સમક્ષ ગઈ બ્રાહ્મણે હાથ મોટી કરી કહ્યું, “મને ઉલો રાખી તમે આટલી બધી વસ્ત્ર કયા ગયા હતા ? મને વહેલી બિદ્યા કરી ના આપી ?” પતિવૃતા ગૃહસ્થ પત્નીએ બે હાથ બેઠી મસ્તક નમાવી કહ્યું. “કેવળ કરશો નહિ. મને ક્ષમા કરો હું પતિને મન્ય.

સમજી છું. તેઓ યાકેલા સુધાતુર ઘઈ એકાએક ઘેર આવ્યા, તેથી તેમની સેવા કરવામા આટલો બધો વખત મારે રોકાવું પડ્યું, એજ કારણથી તમને બૂલી ગઈ હતી.

ઠોશિકે કહ્યું. “ જલ્દી આર તમે બિહુક-ગ્રાહણને તુરંત માની તમારા પતિને ઈશ્વર માનોછો ? દેવરાજ ઈન્દ્ર પણ ગ્રાહણને માન આપે છે તમને ખબર છે કે; ગ્રાહણ કોષે બરાબ તો પૃથ્વીને બાળી ભસ્મ કરે છે પતિવ્રતા પત્નીએ ઉત્તર દીધો; “મહારાજ ! ગુસ્સો કરશો ના હું કાઈ બગલુ નથી. તમારી ક્રોધ બરેલી દષ્ટિ મ્હને શું કરે એમ છે ? હું ગ્રાહણનું ઠઠી પણ અપમાન કરતી નથી. મ્હને ક્ષમા કરજો પતિસેવાનેજ હું તો મહાન ધર્મ સમજી છું. તેથીજ હું એક બિત્તે મહાગ પતિદેવની સેવા કરું છું. તે સમયે હું બીજી બધું બૂલી ગઈ છું પતિસેવાનું ફળ તમારી પણ બાંધવામા છે.

તમે ક્રોધ બરેલી દષ્ટિથી બગલાને બાળી ભસ્મ કર્યો છે તે હું બળી શકી છું તમે ક્રોધે બરાબ તમારી વપસ્યાનું બળ શા માટે નષ્ટ કરો છો ? સત્યધર્મ બાંધવાની ઈચ્છા હોય તો મિથિલાનગરીમા જઈ ધર્મવ્યાધ નામક મનુષ્યને જઈ મળો, અને તેની પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો. એ પરમ ધાર્મિક વ્યાધ (પારધી-શિકારી) સર્વદા મન-પ્રાણ પૂર્વક માતાપિતાની સેવા કરે છે તે તમને સાચો ધર્મ સમજાવી શકશે.”

ઠોશિકે કહ્યું. “ પતિવ્રતે ! ત્હારા પર હું અતિશય પ્રસન્ન થયો છે મહારો ક્રોધ નષ્ટ થયો છે. તે મ્હને તિરસ્કાર રૂપે જે શિખામણ આપી છે તેથી મહારો ઉપર તે મ્હોટો ઉપકાર કર્યો છે હવે હું ધર્મવ્યાધની પાસે જવા આજ્ઞા મેળું છું.”

કૌશિક બ્રાહ્મણ પતિવ્રતાને ધન્યવાદ આપતા, પતિવ્રત માહાત્મ્ય પ્રત્યે વિચાર કરતા મિથિલા તરફ ગયો. મિથિલામાં જઈ તેણે ધર્મવ્યાધની તપાસ કરી અને વેગળેથીજ તે ભેઈ શક્યો કે; ધર્મવ્યાધ પોતાની દુકાનમાં બેઠો બેઠો કરણ અને ભેંસનું માસ વેચી રહ્યો છે.

કૌશિક-બ્રાહ્મણ આવ્યાના અમાચાર વ્યાધે એકાએક બળી લીધા એટલે તુરતજ તે દુકાન ઉપરથી નીચે ઉતરી બ્રાહ્મણ ચરણની રજ લઈ પોતાને મસ્તકે મૂકી, અને કહ્યું:- “મહારાજ ! પેલી પતિવ્રતા સ્ત્રીએ તમને મિથિલામાં મ્હારી પાસે આવવાનું કહ્યું છે. તમે જે કામ માટે આવ્યા છો તે હું બળી શક્યો છું તમારી ગ્રીષ્મિ છે, તે હવે મ્હને જણાવે.”

ધર્મવ્યાધનાએ શબ્દો સાંજળવાંજ કૌશિક સર્જી યઈ ગયો. વ્યાધને મુખેથી પોતાના આગમનનું શુભ કારણ આંબળી તેને વિશેષ આશ્ચર્ય થયું. ધર્મવ્યાધે કહ્યું “ભગવન્ ! આ સ્થાન તમને પસંદ પડતું નથી માટે તમારી ઇચ્છા હોવાથી મ્હારે ઘેર આવો.” ધર્મવ્યાધને ઘેર ગયા પછી કૌશિકે તેને કહ્યું “તમે આટલા બધા ધાર્મિક છો, છતાં આવું તિરસ્કારજનક કામ શા માટે કરો છો ? તમારું એ કૃત્યથી મને આશ્ચર્ય અને દુઃખ થાય છે.

વ્યાધે કહ્યું “મહારાજ ! મ્હારા શાકા અને પિતા વંશપરંપરાથી એ કામ કરતા આવ્યા છે, તે જ હું પણ કરું છું. માટે તમે દોષ કર્યો નહિ. જે પશુનું માંસ હું વેચું છું, તે પશુનો વધ હું પોતે કરતો નથી બીજા માણસોએ વધ કરેલાં પશુનું માંસ હું વેચું છું, પરંતુ હું પોતે માંસ ખાતો નથી. હું મ્હારા માતા પિતા અને શુદ્ધિની સેવા કરું છું. હું સત્ય વચન બોલું છું. કાઈનો દોષ

કરતો નથી. કોઈની નિંદા પણ કરતો નથી.” ત્યાર પછી મહાત્મા કૌશિકના આગ્રહથી તેને તે સત્યધર્મ ઉપદેશ સભળાવવા લાગ્યા, અને અનેક ઉપદેશ કર્યા પછી બ્રાહ્મ્યો કે “પ્રભુ ! હું મારા માતા પિતાને સાક્ષાત્ દેવતા માનું છું. પ્રતિદિન તેમની સેવા કર્યો વગર હું સોજન કરતો નથી. બહિષ્કર્ણથી તેમની સેવા કરવાથી મ્હને દિવ્ય દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થક છે, તેના બળથીજ હું બાણી શક્યો હતો કે પ્રેમી પતિવ્રતા સ્ત્રીએજ તમને મ્હારી પાસે મોકલ્યા છે મહારાજ ! તમે માતાપિતાની રબ લીધા વગરજ તેમને સતોષ આપ્યા વગરજ વેદનો અભ્યાસ કરવા ઘેરથી બાહ્ય ગયા હો, એ કામ તમે બહુ ઝેરવ્યાજળી કર્યું છે તમારાં વૃદ્ધ માતાપિતા તમારા વિયોગ હુ ખબી અધ થયા છે તેથી પિતામાતાને મુખી કરવા માટે તુરંત ઘેર આશ્રમા બાજો, નહિતો તમારું ધર્મ કર્મ અને તપસ્યા બધું નાશ થઈ જશે.”

કૌશિકે કહ્યું -“ હે ધાર્મિક-શ્રેષ્ઠ ! તમે જે કાર્ય કર્યું છે, તે સર્વસત્ય છે. હું તમારા ઉપર ધણો પ્રસન્ન થયો છું. તમારા ઉપદેશથી મ્હને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે.” એમ કહી કૌશિકે ધર્મવ્યાધની આજ્ઞા લઈ ઘેર પાછો ફર્યો. અને પરમશ્રદ્ધા-બક્તિથી માતાપિતાની સેવા કરવા લાગ્યો. ધર્મ વ્યાધના ઉપદેશથી તેને એવું વિન્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું કે માત્ર શ્રી સ્ત્રી અભ્યાસ અને તપસ્યા કરવાથીજ ધર્મ લાભ થતો નથી. સંસારનાં ન્હાના મોટા કર્તવ્યના મધ્યમાથીજ ધર્મલાભ થાય છે. સત્યવચન, દ્વેષ રહિતપણું, માતાપિતા ગુરૂ જનોની સેવા વગેરે સંશુભથી પણ ધર્મ-લાભ થઈ શકે છે.

(સંસ્મરણવન)

લક્ષ્મણ ઈ રામચન્દ્ર હો !

સૌ સૌની ધૂનમાં !

એક ગામઠાને પાછરે સવારના મળસૂદે ગામલોકનું પંથ
કેઈક આમને લગતી બાબત વિષે વિચાર કરવાને મળ્યું
હતું ધણા ખરા લોક આવી ગયા હતા ને હજી કેટલાક
આવવાના બાકી હતા, એટલામાં એક કુકડો નાનકડી જગ્યામા

કુહી કુહી ઉઠેઉઠેઉઠેઉઠેઉઠે કુહી કુહીઉઠેઉઠેઉઠેઉઠે !

એમ બોલ્યો. એનું બોલવું સાંભળી પ્રાણુચક્ર પડીત
નામના એક પ્રાણુ જેઓ સવારના પહેરમા મોડા ઉઠવાને
લીધે ન્હાયા ધોયા વગર, પાંચડી પહેરી કપાળે ભસ્મનો
લપાટો લગાવી ઉપાટે અંજે એમ થતાવી ઘુંટણપુર પોતી-
યાના “કુલ રૂસ”માં ત્યાં બેઠા હતા. તેમણે પોતાની અક્ષત
બાલી કરી. “આ કુકડાના બે લવામા જે છે, કે કેવો જૂઠાઈ
રહેલો છે બધો ! એ પોતાની ભાષામા એવું સરસ વહે છે કે -

“સીના રામ કે દયારથ !”

કુકડાના કુકડેકુકડો આમ અર્થે થયો જોઈ, એક મિથા
નું ત્યાં બેઠા હતા, તે બોલી ઉઠ્યા,—અરે તુંમ બિ કયા થાર
મથ કરભાઈ, વો મરઘા તો એસા બોલતા હે કે -

“અલ્લા તેરી કુદરત !”

આ બંનેની હાલીકત સાંભળી એક સાવકશા નામના
એકા વાટરની બાટલીના વેપારીથી રૂપ ન રહેવાયું તે પાટણ પર
મહેનતે પલાંઠો થપચીને વાળતા બોલવા લાગ્યા,—“હું

તમે હોઠ ખોલું ખોલું બોલોય ! એ આપ કૃકરો તો એમ કહેય કે—

“સોદા લેમન કે સરખત !”

સાવકશા શેઠની આ વાત સામળી ગામનો સુધાર માધો મીસ્રી કેમ ચૂપ રહે ? ખાલીની બાંધી ખંડી પહેરેલા હાથે કપાળ લૂંછતા લૂંછતા તે બોલ્યો, “અમ સાવકશા શેઠ ! એ અમે તો ગામઠામે વરદા થયા સ્ત્રીએ તે જનાવરોની બોલી કારી રીતે બાળીએ; એતો એમ બોલે છે કે—

“કૃષ્ણી કરચ્છી કે કરવત !”

હવે બ્યારે માધો મીસ્રી બોલે ત્યારે કાયકબાર્ડ ટાંછીયો છાનો રહે ન કેમ ? તેણે બલ્યુ કે હવે આપણે પણ બોલવાનો વખત આવી હાઓ છે તે બોલી ઉઠ્યો, ના, ના ! કૃકરો તો એમ કહે છે કે—

“ખ્યાજ મીરચી કે અદરત !”

આ પ્રમાણે વાત સુધાર ને ઠાંછીવાપર આવી ગઈ હતી, તેથી પોપટલાલ પટેલ નામના પોતાને એક મહાન લેખક અને વિદ્વાનમાં સમજનાર ભયદર લેખકથી ચૂપ ન રહેવાયું તે બોલી ઉઠ્યા,—અધૂના તો આપણા ભાષા સાહિત્યમાં જે અરાજકતાનું આત્માત્મ બ્યાપી રહ્યું છે તેથી આપણી સર્વ હિત્ય સાવનાઓનો વિચ્છેદ થઈ ગયો છે. વસ્તુત તો આ પ્રભાતનો તપસ્વી કુમ્ભટાધિપતિ એમ કવિ સ્ત્રો છે કે—

“બોલો શું છે સરસ ? નવચેતન કે ગુજરાત !”

અને આ ઉત્પ્રેક્ષાલ કાર છે એવો કુવલપાનદે સિદ્ધાંત પ્રતિપાદન કર્યો છે !

હવે બાપા પોપટપટેલ ળળકયા, ત્યાં ઠવિ ઠલળલલાઈ
ઠાઈ બોલ્યા વગર રહે? તેમણે હાંકવા માંડ્યું. સુ વધી
છો ત્હમે પોપટલાલ પટેલ! ઠપ્ઠાં ઠૂકડો તે હેમ ખેલતો
હશે! એ ઠૂકડો તો હેમ બોલે છે કે.-

“ જુઓ ખેલો પરવત! ”

આ બધી ફેકાફેકીથી જેનું માથું રણછી આઝું હતું
એવા વિકુલનાથજી મજિરના મુખ્યાજી શંકરરામ સમાધાની
વમામ મડળીને “જેશ્રીકૃષ્ણ” કરતા બોલ્યા કે,-હે હરીજનો
આ ઠુકડો ખરી રીતે તો એમ બોલે છે કે.-

“ છોડો બધી ખટપટ ”

હજુ ઠાઈ વળી નરો સમરઠો ધુમાવત. એટલામાં
સાગરો હબમ, ગામના મુખી દગાભાઈ પટેલનો મોટી નળી
વાળો વાંદીનો ઠુકડો લખને આવ્યો અને પાછળ મુખી પણ
આવ્યા, એટલે આ વાત વિસારે પડી; ને “ બાપલા રામરામ!
રામરામ લા! જય સ્વામીનાથજી બાઈ! જેશ્રીકૃષ્ણ પટેલ,
હોસ્લો, સાહેબજી, મિ. દગાભાઈ પટેલ. મહાશય વડેમાતરમ!
એમ અનેક બાતના અવાજે યહ રહ્યા ને ઉપલી વાત
વિસારે પડી.

[ખાતમ]

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

રાજની દાનત.

(વજર બેઠાસરની વાત)

એક વખતે એક ગભીર શિકાર કરવા ગયે. એક વાઘની પાછળ પડવાથી તેના માવસોથી તે બૂંઢો પડી ગયે. સૂરજના સખત તાપથી તેને તરસ લાગી અધોર વનમાં એક બગીચા જેવું જણાયું, તેમાં તે પેઠા ગભીર શિકારીના વેશમાં હતો, માળી પાસે રાજાએ પીવાને પાણીની માગણી કરી. માળીએ બાજમાંથી એક સરસ દાડમ તોડી ગભીરને પવાલામાં ઘાલુ નીચેથી મીઠો રસ ભરી દીધે. રાજા પી ગયે. તેને ખૂબ તરસ લાગી હતી. જેથી બીજા પવાલાની માગણી કરી. માળી દાડમ લેવા માટે બાગમાં ગયો. રાજાને વિચાર થયો કે “આ બાગની જમીન રચાણ છે, માટે આ બાગના માલિકની તપાસ કરી તેનો કર બેવટો કરવો જોઈએ. માળીને રસ લઈ આવતા વાર થઈ જે કલાક થયા પણ માળી જણાયો નહિ. ગભીરને ખૂબ ચિંતા થઈ; ને તરસથી પીડાયે. થોડી વારમાં માળીને આવતા દીઠા. માળીએ પાસે આવી અધુરું પવાલું રાજા પાસે મૂકી દીધું.

રાજાને પવાલું અધુરું રહ્યાનું કારણ બજવાની મરજી થઈ. તેથી માળીને કહે કે “પહેલો વખત તરસ રસ ભરીને લાવેલો, અને દમણા આટલી બધી વાર થઈ છતાં અધુરું પવાલું શાથી ?”

ઘરઠા માળીએ નરત સાચેધાતું કહી દીધું.

“પહેલાં હું આપને માટે રસ કઢાડવા ગયો તે વખતે રાજાની જાનત સાફ હતી, પરંતુ બીજી વખત મેં તે વખતે રાજાની સાફ જાનત બદલાઈ દેયત પરનો બાવ ઓછા થઈ મતિ ફરી ગઈ હતો જેથી માણ દાડમ એકાએક નિરસ થઈ ગયા, તે સિવાય મને બીજું કંઈ કારણ જણાતું નથી.”

રાજા સમજી ગયો ને માળીને શાખારી આપી કરની માફી આપી—

બાજક.]

લીખાલાઈ બ્યાસ.

ભવિષ્યવાદી.

એક માણસ મોટો ભવિષ્યવાદી હોવાનો કાવો કરતો હતો. તે રસ્તામાં ઉભો રહીને હોકોનું ભવિષ્ય કહેતો હતો. અને ઠાઠની કંઈ ચીજ ખેવાઈથી હોય તો તેનો પત્તો કયાં મળશે તે બતાવતો. એક દિવસ તે આ કામમાં ખૂબ લીન હતો, એટલામાં આમ્રપામના ટોળામાથી એક મજૂરે માણસ આગળ આવી કાવકા મોથી કહેવા લાગ્યો. “દોડે દોડો! તમારા ઘરને આગ લાગી, અરે પુરે બળી પડે રહેશે.”

ગધેડાની ચાલાકી.

સુરોપમા સ્વેન નામે એક દેશ છે, ત્યાંના એક ગોવાળ પાંચ એક ગધેડો હતો. જેના ઉપર તે હમેશા દુધના વાસણ લાદી દૂધ વેચવા જતો હતો. એક વખત તે ગોવાળ ઘણો માઢો થયો. એના ધરમાં એના સ્ત્રીવાસ કોઈ બીજુ માણસ ન હોવાથી પોતાના મુકામ કરેલા ઘગઢેને દુધ ઠેવી રીતે પહોંચાડવું એ વિચારમાં તે પડ્યો. આખરે તેને એક યુક્તિ મુઝી. તેણે દૂધને શીશાઓમાં ભર્યું તથા તેના પર ધણીઓના નામના લેખણ ચોટાડી ગધેડા પર બરી ગધેડાને શહેરમાં આવના કર્યો.

ગધેડો શહેરમાં પ્રથમ જેલે મહોલાઓમાં તેનો ધણી તેને લઈ જતો હતો ત્યાં ગયો અને ઉભો રહ્યો. આ જોઈ માહકો આવ્યા અને પોતપોતાનું દૂધ શીશાઓમાંથી લઈ ખાલી શીશા ગધેડાપર લાદી દીધા. 'એવી રીતે ફરક મહોલામાં તે ગધેડો ફર્યો અને કોઈપણ શાકુક રહેવા દીધું નહીં ત્યાં ખાલી શીશા લઈ પાછો ફર્યો. તેને આવેલો જોનાળે શીશા તપાસ્યા તો એકે ઓછો ન હતો તથા એ ન હતો—ત્યારથી દૂધ આપવા ફરજત તે ગધેડો, તે તથા દુધ વેચી ખાલી બાદલીઓથી ઘેર આવી જતો.

શિખાઉ-છોકરો.

(૯-૬ કેટલા ?-તો કહે કમાડ)

એક છોકરો પોતાના બાપની સાથે પોતાને મોત્રાળ ચાલ્યો. રસ્તામાં તેના બાપની સાથે વાતો કરવા માડ્યો કે-બાપા ! હું હુનો ધડીઓ શીખું છું પણ તેમા છ, ૬ નું પલાખુ બૂલી બાક છે

બાપ કહે-એમા શું ? જો ઠઈ નિશાની યાદ રાખીએ તો ફરી બુલાય નહિ. છ હું બાર બોલતા જો (ધરતું) 'બાર સાખ' સભારીએ તો તુરત યાદ આવે કે-છ હું બાર. વળી મન રાખીને શીખીએ તો બધું યાદ રહે જો, બેટા ! તારે મોત્રાળ કોઈ પૂછે તો કહેવું કે-મારા બાપુ મને રોજ પલાખાં પૂછે છે હું તેના તરત જવાબ ફરિયાદુ મારા બાપાએ મને સારી મુકિત બતાવી છે." છોકરો કહે 'બહુ સાફ બાપા.'

મોત્રાળ ગયાપછી જમી કરીને ઔ બેઠા બેટલે મામાએ પૂછ્યું કે-કેમ ભાણા ભાઈ ! કાઈ જાણે છે કે ?-ભાણાએ કહ્યું-હોવે મામા, હું હુનો ધડીઓ શીખું છું. તેના મામા કઈ પૂછવા જતા હતા, ત્યાં બાપ વચ્ચે બોલી જાયો-કહે બેકલે-છ હું કેટલા ?-આપે રસ્તામાં શીખવ્યું હતું તે પ્રમાણે

શાહને ઠઈ ઠહેવાતુ છે; માટે મને પહેલા તો બાહ્યાહ આજળ સર્પ બાંધે. તે મુજબ તેને બાહ્યાહ આમળ સર્પ જમા અને સરવેને તે જોરડામાંથી બહાર જવા ફરમાવું. હજારે ઠક્કુ માફ મોડુ આપે જોયુ તેથી આપને જુખુ ગહેવુ પડયુ, પરંતુ મેં તમાફ મોડુ જોયું તેથી મારે ફાસીએ જવુ પડે છે વાસ્તે જોં વાત શહેરના લોકોના બલુવામા આવશે તો તે કોઇ તમાફ મોડુ જોશે નહીં. આથી રાજાએ તેને ઇનામ આપ્યું અને ઠક્કુ કે શહેરમા જો વાત ઠરીશ નહિ

લાલચ દ. વી. શાહ.

રામ વનવાસ

૨૧ મચંદ્રજીએ સીતાને સમજાવવા યત્ન કર્યો. “ પ્રિયે, તું મારી વાત માન. પેર રહે, અને સામુ સમજાની સેવા કર. કેમકે તેથી મોટો તારો બીજો કોઈ ધર્મ નથી. દિવસ જતાં વાર લાગતી નથી. આ દિવસ પણ હવાના ક્યાંય જતા રહેશે. પિતાતુ વચન પાળીને તને હું મળીશ. વધુ દુરાચલ કરીશ તો તને કલેશ થશે. વનમાં હરેક પ્રકારનાં દુઃખ પડે છે. દાંડા, કાંકરા પર ચાલવું; પર્વત, ટેકરા, ખાડા ચઢવા ઉતરવા, નદી નાળાં ને ગુફામાં ઘૂસી જવું પડશે. જ્યારે તું ચિત્રકૂટી વાપ, સિંહ જોડને ગલરામ જાય છે, ત્યારે તું ત્યાં સાથેસાથાં વચકાળ વનપશુઓ જોશે, તો તને કેટલી બીક લાગશે? જેના ચેર નાહ સાંભળતાં સસ-સલા પુરુષોનાં કાળજાં ઘરઘરી જાય છે; તો તુ તે કેમ સાંભળી શકશે? તારું કામ જંગલમાં રહેવાનું નથી. માનસરોવરની કંસળી ખારા સમુદ્રનું જળ કેમ પી શકશે ? ”

પતિનાં આવાં કોમળ વચેનો સાંભળી સીતા રોવા લાગી. વનનાં દુઃખો સાંભળીને જો બીજી સ્ત્રી હોત, તો તે હબઠીજ જાત. પણ સીતાને તો પતિવિરહ કરતાં બીજું દુઃખ વધુ જણાયું નાહ. પહેલાં સામુની રૂબરૂમાં તે વધુ બોલી શકી નાહ. માત્ર આંખમાંથી આંખુ સારી ઉલી રહી હતી. પણ રામનાં આવાં સાંભાં સાંભાં સમજાવનારાં વચેનો સાંભળી તેનાથી શાંત રહેવાયું નાહ ને બોલી:

“ પ્રાણેશ ! તમારા વન અને સ્વર્ગ નરક સમાન છે, માતાપિતા, સાહજીવેન, સુગાં સંબંધી મારે શા કામનાં ? જેમ પ્રાણ વિના શરીર નકામુ છે, પાણી વિના નદિ શુષ્ક

છ તેમ તમાના વિનાની હું છું. વનમાં ઢંગો તમારી સાથે
મને શું કરી શકવાનાં? વનમાં આવી ગમે તેવાં સંદેશો
વચ્ચે હું તમારી સેવા કરીશ એજ અહોભાન્ય છે !”

સીતાનાં અ પાંવચનો સાંભળી રામનું હૃદય ઠગી ગયું
મારા વિના તે એક દિવસ પણ નહીં જીવી શકે! આમ
વિચારી સીતાને સાથે સેવાની રાત્રે માતા પાસે આજ્ઞા માગી.

કૌશલ્યાથી આ સાંભળી શકાયું નહિ. પાતાની ઉર-
ની આશા પણ કાયા સૂતરની પેઠે તૂટી ગઈ ને અરે રામ!
સીતા! આમ ઉચ્ચાર સાથે સોંવપર પટકાઈ પડ્યાં. કંઈ
ચેતન્ય આવતાં રામ સીતાએ માતા પાસે જવાની રજા
માગી. કૌશલ્યાએ રહતાં રહતાં રજા આપી, અને વારંવાર
પુત્ર તથા પુત્રવધુને ઉપદેશને આશીર્વાદ આપવા લાગ્યાં.

કૌશલ્યાએ સીતાને કહ્યું “પુત્રી! તારું અખંડ સૌભા-
ગ્ય રહે. તેં પનિભાજનની જે પરાક્રાંત બતાવી છે, તે વડે
અહોનિશ નિર્ભય રહે. સ્ત્રીઓનું સર્વસ્વ પતિ છે. તારી
સેવાવડે, મનથી, પ્રેમથી તું તારા પતિને ખૂશ રાખજે,
જેથી મારા રામને વનવાસમાં દોષ ન થાય.”

સીતાએ સામુને પજે સાગતાં કહ્યું: “માતા! મેં
શાએથી પતિપૂજા ને પતિપ્રેમ જાણ્યા છે. મારા સ્વામી
સાક્ષાત્ હૃદયર છે, તેમની સેવાતું મદત્વ હું પૂરી
કીર્તિ પાળીશ.

બાદ બંને જણે શબ્દવંશી કપાળ ત્યાગી વહ્લેલ પહે-
રવા માંડ્યા. વાત પર વાત જતાં લક્ષ્મણે આ વાત સાંભળી
તેતો તગ્તજ બાકી બાણીના વનમાં જવાના સમાચાર
સાંભળતાં રહતા રહતા આવી પહોંચ્યા ને પાતાને સાથે
જિજ્ઞાસા માટે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. રાત્રે બહુ સમજાવ્યું

કે, “ તારા આવવાથી અપોધ્યા સૂની પડશે. પિતા માંદા છે, ભારત ને શત્રુ તેમના મોરણ ગયા છે. આ વખતે તું પણ સાથે આવીશ તો અહીંનું શું થશે ? ”

લક્ષ્મણે એક પણ શબ્દ માન્યો નાહ. આજ સુધી જેણે એક દિવસ પણ જીવદાઈ નથી સહી, જેની સેવા યાત વિસ છોડી નથી; તેમનો આદ વર્ષનો વિભોગ કેમ સહન થાય ?

રામજીએ લક્ષ્મણની બારે હઠ બોધ, ત્યારે કહ્યું કે, “ જા. મુનિત્રા માતાની અજ્ઞા લેકને બાલ. ”

તરતજ લક્ષ્મણ મતા પાસે ગયા ને બધી હકીકત કહી સંભળાવી. આ સાંભળી મુનિત્રાને દુઃખ તો થયું; પ્રશ્ન તે બેવી તેવી મા નહોતી. તે તો “ વીર માતા ” હતી. તે પોતે વીર હતી; તેવો તેનો પુત્ર પણ વીર હતો. પુત્રની માગણી સ્વીકારી તેણે કહ્યું. “ બહાલા પુત્ર! તું આજથી રામને પિતા, સીતાને માતા અને વનને અપોધ્યા સમજજો. હું રજા આપું છું કે તું આનંદથી તેમની સાથે જા. ”

જુઓ, દરેક માતાએ કંઈકથી બેવી નથી હોતી. કેટલીય મુનિત્રાઓ ભારત માતાની ગોદમાં પદા થક છે; કે બે પોતાની શોકયનાં ઠાકરાં પર પણ પોતાનાં ઠાકરાં કરતાં આધક બાવ રાખે છે.

ત્યાર પછી રામ, સીતાને લક્ષ્મણ ત્રણેએ જા માગી. મુમંત્રે રથ તૈયાર રાખ્યા હતા, તે પર ત્રણે બેઠાં. અપોધ્યાની તમામ પ્રજા હાહાકાર કરતી હઠી ને રથ પાછળ ચાલવા લાગી. રામે તમામને પાછા વળવા મંજૂ, પણ માન્ય નાહ. આવો પ્રજા પ્રિય બોઈ રામનું દૈવું સરાઈ આવ્યું. મુમંત્રે રથ સપાટાએ લાંકવા કહ્યું. કેમકે પ્રજાની આ સ્થિતિ તે

જોઈ શકતા ન હતા. લોકો રથ પાછળ ફેરવા સાચા ને
 બ્યારે થાક્યા ત્યારે એક ઠેકાણે ઉભા રહી, 'વસાપ કરવા
 સાચા. આ દેખાવ જોઈ ત્રણેએ રથ પરથી ઉતરી પડે
 ચાલવા માંડ્યું. સાંજ થતામાં તો અણધાર્યા નગરી દેખાતી
 બંધ પડી.

સાંજ પડતાં સર્વ તમસા નદીના કિનારા પર આવી
 પહોંચ્યા. રામે આ રથને આરામ લેવા વિચાર જણાવ્યો.

મારાસાધની આજ્ઞા થતાં લક્ષ્મણે ભાઈ ભાણી મરિ
 કોમળ પાંદરાંની પધારી બતાવી, જેના પર રામ, સીતાએ
 શયન કર્યું. લક્ષ્મણ અને મુમંત્ર બગતા રહ્યા, બીજા
 નાગરિકો પણ સૂઈ ગયા. બધાએ આજે ઉપવાસ કર્યો હતો.

કાળની ગતી ન્યારી છે! જેને સોનાના પસંગમાં
 ઉંધ આવતી નહિ, મો સો સેવકો સેવામાં હાજર રહેતા;
 તેઓ આજે જમીન પર પાંદરાંની પધારીમાં 'મુખથી ઉંધ
 સઈ રહ્યાં છે.

રામચંદ્રજી પાસે હોતા, સીતા પાતાનાં સર્વ દુઃખ
 વીસરી જતી. સ્વામીના મુખે મૂખી, ને દુઃખે દુઃખી બની
 સ્વામીનું દર્શન એજ અહોભાગ્ય સમજતી. પાતાના
 શરીરનાં દુઃખોને તે લેશ પણ ગણકારતી ન હતી. સીતાએ
 ગમને કર્યું હતું; કે "નાથ! તમારું શરીર જોતાં જોતાં
 મારાં સર્વ દુઃખ રળી જશે જેથી તમારી સાથે સેવામાં
 જરા આવકો ખાતા નહિ" ઝીતા! ધન્ય તમારી સ્વામી
 ભક્તિને!

થોડી સત વીતતાં રામે પ્રજાજનને મુતેસા દીધા. આ
 જોઈ રામે મુમંત્રને રથ બોડી જસદી ચસાવવાની આજ્ઞા
 કરી, કે જેથી આ લોકો ઉઠીને આગળ આવી વધુ દુઃખ

વેઠે નહિ. મુમત્રે તરત 'રથ બેડી આગળ હંકરવા માંડ્યો. રામચંદ્રનો રથ શૂંગવેશમાં આવ્યો પહોંચ્યો, તે નગરને રાજા રામજીનો બાલમિત્ર હતો. તેણે આવ્યો રામનો સદ્ધર્મ સાકાર કર્યો. બધા સમાચાર સાંભળી તેને દિલગીરી થઈ. રાજા શુભે કહ્યું, કે મહારાજ! અહીં વન માની ચૈત્ર વર્ષ રહ્યો. અમે આપના દર્શનથી ફૂતાર્યું થઈશું. પણ રામજીએ એક ગજબ માન્યો નાહ; કેમકે તે બળુતા હતા, કે 'દુઃખમાં મિત્રને ઘેર જવું નહિ.''' રાજાએ સાચારીથી બીજે દહાડે હોડી મગાવી ગંગાને, પહે પાર ઉતારવાની સ્વયં કરી.

હવે મુમત્રને જુદા પડવાનો સમય આવ્યો. આ ત્રણ દેવરૂપ આત્માથી દૂર પડવાનું, હમણાંય મુમત્રને મળ્યું. રામે કહ્યું, "મુમત્ર! હવે તમે પણ જાઓ. હવે અમારે રથની જરૂર નથી, અમે હવે પગથી ચાલીશું. જઈને માતા પિતાને પ્રણામ કરીને અને લગ્ન કરીને, રાત્રીનું તેમના મોઆળથી આવે, ત્યારે પ્રણામ સાથે આશીર્વાદ કહેજો. પ્રભાતે ધીરજ આપજો, અને કહેજો કે, ભરતમાં રાજસક્તિ રાખી, કેઈ કેઈ વખતે અમને યાદ કરી. ય."

આ સાંભળી મુમત્ર ધ્રુસકે ધ્રુસકે ડોવા લાગ્યો, રામે તેને ધીરજ દીધી, અને ન્નેહપૂર્વક વિદાય દીધી. મુમત્ર અણધાર્યામાં દેહી વિનાના રહે પાછો આવ્યો.

મુમત્રના ગયા બાદ રામે સીતાને લક્ષ્મણ ગંગાટમા હોડીથી ઉતરી બીજે દિનારે પ્રયાગતીર્થમાં આવ્યાં. પામેજ, ભરદ્વાજ, મુનિનો આમમ હતો. મુનિએ તેઓને દીક્ષા કે તરત રોડીને પુધાવ્યાં અને આશીર્વાદ દીધી, અને ત્રણેને પોતાના આમમે તેડી ગયા. તે દિવસે ત્યાં રહી,

જીવે હોડે જન્મનાને પસે તીરે ચિત્રકૂટમાં જુપડી બનાવી
 રહેવાની ઈ-છાએ ત્યાંથી ચાલ્યા. ચિત્રકૂટ પર આવી,
 લક્ષ્મણે પાંદરાંની એક જુપડી બનાવી ને તેમાં રહેવા
 શાયાં.

સીતાએ અત્યારમુધીમાં યાત્રા કરી ન હતી અરે,
 નગ-માં પણ વધુ ચાલી નહતી. પણ અત્યારે તે ગાઈના
 ગાડિ પગે ચાલ્યા યત્રા કરતી. કહ્યું આનંદભેવા રહેતા તે
 પાંદરાંની પધારીમાં આંદ નીચે આનંદ માનતાં, જે મેવાં,
 મીઠાઈ ને પકવાન જમતી, તે આજ કંદમૂળ, ફળ-ફુલ
 ખાઈ નિર્વાહ કરતાં, ચિત્રકૂટમાં તેઓ આનંદથી રહેતા.
 “વનને અથોથા, અને જુપડીને મહેલ માની રહેતાં અને
 સુમળતાં કે જ્યાં મારા નાથ છે, ત્યાં મને સ્વર્ગ છે.”

ચિત્રકૂટ પર જાડો ખીલી રહ્યાં હતાં. ફળ-ફુલથી આગે
 લચી રહેલાં, મુગાંધદર ફુલજાડ મુગાંધ ફેલાવી રહ્યાં હતાં,
 “વૃક્ષોની ધરાઓ, ઝરણાંના મીઠા દલરવ; સંરોવરમાં
 ખીસલાં કમળો, વૃક્ષને વીંછળાલી વેલીઓ, કોયલ, માર,
 ચકોર, શાતક, ચક્રવાક, ચંદ્રલ અને ચકલીઓનું મનોરમ
 ગાન; હરણાંનું અહાં તહીં કુદાકુદ કરવું એ એમને આનંદ-
 દારી લાગતું. તેઓ વનમાં ફરતાં ને રૂંધે થતાં. લક્ષ્મણ
 માતાપિતા સમાન સાઈ બાલીની સેવા કરતા અને જન્મે
 સદૃશ માનતા.

૩

દશરથ મહારાજનો રામજી પર ઈચ્છો અનહદ પ્રેમ
 હતો, કે તેમના વિયોગ સાંભો કળ સહી શક્યા નહિ.
 રામ ગયા તે દિનથી તે પધારીમાં પડ્યા. રામજીના ગયા
 પછી છુટા હોડાની રાત્રે રામ-રામ રરણથી દશરથ રાખએ રહ

જાણે. તેમનું ખડ મુત્યુ તે રમ ગયા તે દહાડેજ યજ્ઞ
હતુ, પણ જીવ રહેલો તે પણ પુટો થયો, ગળાએ પુત્રમનેદને
લીધે પ્રાણ ત્યાગ કર્યો; પણ મૃત્યુના ભયથી પ્રતિજ્ઞાભંગ
કરી નાહ.

રુબનો દેવગંવાસ થતાં, મદિઓને ચિંતા થઇ કે
તેમનો સંસ્કાર કેમ કરશે? ચારમાંથી એકપણ પુત્ર અત્યાગે
અવે. ત્યામાં નથી. રાજાના શારામાં દેહલા ન્હાયનવાળા
પુરાણો ભરી રાખી મૂકી ભરત, શ મને મમ ચાર દહા વા.
તેઓ આવતાંપર અપોધ્યાની શોક વધા એક વિલાપ
કર્યા લાન્યા. બાઈ અને પિતાના શોકમાં કેમપણ વરણ
તેમને વિરમ આપી શકે તેમ ન હતું.

ભરતે પાતાની મા દેવીનો પછેાતરસ્કાર કર્યો, અને
પાતાને જીવવા કરતાં મરી જતું વહાણું લાગતું; કેમકે લોકો
એમ સમજતા કે ભરતની સલાહથી તેની માંતાએ આ
ફેરૂત કર્યું છે તેણે દારાધ્યા મા પાસે ચોકડો સોગન ખાંધ
કર્યું કે માતા! આમાં મારો જરૂર અપરાધ નથી. મોઝા-
બાઈના ચરણમાં મારી એવી અચલ મદદ છે કે તેમના
મિવાય હું કેમપણ રીતે રાજ્ય કરી શકું તેમ નથી.

ગમે તે પ્રકારે મન વાળી માદ્-સઃકાર કરી નાગરિકો,
સામંતો, મનિકાની સાથે ભરતે મોઝાસોઈને મળવા મારે
ચિત્રકૂટ તરફ પ્રયાણ કર્યું. તેને ખાંતરી હતી, કે મારી
વિનવણીથી શમ જરૂર પાછા આવશે. રાજગાદી પર બેસવા
માટે મુરે વગેરેની આજ્ઞા ન માની. તેનો જીવ, ભાઈના
દર્શન મારે વ્યાકુળ બન્યો હતો.

સર્વજન ચિત્રકૂટ પર પહોંચ્યા. આ બંધી ધમાલ એક
સદમજને સરદાર થયો કે. અવરૂંધે ભગતું આવતું કંઈ
ગા કારણરૂપાત હોય એકએ; પણ અપારે શમજાએ પહોં

સમજાવી કહ્યું, કે આવો ખોરા વિચાર
ત્યારે તે શાંત થયા, નહિતા તેઓ
હાઈ ભરતને આરી નાખવા તેપણે
ખબર ન હતી કે, પોતાના હૃદયમાં રામ
તેના કરતાં કેટલો ગંભીર અને મર્યાદિત
ભરતના હૃદયમાં શાંત રીતે વહેવો હતો.
ભાવુભક્તિને

ભરત, રાત્રીને આવી રામજીને દંડવા મળ્યું
અને સહમજુને ગળે વારંવાર કોઢવા લાખ્યા આ
પિતાના મૃત્યુ સમાચાર સાંભળી, અને ઐકાગ્રિક સાંભળ્યા
મૃગાય થવાથી ફરકને અત્યંત દુઃખ થયું.

જાગ્રતે રામને કહ્યું. “માતાભાઈ! આપ કૃપા કરી
અયોધ્યા પાછા પધારો. આરી માએ જુડિહીન બની દેવલ્ય
ભોગવી આપ સર્વનો વિધામ કમળો છે. એ સર્વ દુઃખ
ત્યારેજ રજો કે આપ પાછા અયોધ્યા પધારો. રાજગાદી પર
ધસવાનો અધિકાર આપનો છે. હું તે પર કશું પણ મુક્તાર
નથી.” “ત્યાં ગ્રામીના પગ રહે છે, ત્યાં એવકલું માથું
ગ્રાસે છે.” પછી હું ક્યુ મોં લઈ તે સિંદારન પર બેસી
ગીકું? આપ પાછા ફરો, ને હું આપને બદલે મનવાસ વેઠી,
પિતાની આગા પૂરી કરું. તમારો ત આપવાથી અયોધ્યા
અનાથ થઈ જશે.

આથી રામજી દંડ વચનબજ યાવ તેમ હતુ નહિ,
જાગ્રતે સમજાવી માનત કપો. કહ્યું કે—“જે સત્યની
જ્ઞા માટે પિતાએ પ્રાણ ત્યાગ કર્યા, તે સત્યનું હું પાલન
કરીશ.”

સાચાગીત્રી ભરત સર્વ જનસમુદાય સદિત અયોધ્યા
પાછા આવ્યા, રસ્તામાં તેનો ખેદ ને આંખુ રોકવાં બહુ ભારે
પાતા.

અધોધ્યા આવીને રામની પાસે ગજસિંહાસન પર પધરાવી, અને પોતે તપસ્વી વેશમાં નંદી ગામમાં રહી ગ્રામના આવવાના દિવસ ગણતા રહ્યા. કાજકાર્ય શત્રુક કરતા. જરૂર પડે ભગતની સલાહ લેતા, અને પ્રજાપાલન કરતા. ગમજના આવતાં સગી ભસ્તે અધોધ્યામાં પણ મરખોઃ મૂક્યો નહિ.

૪

સીતા, સદ્ગમ્યની મેવાથી ખુશ થતા રામચંદ્ર ચિત્રકૂટ પર વનવાસના દિવસ ગુજારતા હતા. પરંતુ તે જે શાન્તિ અને એકાંત ઉચિતતા હતા તે ત્યાં મળવી દુર્લભ હતી. હોદોની સીંદ કચમ ગહેતી. છેવટે તે ત્યાંથી નીકળી અત્રિ નિના આગ્રમમાં આવ્યા. મુનિએ તેમને સત્કાર કર્યો. જનમુખાદેરીને સીતાએ પ્રણામ કર્યા. તે વખતે દેવીએ ત્યાંને આશીર્વાદ આપી ઉપદેશ કર્યો એ કે તે સીતાજી પોરે અન્ધારે હતો. કેમકે તે આકાશ પતિવ્રતની મૂર્તિ હતા. પતિ વિના માત, પિતા બાઈનું મુખ સ્ત્રીને નકામું છે. ધીન્નત ધર્મ. મિત્ર અને નારીની આપદકાળમાં પરી પરીક્ષા ધાય છે. વૃદ્ધ, યોગી જરૂર, ધનહીન, અધ, બહેરો, કોમી, ગરીબ એવા પતિનું પણ આગમાન કવચથી સ્ત્રી મસોડને પામે છે. માત્ર સ્ત્રીને એકલ ધર્મ છે કે પતિમાં પ્રિય ગળી તેની સેવા બજાવવી."

સીતા આ હિન્દુ સ્ત્રીનો પરમ ધર્મ છે. તુ આ ધર્મને પેનુસને પતિની છાયા બની ધર્મભાગિનીનું કામ કર્યું; જેથી એ કલ્યાણ ધરે, અને દુખના દિવસો જોતજોતમાં દર ધરે. આ સાંભળી સીતાએ કહ્યું. "દેવી! આપે અશ્વત્થ. કલ્પ કહ્યું છે મે આગવધમાં માતાપિતાથી અને યૌવનમાં અમુ અને પતિ પામેથી જે સાંભળ્યું છે, તેજ આપ કહો છો,

સદમણે પોતાની મેવા વડે માર્ક-બહીને જરૂર
આપું અવવા દીધું નહિ.

ગીતાને સ્વામી તન્દ્રથી અનુકૃષ્ણતા, અથા સમયને
સાંગ. અને પશ્ચિમે નો દૃશ્યને પ્રેમ બહુ આનંદ આપે.

શમને ગીતા જેવી સદ્ધર્મણી મુખ્યદુષ્ણની બહિની
અંત્રી અને આજ્ઞાકારી બાઈ મળવાથી પોતાના આચરણ
માનતા. વનવાર નું દુષ્ણ જરાય જણાતું નહિ. જોય નહતું
ગામ ન હતું; સંમાર મુખનાં ગામને ન હતું; પરંતુ જે
એ નેહી દૃશ્યે પા પાત નું આશ્રય હતું તેની આગળ
નિહોડતું નાન્ય વિગતમાં ન હતું.

આમ ગીતા વિચાર ના કે પંચવટી જેવો આપુણે
પ્રદેશ, જય કે તાં પાત વધે પ્રિય પતિ-પરમેશ્વરની હયામાં
નિવાસ પુ. ન મ. વાત્સલ્ય ભાવથી પૂજા કરતા નાના
દિયરની મેવા માફ વળા આ ગું અયોગ્યાની પરગણી કરતું
આપું હતું.

અમ મુખથી તેમન દિવ્યા વીતતા હતા, પોતું
કાંમા કાગલ આ મુખ ન મ ગું. એક વિષય વાંચ
આવ્યું અને તે ગીતાના જીવનપર્યંત ઉવાચકુ સુ.

પરંતુ આ વિપત્તિએમા ગીતાના ચરિત્રની મદત્ત.
હિચ્ચતા અને નારી ધર્મની કાંડીદી પ્રકાશમાં આવી અને
ગીતાનું જીવન ઉજવણ ગયું. કેમકે— મોનુ આ ગજાન
જેમ જેમ ક્રેમથી પર વધુ ચડે છે; તેમ તેની ખરી કિંમત
અક્ય છે.

૬

એક દિવસે પંચવટીમાં આ ગણે જલ્પ બેસી વોતચીત
કતાં હતાં. તેવામાં મુર્ખબુધ્ધા નામની રાફસણી ત્યાં આવી
પહોંચી. ગમ-સદમણની મુદરતા લેઈ, તેના મનમાં પાપકથી
વામના પિદા થઈ. તરતજ ગમ પ એ આવી કહ્યું.— મે

આજમુઘી સગ્ન કર્ણ નથી. મારે લાયક કોઈ વર મળતો નથી. પરમાત્માની કૃપાથી તમે આવ જડી આવ્યા છો. તમારા સર્વગુણો મારા પતિ ધવાને લાયક છે. માદામાએ તમે મળ્યા છો, મારે ચાલો, મારી સાથે સમ કરો.”

આ સાંભળી રામે તેને ધમ્મવી અને હસતાં ઉતારે વાળ્યો—“મારે તો એક સ્ત્રી છે, પછી બીજી સ્ત્રીની કમ્મ શા મારે કં? હા, મારો નાનો ભાઈ છે, તેને પૂછ. જે તેની કમ્મ હોય તો તે તારી સાથે પરણે.” આ સાંભળી શુર્પણખા લક્ષ્મણ પાસે આવી ને પોતાની કમ્મ જણાવી. કે લક્ષ્મણ તેને મારવા ફોર્યા. રામે કહ્યું કે સ્ત્રીનો વધ કરવો એ શાસ્ત્રમાં પાપ માનેલું છે, ત્યારે લક્ષ્મણે તે કુદ સદાસત્નીતા નાક-ઝાલ મારી લીધાં. તેના નાક-ઝાલમાંથી હોદ્દીની ધારાઓ વહેવા લાગી અને રહતી રહતી ત્યાંથી નાઠી. પોતાના ખર-દુપણ નામના ભાઈઓ પાસે જઈ પોતાના દુઃખનાં રોડણાં રહવા લાગી.

પોતાની બેનની આવી દુર્ઘટા જોઈ, ખર-દુપણને ખૂબ ક્રોધ વ્યાપ્યો. તરતજ તેમણે રામ-લક્ષ્મણને મારવા મારે થોડા હથોટી રાક્ષસોની સેના મોકલી. ત્યારે સેના પાસે આવી ત્યારે રામે લક્ષ્મણને સીતા સાથે એક પર્વતની ગુફામાં કુપાવા કર્યું, ને પોતે ધનુષ બાણ લેઈ રાક્ષસો સાથે યુદ્ધ કર્યો. રામે અકલાન્ત દુઃખે પોતાની બાણ વિધાનો એવો ચમત્કાર બતાવ્યો કે સમગ્ર સૈન્ય નાશ પામ્યું.

કુદમા છતીને રામ ત્યારે સીતા અને લક્ષ્મણ પાસે આવ્યા ત્યારે આનંદથી પરસ્પર મળવા લાગ્યાં, સીતાની આંખમાંથી આનંદની અમ્લધારા ઉભરાઈ આવી. આવા મધંકર રાત્રીમાંથી છત મેળવી, હસતો રમતો બેનો પતિ, પોતાની પત્ની પાસે આવે, તેની પત્નીની પ્રસન્નતાની સીમા ક્યાં?

માયાવી મૃગ

ખર-દ્રવ્ય અને તેના સ્વરૂપો નાશ થઈ ગયા, પરંતુ આત્માથી વિપત્તિ વાદળ દરે વપાવું નહતું, હાલ તો એવાં કેટલાંય વાદળ મેરાવાનાં હતાં. પાઠાજ સમયમાં એવો તો વજ્રપાત થયો કે આ બિચારાં ગાન્તા તપસ્વીઓની શાન્તિ નષ્ટ થઈ.

ભાઈઓના મરવાથી, નિરાશા અને દુઃખની મારી શુર્યજ્વાલા પાતાના ભાઈ રાવજ પાસે જઈ પહોંચી. પાતાના બે ભાઈઓનું મરાવું, અને નાક-કાનનું કપાણું રહતી રહતી જણાવા લાગી. આ ચાંબળી રાવજનું કંઈક શોક, દુઃખને કોંઈથી બંધાવળી હોયું. રાવજ દાંત પીસવા લાગ્યો અને કોઈ કરવા લાગ્યો. રાવજની ચિકિત્સા એમ શુર્યજ્વાલાએ જાણતામાં વધુ પી હોમવા માટે રોવા માંડ્યું. જાણતામાં પછીવાર તબીબે પડે છે કે “જ્યાં હજારો ઉપદેશ અને કરોડો ભાષ્યકારોના શબ્દની માંડ અસર થતી નથી, ત્યાં શ્રીતું એક જ વખતનું રાવું વધું લાભ કરે છે; એટલે કે શ્રીઓ પાતાના શબ્દથી ભારે છત મેળવે છે.” અહીં પણ એમજ બન્યું. જેમ જેમ શુર્યજ્વાલાનું રાવું વધતું ગયું, તેમ તેમ રાવજનો કોષ વધતો ગયો. બ્યારે રાવજ કોંઈથી આંધળો થયો, ત્યારે શુર્યજ્વાલાએ કહ્યું “ભાઈ એ દુષ્ટ તપસ્વીઓનાં સાથે એક બહુ સૌન્દર્યવાળી સ્ત્રી છે. જેની પાસે સ્વર્ગની મુંઢરીઓ પણ પાણી ભરે. તમે તેને ઉપાડી લાવી, તમારી મહાપાણી બનાવો, તેમની પાસેથી તેનો વિધાગ માવો, ત્યારેજ અને શાન્તિ થશે. સાચું! માનશો. ભાઈ! એના જેવી મુંઢરી તમારા અંત પ્રજ્ઞમાં નથી.

તમે જઈને જુઓ. બેતાંજ મોઢ પામી જશે. તેને લાવવાથી
એક સાથે બધાં કામ થશે. તમને એક મુંઢર સ્ત્રી મળશે,
ઘેરીનું વેર વળશે, અને તે સાચો વગર મારે મની જશે.
બેએ ત્યાં જળ ન પાપતા. એકે જેમણે ખગ-દુષણ જેવા
વીરોને સન્ય સદિત મારી નાખ્યા, તેઓ સામાન્ય હોવા
નથી. તેમની સાથે કપરથી છતાં. કપરથી તેની સ્ત્રી ને
દ્રાવરી લાવો અને મારા મનની આમ છાલવો.”

શુરપુખ્તાની વાતે સાંભળી પાપી રાવણના મનમાં
પાપની વાસના ઊડી અને સીતાના રૂપ-લાવણ્યમાં તેણે
મન રૂળી ગયું. તેણે તરત કહ્યું:—“હેન” શાંત થા. જે
‘પાપીઓએ તારી આ દુર્ગા કરી છે, તે તેમના કર્મદં
દુર્ગ અવરણ બોગવશે.” પછી ગવણ મારીય પાસે ગયો
અને કહ્યું—“મિત્ર! તમારી સહાયતાની મને જરૂર છે. હું
એક સ્ત્રીનું હૃદય ફરવા ચાહું છું, તમે તેના પતિ અને
દિયને બૃહદાપ આપવા મારે સોનેરી મૃગદં રૂપ છે.
આમ તેઓ તમને મારવા આવશે, આમ હું તે સ્ત્રીને ઉપાડી
ચાલ્યો જશો.”

ગમે તેવો દુષ્ટ હોવા છતાં મારીય તેને રોકવા લાગ્યો;
પરંતુ ત્યારે રાવણે મારીયને ખુબ ખમડાવ્યો, ત્યારે તૈયાર
મધ તે બન્ને પંચવટીની પાસે યાજના પ્રમાણે આવી પહોંચ્યા.

૨

એ દિવસે ત્રણે વનવાસીઓ પર્ણકુટીમાં બેસી મનોહર
વાતાંલાપ કરી આનંદ કરતાં હતાં. એવામાં એક આઠર્ષજી
મોનેરી હરણ ચરણ સીતાના બેવામાં આવ્યું. તેની બપકા-
દાર રૂપકાન્તિ. તનમનાહ, રોમધામ, લેષ સીતાનું મન હરાધ

ગણું, સીતાએ પતિને વિનયપૂર્વક કોમળ વચ્ચનો કહ્યો—
 આર્યપુત્ર ! બુઝો, બુઝો. આ કેવો મુંઢર મુઝ છે ! તેને
 પકડી આશ્રમમાં બાંધી રાખવો, અને જો છુટતો નહિ
 પકડાય તો મારીને પણ સાવચો કેમકે તેનું ચામડું એવું
 મુંઢર છે કે તે પર બેસી આનાંઠ થયો.

રામજીનું ચિત્ત પણ એ મુઝે દુરી લીધું હતું.
 ચાતાની બ્હાલીનાં વચ્ચનો સાંભળતાં તે તથાત્ર મયા.
 જતાં જતાં લક્ષ્મણને કહ્યું—“ભાઈ ! હું એ દુરણ પાછળ
 જઈ છું. તું મણી સાવધાનીથી સીતાની રક્ષા કરજે કેમકે
 જનમાં તરેહ તરેહન મધાવી રાક્ષસો ફરતા હોય છે, એથી
 સીતાને કંઈ વિપત્તિ કે કષ્ટ થાય નહિ. વિરાધની વાતતો
 બુલાઈ નહિ હોય ?

આટલું કહી રામ ચાલ્યા. રામને બોઈ મુઝ નાહો.
 રાક્ષતાં રાક્ષતાં રામને મલ્લે ફર બેંચી ગયો. કોઈ વખત
 નજરે પડતો તો કોઈ વખત હુપાઈ જતો. આથી રામને
 રૂપદ સામ્યું કે—“આ સાધારણ મુઝ નથી, પણ કોઈ
 માયાવી મુઝ જણાય છે, બે રાક્ષસે માયા વડે મુઝરૂપ
 લીધું હશે, તો અવશ્ય તેને હું મારીશ.” આટલું
 વિચારતામાં તો જ્યાં મુઝ નજરે પડ્યો કે શામે તરત એ
 જર વાલીને ‘સગાવ્યું’ કે મુઝ પડતા પડતાં હે લક્ષ્મણ !
 હે સીતા ! ! બોલતો મરણ પામ્યો.

